

2015

Göteborg 2015.05.20

20 år med personval

Linda Berg

Henrik Oscarsson

med Olle Folke, Torsten Persson,
Johanna Rickne, Per Oleskog
Tryggvason och Patrik Öhberg

Rapport 2015:3
Valforskningsprogrammet
Statsvetenskapliga institutionen
Göteborgs universitet

Innehållsförteckning

Förord		5
Kapitel 1	Personval på svenska	7
Kapitel 2	Sverige personröstar	23
Kapitel 3	Väljarna utvärderar personvalet	35
Kapitel 4	Väljarna personröstar	63
Kapitel 5	Kandidaterna och personvalet	85
Kapitel 6	Personröster och politiska karriärer	99
Kapitel 7	Personröstande i Sverige 1994-2014	119
Referenser		131
Om författarna		137
Appendix		139

Förord

Svenska statsvetare har noggrant följt 1990-talets personvalsreform både under dess tillblivande och efter premiärvalet 1998, främst på väljarnivå. Personvalsreformen befäster bilden av att det ofta kan ta tid för valets aktörer att anpassa sina beteenden till nya elektorala reformer. Personröstningen har inte blivit lika utbredd bland väljarna som var tänkt från början. Färre kandidater än förväntat har blivit inkryssade i folkvalda församlingar. Samtidigt sänder väljarnas kryssande värdefulla signaler till de politiska partierna – signaler som visat sig ha betydelse för partiernas interna nomineringsprocesser.

Den här rapporten har genomförts på uppdrag av regeringen (regeringsbeslut, diarienummer Ju/2014/1013/D). Syftet är att i detalj följa upp utvecklingen av personvalsreformen i ljuset av två mindre förändringar i vallagen (2005:837) som trädde i kraft i samband med det så kallade supervålåret 2014. För det första infördes en ny text på valsedlarna med upplysningar om personvalets innebörd. För det andra sänktes spärren för personvalet i riksdagsvalet från åtta till fem procent.

Förändringarna innebär – åtminstone på papperet – en svag förskjutning av väljarmakt från partierna till väljarna när det gäller vilka kandidater som blir valda till riksdagen. En sänkt spärre öppnar möjligheter för större inslag av personval i det svenska valsystemet. Förväntningarna har varit att väljarna ska uppfatta personvalet som ett mer attraktivt sätt att påverka, inte bara parti utan även person. Den sänkta spärren borde därför – åtminstone på lite sikt – leda till ett flitigare kryssande och även större konsekvenser av väljarnas kryssande.

I den här rapporten belyser vi hur väljare, kandidater och partier har förhållit sig till personvalet i samband med 2014 års val till riksdag, kommun- och landstingsfullmäktige samt Europaparlamentet. I inledningskapitlet ger vi en kort bakgrund till personvalsreformens historia, vi tar utgångspunkt i den internationella litteraturen kring personvalet och ger en forskningsöversikt över vad vi hittills har lärt om personröstning i Sverige. Vi redogör också för resultatet från några av

de utvärderingar av reformen som genomförts av exempelvis grundlagsutredningen 2004-2008.

Underlaget till rapporten är hämtat från osedvanligt många olika undersökningar genomförda under supervalåret 2014, som även låter oss bygga vidare på tidsserier som sträcker sig tillbaka till införandet av personvalet 1995. Vi har många att tacka för att rapporten har blivit verklighet. Huvudmaterialet i rapporten är de valundersökningar som Valforskningsprogrammet vid Göteborgs universitet genomför i samarbete med Statistiska centralbyrån (SCB). Vid SCB i Stockholm och Örebro har Jonas Olofsson, Anna Welin, Jonathan Baquedano, Ulrika Eriksson och Johan Wilén haft huvudansvaret för genomförandet av fältarbetet för Valundersökningarna. I Göteborg har Per Hedberg och Per Oleskog Tryggvason gjort en fantastisk insats när det gäller att planera och koordinera undersökningarnas innehåll och att bearbeta och dokumentera datamaterialet. De har också serverat projektet med tabeller och figurer i strid ström.

Vi vill också passa på att rikta ett varmt tack biträdande forskare Lukas Nordin, Sofia Arkhede och Klara Bové som under ledning av Josefine Bové sett till att genomföra kodningen av alla öppna fritextsvar som har med personvalet att göra i både SOM- och valundersökningar från supervalåret 2014.

Slutligen är det på sin plats att även tacka de tiotusentals väljare och förtroendevalda som under årens lopp har varit villiga att investera en liten del av sin dyrbara tid åt att delta i de undersökningar som ligger till grund för våra kunskaper om hur personvalet i Sverige utvecklas och förändras. Utan dem hade vi bara kunnat gissa och spekulera om personvalsreformens hälsotillstånd. Med dem har vi en möjlighet att granska, utveckla och förändra det svenska folkstyret på upplysningens grund.

Göteborg den 20 maj 2015

LINDA BERG & HENRIK OSCARSSON

Kapitel 1

Personval på svenska

Möjligheten att kryssa för enskilda kandidater i samband med val till politiska församlingar har funnits i 20 år i Sverige. Innan dess, fram till valet 1994, hade vi ett system med valsedlar med färdiga partilistor där kandidaterna och deras ordningsföljd i förväg hade bestämts internt i partierna. Även om det då var möjligt för väljarna att på sin valsedel stryka över en enskild kandidats namn så hade dessa strykningar i praktiken ingen påverkan på vilka kandidater som i slutändan blev invalda. Väljarna hade därmed inte möjlighet att påverka partiernas kandidatlistor, utan all makt över listorna på valsedlarna låg hos partierna och indirekt på deras medlemmar (Oscarsson & Holmberg 2013).

Den förändring av det svenska valsystemet som nu har två decennier på nacken innebär att ett visst inslag av personval tillkommit. En väljare har nu möjlighet att inom ramen för det parti som han eller hon föredrar, även sätta ett kryss för en enskild kandidat bland de som finns uppsatta på partiets lista. Trots denna förändring – som genomfördes för att tydliggöra relationerna och stärka förtroendebanden mellan väljare och valda – är det påtagligt att svenska val fortfarande i stor utsträckning bäst kan beskrivas som *partival*. Den samlade bilden av forskningen kring partier, val och valkampanjer är att alla inblandade aktörer, väljare, partier och media, fortfarande fokuserar huvudsakligen på de olika politiska partierna och deras program snarare än på enskilda kandidater. Att välja mellan partikandidater är fortfarande något av en främmande fågel i vårt partidominerade system.

Personvalssystemets nuvarande utformning är baserat på en kompromiss mellan de olika politiska partierna i början av 1990-talet, där vissa partier förordade starkare inslag av personval medan andra var mer skeptiska till förändringar överhuvudtaget. Men frågan om personval är mycket äldre än så. I början av förra seklet, 1909, ändrades det svenska valsystemet från ett majoritetsvals-system i enmansvalkretsar (likt som det som finns i Storbritannien) till ett proportionellt valsystem. Redan då debatterades frågan om personval eftersom en sådan

förändring av valsyste­met underlättade en förskjutning till ett starkare fokus på partier istället för kandidater.¹

Trots omfattande debatt och återkommande diskussion om personval dröjde det ända tills 1992 innan den så kallade Personvalskommittén fick i uppdrag att göra en utredning om förslag till hur ett svenskt system för personval skulle kunna se ut. Kommitténs betänkande *Ökat personval* (SOU 1993:21) präglades av att uppdraget tydligt specificerade att det handlade om att föreslå förändringar som skulle innebära ökade inslag av personval, men utan att ändra valens karaktär av att primärt vara partival. Kommitténs huvudsakliga förslag var därför att utgå från en anpassad variant av den danska modellen, där partierna fortfarande skulle föreslå listor över kandidater, men att väljarna skulle kunna markera sina favoriter med hjälp av ett kryss intill kandidatens namn (SOU 1993:21).

Under de tjugo år som personvalet nu har funnits har ett flertal uppföljningar och utvärderingar genomförts. Utvärderingen som genomfördes i samband med Grundlagsutredningens slutbetänkande (SOU 2008:29) föreslog att skillnaden i spär­r för personvals­röster mellan riksdagsval och övriga val borde tas bort och att en enhetlig spärrnivå om fem procent därmed skulle gälla vid samtliga val. I deras förslag ingick även att en upplysning om personvalets innebörd skulle finnas på valsedeln. I samband med 2014 års val till såväl Europaparlamentet och de allmänna valen har information på röstsedeln tillkommit, och spärr­en för personval till riksdagen har sänkts till fem procent. Därmed gäller samma information och samma spärrgränser numera för personval till alla nivåer.

Farhågor och förhoppningar från reformmakare och kritiker kan nu utvärderas. Hur har det egentligen gått med personvalsreformen? Vilka effekter på svenskt politiskt liv har möjligheterna att kandidat­rösta egentligen fått? Det är en av huvudfrågeställningarna vi tar oss an i den här rapporten.

Trots förväntningar om att andelen personkryss skulle kunna komma att bli mellan 30 och 50 procent i samband med val till riksdagen (Westerståhl 1993) har svenska väljare snarare uppvisat en mer ljummen attityd till att använda möjligheten att kryssa för särskilda individer. I riksdagsval har hittills aldrig fler än 30 procent personrös-

¹ Se SOU 2007:68 för en översikt över den historiska debatten om personval och de olika officiella utredningarna i ämnet under 1900-talet.

tat och i 2014 års val var det 24,6 procent som kryssade. I samband med Europaparlamentsval är personkryssandet högre, 50,0 procent i valet 2014. Det förklaras delvis av att valdeltagandet är lägre (och att de som faktiskt röstar brukar vara mer politiskt kunniga och intresserade, något som i sig ökar sannolikheten för att personkryssa). Delvis hänger det samman med att hela Sverige är en valkrets i Europaparlamentsval, det finns färre kandidater för väljare och medier att hålla reda på och partiernas toppnamn står högst på alla valsedlar. Det är också toppnamnen, som ändå troligen skulle ha kommit in, som brukar få flest kryss (Oscarsson & Holmberg 2010).

Personval och valsystem

Kritiken mot ett valsystem som saknar inslag av personval har till stor del sin grund i att valen inte enbart handlar om vilket eller vilka partier som blir störst och därmed kan få majoritet i respektive politisk församling, utan även om att utse de individer som ska representera medborgarna på olika politiska nivåer. Det antas finnas en mängd fördelar med ett större utrymme för personval, exempelvis att de politiska kandidaterna kan bli mer synliga och nära i förhållande till de väljare de representerar, eller att väljare förväntas bli mer engagerade och aktiva när de också kan välja person (Oscarsson & Holmberg 2013). På liknande sätt finns det även en kritik mot att öka inslagen av personval, bland annat påtalas risker för en minskad partisammanhållning och en försvagad lojalitet om flera kandidater snarare ser sig som representanter för sina egna väljare än partiet som helhet.

I Sverige har det länge funnits, och fortsätter att finnas, en tydlig motsättning mellan å ena sidan företrädare för partiernas kollektiva representationsrätt och å andra sidan de som argumenterar för vikten av bandet mellan väljare och förtroendevalda. Debatten är inte enbart akademisk utan det finns en mängd situationer där avvägningen mellan dessa två värden kan ställas på sin spets och orsaka spänningar; exempelvis om en väljare gillar ett parti men ogillar dess toppkandidater, eller när en enskild kandidat väljer att utnyttja sin rätt att sitta kvar på sitt mandat även om han eller hon har lämnat sitt parti.

Om vi gör en utblick till andra demokratiska länder blir det tydligt att det finns en stor variation i hur valsystemen är utformade, liksom att det finns en trend mot att fler länder inför någon form av personvalsinslag (Karvonen 2010). Det finns allt ifrån länder där det är kandidaterna som står i fokus istället för parti, till länder som har fasta

partilistor (i likhet med Sverige före 1994). Även inom de Nordiska länderna, som ofta framställs som lika, finns en stor institutionell variation: Norge har fasta partilistor med ytterst lite möjlighet för väljarna att påverka. Sverige och Island har ett mittemellan system, med ett visst inslag av personröstning i ett system med fasta partilistor. I Danmark är de flesta partilistor över kandidater öppna, och väljarnas kryss får därigenom ett stort inflytande på i vilken ordningsföljd kandidater blir valda. Finland har öppna listor och väljarna kan där rösta på person, inte på parti, vilket innebär att både ordningsföljden på kandidaterna, men även det totala antalet mandat ett parti får, styrs av väljarnas personröster (Bengtsson et al. 2014).

Lauri Karvonen (2004) menar att variationen i personvalsinslag mellan länder kan ses utifrån två olika dimensioner; dels om väljare kan välja mellan olika kandidater som företräder samma parti, och dels ifall val på kandidater automatiskt räknas samman till stöd för det parti kandidaten representerar. Eftersom det samtidigt finns olika grader av hur starkt inslaget är av personval, samt att vissa länder blandar inslag från olika system, föreslår Karvonen att det finns sex huvudsakliga typer av system, vilka presenteras i figur 1.1.

Figur 1.1 Typen av valsystem.

		Val mellan olika kandidater i samma parti		
		Stark	Svag	Finns ej
Röster räknas samman på partinivå?	Ja	1. Starkt personvalsinslag i listsystem (t.ex. Finland)	2. Svagt personvalsinslag i listsystem (t.ex. Sverige)	3. Fasta partilistor (t.ex. Island, och Sverige före 1994)
	Nej	4. Kandidatröstning som inte räknas samman på partinivå (t.ex. Irland)	5. Blandade system (inslag av olika system, t.ex. Tyskland)	6. Enmansvalkretsar (t.ex. Storbritannien)

Kommentar: Figuren baseras på sex typsystem av Lauri Karvonen (2004, s.207).

Av dessa sex typer av valsystem är det bara tre som klart kan definieras som personval (engelskans *preferential voting*), det vill säga där det i samband med ett val till en politisk församling är möjligt att välja mellan olika kandidater som tillhör samma parti. Det gäller kategorierna starkt och svagt personvalsinslag i listsystem (1 och 2), samt kandidatröstning som inte räknas samman på partinivå (4). Skillnaden

dem emellan är att det senare har tyngdpunkten på kandidaterna, medan partitillhörighet i andra hand, vilket är omvänt mot kategorierna starkt och svagt personvalssystem som istället har partierna som utgångspunkt och valet av kandidater tillkommer som en extra möjlighet. I system med enmansvalkretsar gör väljare naturligtvis också ett val mellan olika kandidater, men då det bara finns en kandidat per parti handlar det inte om val mellan olika personer inom ett och samma parti, vilket är den här rapportens fokus.

Forskning har visat att det spelar stor roll vilken typ av valsystem som finns i ett land. Ett valsystem innebär en uppsättning regler och institutioner som i sin tur påverkar olika aktörer, framförallt hur partier, kandidater och väljare agerar i samband med val (Lijphart 1994; Karvonen 2004). En del forskare menar också att vi bör förstå personröstning i ljuset av en generell utvecklingstendens mot allt större inslag av *personifiering* i politiken, som antas bli mer betydelsefull när väljarnas partiidentifikation minskar (McAllister 2007; Karvonen 2010). Men i de Nordiska länderna finns det endast ett mycket magert empiriskt stöd för att enskilda kandidater har blivit viktigare för väljarnas beslut på valdagen (Bengtsson et al. 2014). I Europaparlamentsval finns det däremot tecken på att enskilda kandidater, som exempelvis Marit Paulsen, har kunnat attrahera väljare som annars har ett annat parti som bästa parti (Holmberg & Oscarsson 2010).

Det svenska personvalssystemet i korthet:

- svagt personval i listsystem
- partierna rangordnar kandidater till listor
- väljarna väljer ett parti och kan därefter välja att sätta ett kryss för en särskild kandidat
- de kandidater som får fler än fem procent av personrösterna deltar i konkurrensen om partiets mandat i valkretsen
- få väljare personkryssar (~25 procent i riksdagsval, ~60 procent i Europaparlamentsval)
- få kandidater blir inkryssade som inte annars ändå skulle ha kommit in

Vem personröstar?

Forskningen om personval har främst fokuserat på frågor som rör konsekvenser av personval, men det är också viktigt att undersöka vilka väljargrupper som utnyttjar möjligheten att kryssa en särskild person. Särskilt intressant är det i sammanhang som de svenska där det går att välja mellan att inte sätta något kryss alls eller att välja en särskild person.

André, Wauters och Pilet (2012) har utifrån tidigare forskning och teori ställt samman tre olika förklaringsmodeller för väljares beslut att personrösta: resursmodellen, närhetsmodellen och den instrumentella modellen. *Resursmodellen* utgår ifrån att väljarnas benägenhet att personrösta har att göra med deras personliga politiska resurser, t.ex. graden av politiskt intresse, men även socioekonomiska faktorer som kön, ålder och utbildning. Tanken är att väljare med högre grad av politiska resurser förväntas i högre utsträckning bry sig om att sätta sig in i och välja en specifik kandidat. Framförallt har effekten av politiskt intresse fått stöd, och i viss mån ålder (äldre väljare kryssar något oftare än yngre). Däremot visade sig varken kön eller utbildningsnivå spela roll.

Närhetsmodellen handlar om kandidat-kännedom, antingen personligen, via media, eller t.ex. partiengagemang. Här spelar det roll om exempelvis partiledare och ministrar finns med på listan i den egna valkretsen, eller att sannolikheten att känna till kandidater är större på landsbygden eller i mindre befolkningstäta valkretsar.

I *den instrumentella modellen* betonas istället rationalitet i avvägningen om det lönar sig att göra den extra ansträngning det innebär att välja en viss kandidat. Det handlar då framförallt om detaljerna i personvalssystemets utformning, hur lätt eller svårt det är att "kryssa in" en person som står långt ner på listan över kandidater. Om det är höga trösklar, eller om partiet enbart förväntas få något enstaka mandat, är betydelsen av en enskild väljares personkryss för vem som i slutändan blir ledamot i den politiska församlingen liten. Stora partier förväntas gynnas.

Konsekvenser av personval

I den internationella forskningslitteraturen förekommer en hel del teoretiska föreställningar om vilka konsekvenser förekomst av personval antas ha på saker som allmän politisk stabilitet, mängden partier, den politiska församlingens funktionssätt och väljares demokratiska attity-

der. Eftersom det samtidigt är många fler saker än bara förekomst och typ av personvalsinslag som varierar mellan länder har det dock varit svårt för forskare att finna starka empiriska belägg för vilka konsekvenser olika former av personvalsinslag har, och de empiriska resultaten pekar åt delvis olika håll. Det är notoriskt svårt att isolera effekter av enskilda arrangemang, särskilt när många av effekterna av förändringar inte sker omedelbart, utan syns först efter lång tid allteftersom demokratiska aktörer – väljare, partier och medier – långsamt anpassar sig till nya regler och förutsättningar.

I det här sammanhanget har vi inte haft någon möjlighet att genomföra en heltäckande prövning av i vilken utsträckning den svenska personvalsreformen påverkat partier och väljare i Sverige sedan införandet för 20 år sedan. Men vi vill ändå låta diskussionen om personvalsreformens effekter ta sin utgångspunkt i ett antal etablerade idéer om effekter av ökade inslag av personval och ge en bild av det aktuella forskningsläget.

Teoretiskt finns det ett antal förväntningar om vilka konsekvenser som ökade inslag av personval kan leda till. Ett vanligt förekommande antagande är att personval skulle kunna leda till *mindre partisammanhållning* eftersom kandidater kan uppleva sig ha en starkare legitimitet och lojalitet gentemot sina väljare än sitt parti (Katz 1980), något som i sin tur skulle kunna få negativa effekter på den politiska stabiliteten (Petersson et al. 1999). Även om det verkar finnas vissa enstaka exempel på viss övervikt av minskad intern partisammanhållning i länder med starka inslag av personval, så finns det samtidigt få belägg för att det skulle hota den politiska stabiliteten. Tvärtom verkar regeringsstabiliteten över tid vara som svagast i länder med fasta partilistor, medan gruppen länder med svaga personvalsinslag i listsystem verkar uppvisa störst regeringsstabilitet, även jämfört med länder med starka personvalsinslag (Karvonen 2004). Det finns dessutom inga belägg för att nationella parlamentsledamöter själva skulle värna sin valkrets intressen högre i de nordiska länder med starkast personvalsinslag jämfört med de länder som har ett svagare inslag (Esaiasson 2000).

Ett annat argument till stöd för starkare inslag av personval har varit en förväntning om att det skulle kunna ha en *modererande effekt på partifragmentering*. Tanken bakom denna förväntan är att risken för att partier splittras och nya uppstår skulle minskas genom att tillåta fler representanter för olika falanger inom ett parti att bli folkvalda. Men även här har empiriska analyser snarare pekat i motsatt

riktning, att risken för partisystemfragmentering är högre i länder med personvalsinslag (Karvonen 2004). Det kan i sin tur hänga samman med att andelen partibytare tenderar att vara större i system med större fokus på parti (och därmed svagare personvalsinslag) än i system med helt öppna listor. Förklaringen sägs ligga i att missnöjda väljare har ett mjukare alternativ till partibyte genom att istället välja andra personer (som kanske företräder en annan falang inom partiet) när det är dags för val (Bengtsson et al. 2014).

En annan förväntan är att personval skulle *öka omsättningen på ledamöter* i politiska församlingar. Grundtanken är att etablerade, erfarna politiker skulle komma att utsättas för hårdare intern konkurrens från nya och yngre kandidater, vilket skulle generera ökad omsättning. Empiriskt vet vi att i många kandidatorienterade system – som till exempel det amerikanska – finns en mycket låg omsättningsgrad för folkvalda i nationella församlingar eftersom det oftast är väldigt svårt att utmana sittande politiker (Stanley & Niemi 2013). Men visst, i Sverige har omsättningen av kandidater och folkvalda blivit klart större över tid (Ahlbäck Öberg et al. 2007). Men den utvecklingen är en del av en större samhällsförändring mot ökad individualisering och rörlighet, och givetvis svår att knyta till det reformerade personvalssystemet.

Det finns också en populär föreställning om att inslag av personval skulle *generera ett högre valdeltagande*, allt utifrån tanken att attraktiva kandidater skulle kunna utmana de befintliga, locka väljare från andra partier – eller från soffan (Marsh 1985; Petersson et al. 1999; SOU 2007:68). Valdeltagandet tycks också vara något som gynnas av ett visst inslag av personval. Länder som tillhör typen med svagt personvalsinslag i listsystem har uppvisat ett klart högre valdeltagande än andra länder. Men samtidigt vet vi att valdeltagandet klart lägre än genomsnittet i länder med starkt personvalsinslag respektive i länder med enmansvalkretsar, något som pekar på att det kan finnas en viss fördel med system som *kombinerar* ett tydligt inslag av partikontroll över nomineringen av kandidater, samtidigt som väljarna har möjlighet att i sin tur välja bland de nominerade (Karvonen 2004).

Theoretiska förväntningar av konsekvenserna av ökat inslag av personval

- Lägre grad av partisammanhållning
- Försämrade politisk stabilitet
- Minskad partifragmentering
- Färre partibytare
- Ökad omsättning på ledamöter
- Högre valdeltagande
- Förbättrad social representation (kön, utländsk härkomst)
- Ökad nöjdhet med demokratin

I Sverige har vi under perioden sedan personröstningsreformens införande sett en viss ökning av valdeltagandet, men samtidigt ligger andelen personkryss fortsatt lågt, och har dessutom haft en sjunkande trend under större delen av perioden. Sett över hela valmanskåren är det därmed svårt att peka på att vi skulle kunna se någon sådan effekt i Sverige. Det går förstås inte utesluta att vi skulle haft ett lägre valdeltagande utan personvalsreformen, men det är svårt att genomföra studier som isolerar effekterna av preferensröstningssystemet.

Vad som är viktigt att komma ihåg är dock att forskare också har diskuterat möjligheten att personvalsinslag i val skulle kunna ha en *positiv effekt på representationen* av särskilda samhällsgrupper, exempelvis kvinnor eller medborgare med utländsk bakgrund. Tidigare studier har visat att införandet av personvalet 1998 i Sverige fick till konsekvens att engagemanget hos partimedlemmar med utländsk bakgrund ökade och att personvalskampanjerna blev nya plattformar för dem som tidigare saknat partiengagemang (SOU 2000:1). I samma veva verkade dock partierna på lokal nivå minska sina ansträngningar att göra särskilda satsningar på medborgare med utländsk bakgrund inför kommunalvalen.

I samband med valen till Europaparlamentet och allmänna valen 2014 blev det till exempel mycket tydligt hur frågan om kön kommit att bli allt mer politiserad i Sverige. Det framgår inte minst av det faktum att ett helt nytt parti, Feministiskt Initiativ, fick mycket mediauppmärksamhet under kampanjerna och lyckades attrahera tillräckligt

med väljare för att bli representerade i Europaparlamentet, och kom relativt nära även i valet till riksdagen. Andelen kvinnor i riksdagen har till och med minskat de sista två valen, vilket innebär att 152 av 349 ledamöter är kvinnor efter 2014 års val (Sveriges riksdag).

Kvinnor och etniska minoriteter är generellt sett kraftigt underrepresenterade i nationella parlament (Togeby 2008; McElroy & Marsh 2010; André, Wauters & Pilet 2012). En fråga som har väckts är därför på vilket sätt möjligheten till personröstning påverkar representativiteten av olika grupper i valda församlingar, och enskilda väljares väljarbeteende. Utifrån tidigare forskning och teori finns det ett antal olika faktorer som kan tänkas påverka i vilken utsträckning olika samhällsgrupper blir representerade i politiska församlingar. Det handlar om allt från väljares fördomar till partierna interna rekryteringsprocesser och kampanjeffekter, liksom en generellt lägre benägenhet att kandidera.

När det gäller kvinnors representation har de flesta studier, särskilt sådana som har tittat på aggregerade data och jämfört över tid och mellan länder, oftast inte kunnat påvisa att kvinnor är systematiskt missgynnade av inslag av personval. Men det finns inte heller mycket stöd för att det skulle ha en direkt positivt gynnande effekt på andelen kvinnliga ledamöter. Kön och personröstning verkar hänga samman i en komplex väv av avväganden, där betydelsen av kön i sin tur hänger samman med enskilda kandidaters egenskaper, partiideologi och den kontext som finns runt ett enskilt val. Med andra ord finns det en viss förväntning om att kvinnor kan vara mer benägna att personrösta på en annan kvinna, men bara i samband med särskilda omständigheter (McElroy & Marsh 2010). De få studier som har gjorts verkar inte finna något empiriskt stöd för att just möjligheten till personval i valsystemet skulle påverka kvinnors valdeltagande, eller deras benägenhet att kryssa en specifik kandidat. Istället anses det vara det proportionerliga valsystemet mer generellt som anses gynna kvinnors valdeltagande (Togeby 2008; André et al. 2012). Svårigheten med att öka andelen kvinnliga ledamöter verkar snarare ha att göra med att kvinnor i lägre utsträckning väljer att kandidera, och betydelsen av den interna nomineringsprocessen i partierna (Lawless & Fox 2005).

På liknande sätt finns det ett generellt mönster av underrepresentation av etniska minoriteter och personer födda utanför ett lands gränser i representativa politiska församlingar. I detta sammanhang finns det mer positiva forskningsresultat vad gäller betydelsen av inslag av per-

sonröstning. Just kombinationen av proportionella vals-system med inslag av personval har lyfts fram som en av flera faktorer som gynnar en ökad andel minoritetsröster och invalda ledamöter i politiska församlingar (Togeby 2008; Bird, Saalfeld & Wüst 2010).

En del av den internationellt jämförande forskningen om personval har valt att uppmärksamma vilka konsekvenser personval kan ha för olika önskvärda systemegenskaper, såsom väljarnas uppfattning om och nöjdhet med demokrati, alltså den *demokratiska legitimiteten* (Farrell & McAllister 2006). Kopplingen däremellan diskuteras framförallt utifrån tre mekanismer; 1) själva röstningshandlingen, 2) relationen mellan väljare och valda, och 3) ideologiska tendenser inom parti- och vals-system.

Den första mekanismen har sin grund i tanken om att när väljare ges fler och mer fingraderade möjligheter att välja förväntas det leda till en större känsla av inflytande över valet av de egna representanterna, och därmed en mer positiv uppfattning om demokratin.

Den andra mekanismen utgår istället från kandidaterna, och dessa förväntas bli mer uppmärksamma på relationen till sina väljare, vilket i sin tur antas leda till en mer positiv inställning bland väljarna till sina valda kandidater, och därmed till det demokratiska systemet.

Den tredje mekanismen handlar om att ett vals-system med mer kandidatfokus förväntas uppmuntra politiker att röra sig mot mitten för att öka andelen personröster, vilket i sin tur antas underlätta samarbete, kompromisser och politisk stabilitet, och därmed ett starkare stöd för demokrati. Empiriska studier verkar också kunna belägga att det finns ett samband mellan personröstning och nöjdhet med demokrati: En starkare känsla av rättvisa hos väljarna antas vara den avgörande mekanismen för att generera uppfattningar om nöjdhet med demokratin (Farrell & McAllister 2006).

Även på det här området kan vi konstatera att den demokratiska legitimiteten – nöjdheten med demokrati – visserligen blivit större i Sverige 2014 jämfört med tidpunkten för införandet av personvalsreformen. Andelen svenskar som uppfattar att de är mycket eller ganska nöjda med den svenska demokratin har i SOM-undersökningarnas tidsserier ökat från 46 till 77 procent mellan 1996 och 2014 med ett toppvärde på 81 procent 2010 (Weibull, Oscarsson & Bergström 2013). Men det är svårt att knyta den positiva utvecklingen av demokratisk legitimitet till personröstningsreformen eftersom den samtidigt påverkas av så många andra faktorer.

Analys av tjugo år av personval i Sverige

Redan år 1994 testades personvalssystemet på försök i sju svenska kommuner. Året efter tillämpades personval i hela Sverige i samband med valet till Europaparlamentet 1995. Däremot dröjde det ända till de allmänna valen 1998 innan möjligheten sätta kryss framför en särskild kandidats namn även fanns vid val till kommun, landsting och riksdag i hela Sverige. Av den anledningen har de allmänna valen 1998 ibland betecknats som den riktiga premiären för personval i Sverige (SOU 1999:92).

Redan i utvärderingen av 1998-års val konstaterades att det gick att ifrågasätta i vilken utsträckning det verkligen handlar om ett *personval*. Sverige valde att, i likhet med Danmark och Belgien, införa ett system där val av en särskild person är helt frivilligt. När väljare går till valurnorna är det fortfarande ett val mellan de olika partiernas valsedlar som krävs (jämför typologin ovan). När valet av parti väl är fattat är det helt valfritt att dessutom även sätta ett kryss för en särskild kandidat eller inte. Sören Holmberg och Tommy Möller har därför föreslagit att valet av en särskild person därför snarast är att betrakta som något som sker *vid sidan om* rösten på partiet (SOU 1999:92). I mer renodlade personvalssystem är balansen den omvända. Valet står då i första hand mellan olika kandidater, vilka sedan i sin tur representerar olika partier.

Vi har nu möjlighet att följa hur personröstningen i Sverige har utvecklats över en tjugoårsperiod. Uppdraget från regeringen specificerar att vi ska studera hur personvalssystemet påverkar de politiska partiernas nomineringsprocess, utformningen av kandidaters valkampanjer, samt väljares valdeltagande och personröstande i samband med Europaparlamentsvalet och de allmänna valen 2014. I det senare ingår att särskilt belysa skillnader utifrån olika socio-ekonomiska faktorer så som kön, ålder och utbildning samt mellan inrikes och utrikes födda, liksom jämförelser tillbaka i tid. Dessutom ska betydelsen av sänkningen av spärren för personval på riksdagsnivå från åtta till fem procent analyseras, liksom att upplysningen om personvalets innebörd numera framgår av valsedeln.

Vi kommer att jämföra val till olika politiska nivåer: kommunal, landsting, riksdag och Europaparlamentet över tid. Den längre tidsperioden innebär större möjligheter att identifiera och analysera trender samt att kunna ta hänsyn till kontextuell variation och tillkomst av

nya aktörer (kandidater, partier och nya grupper av väljare som inte har erfarenhet av något annat än möjlighet till personval).

Figur 1.2 Valsedlarnas utformning i 2010 och 2014 års val (exempel).

Kommentar: År 2010 stod följande text på valsedlarna för att vägleda väljarna att kryssa: " Du får bara markera en av dessa anmälda kandidater". År 2014 var texten ändrad till "Du kan personrösta genom att sätta ett kryss för den kandidat du helst vill ska bli vald. Du kan inte personrösta på fler än en eller någon annan kandidat än de som står nedan."

Rapportens sammantagna analyser är baserade på ett omfattande och varierat material. En stor del av de övergripande analyserna av trender och förändringar över tid baseras på den offentliga valstatistiken. Tack vare de valundersökningar som genomförs vid Göteborgs universitet i samband med varje val har vi möjlighet att göra fördjupade analyser av åsikter, kunskaper och beteende på individnivå. Valundersökningarna från 1995 och framåt ligger därmed till grund för många analyser i rapporten. Dessutom finns här ett antal kompletterande och fördjupande analyser med hjälp av data från de årliga enkätundersökningar av svenska folket som genomförs av SOM-institutet vid Göteborgs universitet. Utöver detta är den stora kandidatundersökningen, som också genomförs efter varje val ett viktigt material, och rapporten bas-

eras dessutom på visst kompletterande material i form dokument och intervjuer.

Disposition

Vår rapport är upplagd på följande vis. Efter detta första inledande kapitel där det svenska personvalssystemet och tidigare forskning om personval introduceras, kommer det andra kapitlet *Sverige personrösttar* att belysa tjugo år av personval utifrån offentlig statistik. Här återfinns bland annat den totala andelen personkryss per valtillfälle, nivå och parti, över tid - liksom hur många kandidater som annars inte hade kommit in som har blivit invalda tack vare personkryss.

Det tredje kapitlet heter *Väljarna utvärderar personvalet*. Kapitlet handlar framförallt om väljarnas kunskaper och åsikter om olika aspekter av personvalssystemet i Sverige.

I det fjärde kapitlet, *Väljarna personrösttar*, fokuserar vi istället på personröstning som beteende. Vilka grupper av väljare personrösttar på vilka sätt och varför? Vi jämför mellan olika socioekonomiska grupper men också mellan val till olika politiska nivåer, och analyserar förändringar från ett val till ett annat hos samma individer med hjälp av paneldata. Här kommer vi även in på konsekvenser för och av personval och diskuterar såväl reformer som valdeltagande.

Kapitel fem *Kandidaterna och personvalet* är författat av Patrik Öhberg. Vi skiftar fokus från väljarnas till kandidaternas erfarenheter av och relationer till personröstningssystemet. Med hjälp av bland annat kandidatundersökningen analyseras här vilka skillnader som finns bland kandidater i olika partier i synen på personvalet och dess konsekvenser för det egna och partiets valkampanjer. Även uppfattningar om de interna processerna i partierna och listnomineringar berörs.

Det sjätte kapitlet *Personröster och politiska karriärer* riktar uppmärksamheten mot partierna. Författarna Olle Folke, Torsten Persson, and Johanna Rickne skiftar fokus från personkryssens betydelse för vilka politiker som tar sig över personvalsspärren till personkryssens betydelse för hur partierna internt fördelar politisk makt. De visar bland annat att partierna internt har valt att placera kandidater som i ett val fått många personkryss högt på valsedeln till nästa val, men också belönat dessa kandidater med politiskt betydelsefulla förtroendeuppdrag.

I det sjunde och avslutande kapitlet, *Personröstande i Sverige 1994-2014* summerar vi upp och diskuterar den sammantagna bilden av det

svenska personvalssystemet som framkommer i de olika analyserna. Vi diskuterar även vilka eventuella konsekvenser vi ser på kort och lång sikt med nuvarande system, liksom vad andra alternativa system eventuellt skulle kunna innebära. Bör inslagen av personval i svenska val öka ytterligare i framtiden eller fungerar systemet bra som det gör?

Kapitel 2

Sverige personröstar

HENRIK OSCARSSON
PER OLESKOG TRYGGVASON

Sedan det första småskaliga testet av det nya personvals-systemet i samband med riksdagsvalet 1994 (SOU 1996:66) har personval använts i fem allmänna val och fem Europaparlamentsval. Vid totalt tjugo olika tillfällen – omval oräknade – har svenska väljare haft makt och möjlighet att också kryssa en person på valsedeln, förutsatt att de faktiskt har haft tillgång till en valsedel med en lista med kandidater när de avlagt sina röster. Frågan är hur denna väljarmakt kommit till användning och vilka effekter den har fått.

I det här kapitlet har vi samlat ihop existerande offentlig valstatistik över personröstandet i Sverige under perioden 1995-2014. Tabellerna bygger på officiell valstatistik insamlad av Statistiska centralbyrån eller Valmyndigheten som gäller andelen personröster i olika val, för olika partier och för olika delar av landet. Vi visar också när och var personröstande fått direkt inverkan på vem som röstats in i riksdagen och Europaparlamentet.

Personröstandet 1995-2014

I förarbetena till personvalsreformen gjordes bedömningen att andelen personröstande väljare i riksdagsvalen på sikt skulle stabilisera sig på en nivå kring 30-50 procent (Westerståhl 1993). Men väljarnas entusiasm har hittills varit mer begränsad. Andelen personkryss har aldrig nått över 30 procent av de röstande i riksdagsval.

I tabell 2.1 redovisas andelen personröstande väljare i alla de val i Sverige där väljarna har haft möjlighet att rösta på person. Det är framför allt i samband med Europaparlamentsval som andelen personröster varit högt, något som kan knytas till institutionella förhållanden (Sverige är en valkrets och varje parti går fram med en kandidatlista i hela riket) men också till att valdeltagandet varit mycket lägre i Euro-

paparlamentsval än i riksdagsval. Vid premiären i samband med Europaparlamentsvalet 1995 valde 45,5 procent av väljarna att personrösta. I valet därpå 1999 personröstade två av tre väljare (66,2 procent). Därefter har trenden varit nedåtgående och i det senaste valet till Europaparlamentet personröstade endast hälften av väljarna (50,0 procent).

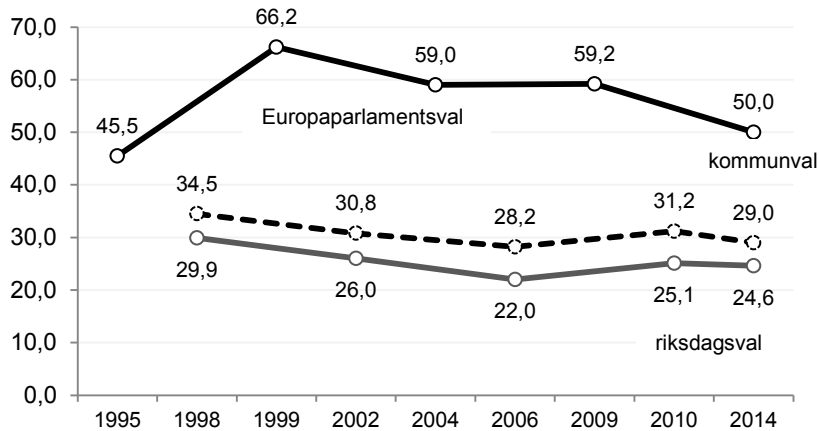
Även i serierna över riksdags-, kommunval och landstings-/regionval har nivån på personröstandet hittills varit som högst i samband med premiärvalet 1998. Personkryssandet minskade därefter på samtliga valnivåer 2002, för att nå bottennoteringar vid valen 2006. I när-tid, mellan 2010 och 2014 års val får man dock betrakta förändringarna som måttliga. En fjärdedel av väljarna personröstade i 2010 och 2014 års riksdagsval (25,1 respektive 24,6 procent), andelen var som vanligt något lägre i landstings-/regionvalen. Kommunvalen samlar systematiskt en något högre andel personröstare än riksdagsvalen. År 2014 personröstade 29 procent av väljarna i kommunvalet.

Tabell 2.1 Andel personröstande väljare i allmänna val 1995-2014 (procent).

	1995	1998	1999	2002	2004	2006	2009	2010	2014
Riksdagsvalen		29,9		26,0		22,0		25,1	24,6
Landstings-/regionvalen		28,9		25,4		21,9		24,4	22,7
Kommunvalen		34,5		30,8		28,2		31,2	29,0
Europaparlamentsvalen	45,5		66,2		59,0		59,2		50,0

Kommentar: Uppgifterna är officiell valstatistik hämtade från Statistiska Centralbyrån och Valmyndigheten (www.val.se). Innan Europaparlamentsvalet 2009 gäller tabellen andelen personröster bland de som röstat på partier som tog mandat i respektive val. Därefter redovisas andelen personröstare bland samtliga giltiga röster.

Figur 2.1 Andel personröstande väljare i Europaparlamentsval, kommunval och riksdagsval 1995-2014 (procent).

Kommentar: Se tabellkommentar till tabell 2.1.

Sänkningen av personvalsspärren i riksdagsval från åtta till fem procent mellan 2010 och 2014 års val har alltså inte satt något stort tydligt avtryck i väljarnas benägenhet att kryssa en person. Andelen personröstare är stabilt kring 25 procent. Det behöver inte nödvändigtvis betyda att den sänkta spärren inte ändå kan ha haft effekter på väljarnas bedömningar av personvalssystemet. För att undersöka den saken ännu närmare kommer vi systematiskt studera väljarnas kunskaper om spärngränser och attityder till personvalssystemet i nästföljande kapitel.

Geografiska skillnader

Det finns en relativt stor regional spridning i personröstning till riksdagsval. Andelen som väljer att personrösta är som lägst i Skåne läns västra valdistrikt (18,8 procent) och som högst i Jämtlands läns valkrets (34,3 procent). I det här sammanhanget har vi inte gjort någon djupdykning i orsakerna. Men en del av spridningen förklaras av skillnader i befolkningens sammansättning men framför allt av att utbudet av partiers kandidater ser olika ut i olika delar av landet. Partier som nominerar kända och omtyckta företrädare i en valkrets har möjligheter att nå en högre andel kryss. Här ser vi bland annat att kryssandet generellt är högre i valkretsar där partierna satt sin partiledare på

listan. En annan förklaring till att personkryssandet varierar geografiskt är att det i vissa valkretsar uppstår en tydlig inom-partikonkurrens mellan kandidater. Enskilda kandidater kan också ha bedrivit egna personvalskampanjer som genererat många kryss från väljare.

Att utbudet på partiernas listor och de lokala förutsättningarna spelar roll för det varierande kryssandet blir än mer uppenbart om vi ser till de geografiska kryssmönstren bland Feministiskt initiativ och Sverigedemokraternas väljare. Båda partierna ställde upp med nationella listor¹ där de internet populära partiledarna Gudrun Schyman och Jimmie Åkesson stod som respektive förstanamn. Resultatet blev att man lockade klart flest personkryss 44,9 procent för Feministiskt initiativ och 29,2 procent för Sverigedemokraterna, men partierna uppvisar också klart lägst geografisk variation (se variationskoefficienten i tabell 2.2). Skillnaden i variation är ett tecken på hur väljarna reagerar på de menyer (vallistor) som sätts framför dem. Med samma lista över allt blir kryssmönstret också snarlikt. Men ges väljarna olika menyer av kandidater att rösta på så varierar också kryssbenägenheten.

¹ Sverigedemokraterna ställde upp med två nationella listor där de första 60 kandidaterna på listorna var identiska, men där man varierade de sista 13 platserna mellan några valkretsar.

Tabell 2.2 Andelen personröster i riksdagsvalet 2014 för olika valkretsar (procent).

Valkrets	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	FI	ÖVR	Total	antal
Blekinge län	22,9	25,1	19,3	24,7	20,9	19,6	23,7	33,3	38,8	29,2	25,9	26 421
Dalarnas län	23,4	23,3	21,5	28,2	21,3	29,3	23,4	32,4	40,9	31,2	25,7	47 572
Gotlands län	23,7	27,6	22,5	34,6	22,6	21,5	28,1	31,6	49,1	36,3	29,0	11 502
Gävleborgs län	23,9	17,5	19,0	24,2	16,7	24,2	17,4	29,8	41,4	31,2	21,2	38 938
Göteborgs kommun	23,4	25,8	20,2	28,7	21,4	31,7	18,9	27,6	51,3	42,1	25,5	85 238
Jämtlands län	24,1	34,1	26,1	49,4	25,7	28,7	31,5	35,7	44,4	36,8	34,3	28 745
Jönköpings län	23,3	28,0	24,4	35,6	22,8	36,5	28,3	36,2	40,8	31,3	30,4	68 229
Kalmar län	23,3	29,4	23,4	28,2	22,4	25,5	17,3	33,7	38,8	31,7	26,7	42 371
Kronobergs län	29,9	26,3	20,7	30,2	18,7	31,0	22,6	31,5	41,5	34,1	26,8	32 387
Malmö kommun	29,0	27,6	20,1	19,0	16,6	19,1	15,1	24,5	49,0	31,1	23,9	42 806
Norrbottnens län	20,7	25,8	23,5	27,3	20,6	22,9	21,6	29,0	43,7	35,8	25,4	42 164
Skåne läns norra och östra	16,8	17,9	30,9	27,9	16,3	28,0	16,8	28,9	36,8	30,0	22,1	43 514
Skåne läns södra	17,4	16,1	19,4	22,7	14,2	19,1	14,4	26,0	41,8	33,5	18,8	45 012
Skåne läns västra	23,1	25,3	16,5	19,2	20,4	20,6	14,6	27,4	39,6	31,0	22,1	40 192
Stockholms kommun	33,3	28,7	22,3	29,3	34,0	25,3	30,8	25,6	47,8	37,2	30,4	175 748
Stockholms län	31,5	19,7	27,4	15,9	26,8	28,2	27,9	26,8	42,3	36,8	25,7	196 612
Södermanlands län	22,2	20,1	21,8	22,6	18,4	17,5	16,8	29,3	41,7	33,5	21,5	38 365
Uppsala län	24,7	18,9	22,9	24,9	24,7	29,4	17,5	31,3	45,8	37,0	23,2	52 866
Värmlands län	19,4	22,5	22,2	30,2	26,3	22,0	18,3	33,4	42,6	36,5	24,1	43 804
Västerbottens län	37,5	18,8	31,1	28,9	25,3	26,1	21,0	29,1	47,3	39,2	25,2	44 087
Västernorrlands län	19,1	19,3	19,3	29,0	19,7	28,5	15,8	27,1	39,8	38,0	21,2	34 363
Västmanlands län	27,0	20,4	19,6	24,8	24,9	17,9	16,9	29,0	41,6	35,8	22,2	36 974
Västra Götalands läns norra	25,6	18,5	22,1	24,3	22,0	23,9	17,0	28,5	41,7	34,8	21,9	39 117
Västra Götalands läns södra	27,5	19,4	19,3	23,7	22,0	21,6	19,0	27,9	42,6	33,5	22,2	27 660
Västra Götalands läns västra	18,9	18,2	17,9	23,8	19,8	30,1	14,8	28,3	39,9	36,0	20,5	48 169
Västra Götalands läns östra	23,6	26,1	24,4	32,4	23,1	27,6	26,9	33,5	44,6	37,4	28,0	48 864
Örebro län	20,5	19,5	20,7	23,8	23,4	34,0	17,3	29,6	42,7	35,1	22,5	42 498
Östergötlands län	20,8	19	17,9	25,8	18,2	22,2	14,1	26,4	42,7	35,5	20,2	58 824
Sverige	25,8	22,4	22,3	26,4	23,4	26,8	21,5	29,2	44,9	33,3	24,6	1 531 582
Variationskoefficient (VK)	0,14	0,17	0,12	0,16	0,13	0,16	0,21	0,08	0,06	0,08		

Kommentar: Tabellen visar andelen som har personröstat efter parti och valkrets i riksdagsvalet 2014. En av anledningarna till att Feministiskt initiativ (FI) och Sverigedemokraterna (SD) är de två partier som har högst andel personröster är att de haft en rikstäckande lista istället för konventionen att ha en unik lista per valkrets. Resultaten är hämtade från Valmyndigheten (www.val.se). Variationskoefficienten (VK) för ett parti beräknas genom att dividera genomsnittsavvikelsen för andelen personröstare per parti i de 29 valkretsarna med partiets genomsnittliga personröstningsandel. Variationskoefficienten kan ta hänsyn till att partier är olika stora. Högre variationskoefficient indikerar en större regional spridning i andelen personröstare och ett lägre värde visar på mindre regional spridning.

En del valdistrikt och partier sticker ut mer än andra från det allmänna mönstret. Något exempel är på sin plats. Centerpartiets väljare i Jämtland har t ex en av de högsta andelarna personkryss (49,4 procent). En bidragande orsak där är en populär kandidat Per Åsling som ensamt vann 25 procent av rösterna för C i Jämtland 2014, och som historiskt nått goda resultat i tidigare personval. Över huvudtaget är personkryssandet bland jämtländska centerpartister osedvanligt högt även i landstingsvalen (41 procent) och kommunvalen (52 procent), klart högre än rikssnittet. Personvalskulturen i Jämtland kan knytas

till rivalitet och ideologiska konflikter mellan enskilda kandidater som uppmärksammas av journalister och som mobiliserar väljare att använda sina personröster. Som exempel illustrerar det några av de faktorer som antagligen behöver vara närvarande för att många väljare ska finna det värt att informera sig om kandidaterna och skillnaderna dem emellan.

Finns det någon valkrets där andelen personröster har ökat mycket mellan 2010 och 2014 års val? Ja, den lilla minskningen av personkryssandet från 25,1 till 24,6 nationellt döljer en hel del regional variation. I Norrbotten, på Gotland och i Västerbotten har andelen personröstare minskat kraftigt mellan 2010 och 2014 (-7,9, -6,2 respektive -4,9 procentenheter). På andra håll har personkryssandet ökat, som till exempel i Jämtland och Kalmar (+3,0 respektive +2,3 procentenheter (se tabell A.3). I de mer folkrika valkretsarna har rörelserna dock varit avsevärt mindre.

Historiskt har Centerpartiets väljare varit de flitigast personkryssande. Under reformens första decennium var det regelmässigt just bland Centerpartiets väljare där den högsta andelen personröster återfanns (se tabell 2.3). Till förklaringarna som framförts i tidigare forskning hör att partiet haft en mer rural förankring på landsbygden och därmed längre traditioner av att känna bättre till kandidater, något som också stämmer in på den så kallade närhetsmodellen som vi presenterade i kapitel 1 (André, Wauters & Pilet 2012). I valet till Europaparlamentet 1999 kryssade 81 procent av centerväljarna.

På lokal och regional nivå lever fortfarande det gamla mönstret kvar, men på nationell nivå och i Europaparlamentsvalsammanhang är det numera andra partiväljare än Centerpartiväljare som är flitigast att personrösta. I Europaparlamentsvalen 2004, 2009 och 2014 har populära kandidater som Alf Svensson (KD) och Marit Paulsen (FP) lett till större konkurrens om positionen som de flitigast personkryssande partiväljarna.

I det senaste valet var det Feministiskt initiativs väljare som kryssade flitigast (45 procent) och då har det förstås varit toppkandidaten och partiledaren Gudrun Schyman som kryssats. Näst efter FI har SD-väljarna nått högst andel personröster med 29 procent i både 2010 och 2014 års riksdagsval (se tabell 2.3). Det handlar här om partiledare som agerar affischnamn för partiet på valsedlarna i varje valkrets.

Tabell 2.3 Andelen personkryss bland partiernas väljare i riksdagsval och Europaparlamentsval 1995-2014 (procent)

Europaparlamentsval 1995-2014	1995	1999	2004	2009	2014
partival (officiell statistik)					
Vänsterpartiet	41	56	66	50	38
Socialdemokraterna	49	69	57	60	49
Miljöpartiet	43	59	56	59	50
Centerpartiet	55	81	65	59	50
Folkpartiet	45	75	57	68	63
Kristdemokraterna	-	68	71	76	60
Moderaterna	43	63	59	55	50
Juni listan	-	-	52	-	-
Piratpartiet	-	-	-	56	-
Sverigedemokraterna	-	-	-	-	39
Feministiskt initiativ	-	-	-	-	55
	1998	2002	2006	2010	2014
Riksdagsval 1998-2014					
Vänsterpartiet	27	28	22	28	26
Socialdemokraterna	26	24	21	26	22
Miljöpartiet	27	27	22	23	22
Centerpartiet	41	33	26	27	26
Folkpartiet	34	23	21	22	23
Kristdemokraterna	38	30	24	27	27
Moderaterna	30	27	22	22	22
Sverigedemokraterna	-	-	24	29	29
Feministiskt initiativ	-	-	-	-	45
Övriga partier	-	-	-	41	33
	1998	2002	2006	2010	2014
Kommunval 1998-2014					
Vänsterpartiet	34	32	28	32	29
Socialdemokraterna	31	28	27	32	28
Miljöpartiet	32	29	23	25	26
Centerpartiet	48	42	35	39	37
Folkpartiet	42	29	29	30	30
Kristdemokraterna	36	34	33	38	34
Moderaterna	35	32	27	28	27
Sverigedemokraterna	16	33	-	28	27
Feministiskt initiativ	-	-	-	-	31
	1998	2002	2006	2010	2014
Region-/landstingsval 1998-2014					
Vänsterpartiet	27	26	22	26	24
Socialdemokraterna	25	22	20	25	22
Miljöpartiet	27	24	20	21	21
Centerpartiet	39	34	27	29	27
Folkpartiet	32	23	22	23	22
Kristdemokraterna	31	29	26	30	25
Moderaterna	30	27	21	22	21
Sverigedemokraterna	-	-	-	29	25
Feministiskt initiativ	-	-	-	-	25

Kommentar: Resultaten är hämtade från den officiella valstatistiken (www.val.se). Resultaten från 1995, 1999 och 2004 års Europaparlamentsval är hämtade från SCB:s statistik om de allmänna valen. Tabellen visar andelen av respektive partis väljare som valt att personkryssa.

Små direkta effekter av personvalet

Personkryssandet har inte möblerat om partiernas kandidatordning i särskilt stor utsträckning under de senaste 20 åren. Huvuddelen av alla kryss läggs på kandidater som redan är välkända och som redan står högt placerade på listorna. Det hör fortfarande till ovanligheterna att väljarnas personröster leder till att kandidater kryssar sig längre upp på listorna och vinner representation i folkvalda församlingar. Antalet riksdagskandidater som inte hade blivit valda om inte partiets väljare velat annorlunda har endast handlat om mellan ett halvt och ett helt dussin kandidater i de senaste fem riksdagsvalen (se tabell 2.4). Antalet kandidater som klarat personvalsspärren till riksdagsvalet har dock varit betydligt fler, mellan 57 och 87 personer under den tid vi hade en åttaprocentsspärr och 98 personer vid 2014 års val då femprocentsspärren användes för första gången. Men faktum kvarstår att det stora flertalet av dessa kryssade kandidater hade vunnit platser i riksdagen ändå, i kraft av att de haft topplaceringar och stått på valbar plats på sina partiers listor i den egna valkretsen.

Att endast 6-12 kandidater valts till riksdagen enbart genom personvalssystemet under perioden 1998-2014 måste betraktas som ett relativt magert utfall. Effekten av den utökade väljarmakten är alltså relativt liten. Partiernas nomineringsmakt är så gott som intakt jämfört med före införandet. Personvalsspärren har förstås – precis som det var tänkt – bidragit till att hålla effekterna av personkryssen på en låg nivå. Men samtidigt, utan den sänkta spärren från 8 till 5 procent hade antalet kandidater valda genom personvalssystemet inte varit 12 personer 2014 utan rekordlåga fyra.² I detta avseende har vi alltså sett en tydlig effekt av den sänkta spärren.

Effekten av att slopa spärren i personvalet *helt* – det vill säga sänka den till noll – har tidigare simulerats av Peder Nielsen. Simuleringen ger en uppfattning om hur stora förändringar en absolut väljarmakt över kandidatvalet hade inneburit. De visar att vid valet 2006 hade antalet personvalda riksdagsledamöter – det vill säga de som skulle ha personvalssystemet att tacka för sina riksdagsplatser – ökat från sex till 78 ledamöter (Nielsen 2007). Även om ingen ny simulering genomförts i det här sammanhanget kan vi – eftersom personkryssandet ligger kvar på ungefär samma nivå som 2006 – anta att antalet person-

² De fyra kandidater som fick mer än åtta procent av partiets röster i valkretsen och som därmed petade en partikollega från riksdagsplats är Kristina Yngwe (C) Skåne län, Kalle Olsson (S) Jämtlands län, Anderas Carlsson (KD) Jönköpings län och Stig Henriksson (V) Västmanlands län.

valda riksdagsledamöter hade hamnat på ungefär den nivå även 2014.

Tabell 2.4 Antal med personröster tillsatta riksdagsmandat (minst 8 procent personkryss 1998-2010, minst 5 procent 2014) samt antal personvalda på icke valbar plats till riksdagen 1998-2014.

år	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	Samtliga	Antal som inte hade blivit valda utan personvalssystemet
1998	12	13	5	18	13	3	23	-	87	12
2002	9	13	5	18	11	12	18	-	86	10
2006	3	6	2	15	7	12	12	-	57	6
2010	4	13	3	13	6	10	9	1	59	8
2014	11	17	10	17	13	10	19	1	98	12*

Kommentar: Sammanställningen bygger på data från Valmyndigheten (www.val.se). För en analys se även (Nielsen 2007). *De tolv kandidater som lyckades ta sig in i riksdagen via personröstning 2014 var: Kristina Yngwe (C), Kalle Olsson (S), Andreas Carlson (KD), Stig Henriksson (V), Maria Weimer (FP), Magnus Manhammar (S), Emma Hult (MP), Robert Hannah (FP), Christian Holm (M), Janine Alm Ericson (MP), Said Abdu (FP) och Marco Venegas (MP).

I Europaparlamentsvalen har det varit ett relativt sett större genomslag för personröstningen än i riksdagsvalen. Antalet ledamöter som inte hade blivit valda utan personvalssystemet har varierat mellan noll (i premiärvalet 1995) till 4 (i 2004 års val).

Tabell 2.5 Antal med personröster tillsatta europaparlamentariker per parti (minst 5 personkryss) samt antal personvalda på icke valbar plats till Europaparlamentet 1995-2014.

år	V	S	MP	C	FP	KD	M	JL	PP	SD	FI	Samtliga	Antal som inte hade blivit valda utan personvalssystemet
1995	2	3	1	2	1	-	2	-	-	-	-	11	0
1999	1	3	2	1	2	2	3	-	-	-	-	14	2
2004	1	3	4	3	2	2	3	2	-	-	-	20	4
2009	1	3	2	1	1	1	2	-	1	-	-	12	2
2014	1	1	2	1	2	1	3	-	-	2	1	14	1

Kommentar: Tabellen visar antalet europaparlamentariker som blivit personvalda (mer än 5 procent av rösterna samt befunnit sig på valbar plats) 1995-2014, samt det totala antalet kandidater som kryssat sig in i europaparlamentet 1995-2014. De som kandidater som kryssat sig in i Europaparlamentsvalen är resultaten följande: 1995 (0 invalda), 1999 (2 invalda, Karl-Erik Olsson C och Lennart Sacrédeus KD), 2004 (4 invalda, Maria Carlshamre FP, Lennart Sacrédeus KD, Asa Westlund S och Anna Hedh S), 2009 (2 invalda, Alf Svensson KD och Anna Maria Corazza Bildt M), 2014 (1 invald, Fredrick Federley C). Resultaten 2004 - 2014 är hämtade från den officiella valstatistiken (www.val.se). Uppgifterna för 1999 kommer från SCBs rapport Valet till. Uppgifterna för 1995 kommer ifrån SCBs rapport om Europaparlamentsvalet 1995

Vid det senaste EP-valet i maj 2014 var det bara en kandidat, centerpartiets Fredrick Federley, som vann representation i Europaparlamentet på grund av att han fått fler kryss (32 844) än Kent Johansson (28 452 röster) som varit partiets toppkandidat i utfrågningar inför valet och Kristina Yngwe (26 558 röster).

Att se till andelen av respektive partis riksdagsledamöter som tillsatts på personvalsmandat (tabell 2.6) ger kanske en mer nyanserad bild än att bara fokusera på andelen av partiets väljare som personröstare. Det kan ge ett korrektiv mot att vissa partiers väljare personkryssar i hög utsträckning och istället visa på hur stor andel av partiernas ledamöter som sitter valda med ett personvalsmandat. Överlag är det små partier som har störst andel kandidater som fått många personkryss. Av Centerpartiets totalt 22 riksdagsledamöter 2014 fick 17 mer än fem procent personkryss (77 procent). En av dem – Kristina Yngwe från Skåne läns valkrets – tog sig in på valbar plats tack vare personvalssystemet (se tabell 2.5).

Undantaget från regeln om små partier är Sverigedemokraterna och Feministiskt initiativ som båda ställde upp med nationella listor. Bland de 49 invalda sverigedemokraterna var det endast en – partiledaren Jimmie Åkesson – som fick fler än fem procent personröster. Samma mönster återfinns hos Feministiskt initiativ, om partiet nått över riksdagsspärren hade det bara varit partiledaren Gudrun Schyman blivit personvald. I de två stora riksdagspartierna Socialdemokraterna och Moderaterna är andelen riksdagsledamöter med fler än fem procent personröster klart lägst (15 respektive 23 procent).

Tabell 2.6 Antalet och andelen personvalda (minst 5 procent personkryss) riksdagsledamöter 2014.

	C	FP	KD	M	MP	S	SD	V	Totalt
Antal riksdagsledamöter	22	19	16	84	25	113	49	21	349
Antal personvalda (mer än 5 procent)	17	13	10	19	10	17	1	11	98
Andel personvalda (mer än 5 procent)	77%	68%	63%	23%	40%	15%	2%	52%	28%
Antal personvalda (mer än 5 procent och tog sig in på valbar plats)	1	3	1	1	3	2	0	1	12

Kommentar: Sammanställningen bygger på data från Valmyndigheten (www.val.se). Noterbart är att av de 12 personer som lyckades kryssa sig in i riksdagen 2014 så erhöll 8 av kandidaterna mindre än 8 procent och skulle därmed blivit utan riksdagsplats innan sänkningen av personvalsspärr från 8 till 5 procent.

På papperet en blygsam framgång för personvalssystemet

Den officiella valstatistiken visar att det svenska personvalssystemet inte kommit att användas i lika hög utsträckning som bedömare knutna till personvalsutredningen gjorde i 1990-talets början. Den relativt höga andelen personröster vid reformens introduktion tycks ha varit ett resultat av nyhetens behag. Idag når vi relativt stabila nivåer för andelen personröstare. Omkring en av fyra väljare i riksdagsvalet väljer utnyttja möjligheten att personrösta. De officiella valresultaten visar att det finns en relativt stor spridning i andelen personröster både mellan partier och i olika valkretsar. Det indikerar att väljarnas val att personrösta eller inte beror på lokala förutsättningar som exempelvis att det existerar konkurrerande kandidater och att sådan inomparti-konkurrens blir uppmärksammade av medier och väljare. Ett illustrativt exempel på att valkontext och utbudet av kandidater spelar roll för väljarnas intresse att personrösta är det betydligt mer omfattande personröstandet i Europaparlamentsval jämfört med de allmänna va-len.

En hög andel kryssande är emellertid inte alltings mått mätt. Vi ser en hög andel kryssande på nationella listor till Feministiskt initiativ och Sverigedemokraternas, men samtidigt är det väldigt få av dessa partiernas ledamöter som äger ett personvalsmandat. Många kryss betyder inte nödvändigtvis att det existerar en stor mängd personliga band mellan individuella väljare och kandidater från den egna valkretsen som fyller en tydlig funktion som att underlätta mandatgivande och ansvarsutkrävande eller att stärka en regional representativitet i demokratin. Man kan argumentera för att personvalssystemets legitimitet även kräver en bred förankring och en mångfald i kryssandet på lokala kandidater. För att bedöma hälsotillståndet i personvalssystemet behöver man i så fall ta hänsyn till huruvida det råder en mångfald i lokalt kryssande eller om det är så att alla röster samlas på några få rikskända toppkandidater.

Nittioåtta kandidater klarade den nya femprocentsspärren i personvalet i samband med riksdagsvalet 2014. Det är visserligen ett nytt rekord i antal ledamöter som klarat spärrgränsen men är samtidigt ingen stor ökning jämfört med tidigare. Trots sänkt spärr är det bara 12 kandidater 2014 som har personvalssystemet och kryssande parti-väljare att tacka för sin riksdagsplats; övriga kandidater som klarade spärren och fick många personkryss hade kommit in i Riksdagen ändå genom sina höga listplaceringar.

Kapitel 3

Väljarna utvärderar personvalet

L yckade elektoral reformer kräver att alla inblandade spelare godkänner och känner till de nya spelreglerna. Flertalet väljare bör alltså vara positiva till förändringen av spelreglerna. Väljarna bör också ha goda kunskaper om spelreglerna och hur dessa har förändrats för att kunna orientera sig och agera under nya förhållanden. Om väljare och enskilda kandidater ska hitta varandra krävs välinformerade personröstare som har goda kunskaper om dels hur personröstningssystemet fungerar och dels om kandidaterna som ställer upp för partierna på olika demokratiska nivåer.

Nu, i samband med att personröstningsreformen fyller tjugo år har vi möjlighet att utvärdera hur de svenska väljarnas attityder till personröstningssystemet har förändrats. Vilka väljare tycker om personvalet som företeelse? Hur väl känner väljarna till partiernas kandidater på valsedlarna? Och vad har väljarna för kunskaper om personvalssystemet?

Det empiriska underlaget till analyserna i det här kapitlet hämtas främst från de valundersökningar som genomförs vid varje riksdagsval, europaparlamentsval och folkomröstning i samarbete mellan Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet och Statistiska centralbyrån. Men vi har också haft möjlighet att komplettera analyserna med data från SOM-institutets årliga enkätstudier. Många av resultaten fram till valet 2010 har tidigare presenterats i andra sammanhang men här har vi tagit tillfället i akt och samlat ihop uppgifter från tidigare analyser på ett och samma ställe och uppdaterat dem med de senaste resultaten från supervalåret 2014.¹

¹ Det här kapitlet innehåller uppdaterade och bearbetade textavsnitt och analysidéer hämtade från flera olika publikationer, se till exempel (Oscarsson 2007b; Oscarsson 2007a; Oscarsson & Holmberg 2010; Oscarsson & Holmberg 2013).

Attityder till personröstning 1998-2014

I ett partidominerat system som det svenska fanns det redan från början delade meningar om önskvärdheten i att införa ett större inslag av personval. Som vi beskriver i kapitel 1 föregicks reformen i själva verket av lång tids debatterande och utredande (se t.ex. Westerståhl 1993). Mot bakgrund av minskande partiidentifikation och fallande medlemstal i de politiska partierna, uppfattades det som ett naturligt steg att reformera valsyste­met. Ett större inslag av personval skulle kunna tydliggöra relationerna och stärka förtroendebanden mellan väljare och representanter. Därmed ökar också möjligheterna för väljarna att i samband med valen utkräva ansvar av *enskilda representanter* – en form av ansvarsutkrävande som ligger nära den representativa demokratins grundidé men som kan vara ett främmande, nytt inslag i en mer partiorienterad representativ demokrati som den svenska.

Men åsikterna om *hur* mycket makt som skulle delegeras till väljarna gick förstås isär. Personröstningssystemet kom därför att från början bli en kompromiss mellan å ena sidan partiernas omsorg om in­terndemokrati och partisammanhållning, något som främjar stabila regeringsunderlag och effektivitet och å andra sidan önskemålet att skänka väljarna mer direkt inflytande, något som främjar möjligheterna till direkt ansvarsutkrävande (Anckar, Karvonen & Isaksson 2001).

Det främsta uttrycket för dessa skilda uppfattningar blev spärren i personvalet. Historien om tillkomsten av åttaprocentspärren i personvals­systemet för riksdagsval är en utmärkt illustration av att kampen om demokratins spelregler nästan alltid är resultatet av pragmatiska kompromisser mellan olika partier (von Sydow 1989; Oscarsson 2001). Folkpartiets representant i Personvalsutredningen vittnar om följande ordväxling som ledde fram till valet av åtta procent som spärrgräns.

”Vi hade under flera sammanträden försökt att hitta en gemensam linje utan att lyckas. Vid ett av slutsammanträdena grep Göran Persson in. Jag minns att han frågade mig, som ville ha en så låg spärrgräns som möjligt, vad jag ville. Jag sade fem procent, varvid Göran Persson vände sig till Lars Werner, som nämnde tio procent. Då får det bli åtta, konstaterade den kommande statsministern med den fermitet, som det svenska folket senare blev så vana vid.”

Olle Schmidt (FP)

Bred parlamentarisk enighet är en viktig förutsättning för att förändringar av valsystemet alls ska kunna genomföras och dessutom bli lyckade i den meningen att de leder till önskvärt utfall och nöjda spelare. En andra förutsättning är att väljarna är med på noterna. Motsträviga väljare som inte gillar personval kan förväntas strunta i att använda sin nya väljarmakt. Det riskerar att leda till att väljare som kryssar får mer att säga till om än väljare som inte kryssar. Så som personvalet är konstruerat innebär ett icke-kryss att väljaren delegerar en del av sin väljarmakt – och förtroende – till de väljare som faktiskt kryssat.²

Hur har väljarnas attityder till personvalet förändrats sedan införandet för tjugo år sedan? Valforskningsprogrammet vid Göteborgs universitet har vid varje riksdagsval sedan 1998 ställt frågor till väljarna om deras inställning till personvalet. Resultaten visar att fler väljare med tiden har skaffat sig en åsikt i frågan, men att attityderna varit stabila under de 20 år som väljarna haft möjlighet att personkryssa (se tabell 3.1). Andelen som svarar ”ingen åsikt” har minskat från 13 till 5 procent mellan 1998 och 2014. Den svarskategori som förändrats mest under perioden är den som handlar om att inslaget av personval i svenska riksdagsval är ”lagom” (från 44 till 58 procent).

² Under årens lopp har det funnits många tveksamheter och missförstånd kring vad uteblivna kryss egentligen betyder. I flera valrörelser spreds uppgifter om att ett icke-kryss innebar att väljaren stödjer partiets rangordning av kandidater, vilket tekniskt sett är fel men möjligen en indirekt konsekvens av att många väljare inte kryssar och att spärrgränserna är så pass höga. Ett liknande missförstånd är att ett kryss på toppkandidaten skulle vara ett stöd för partiets lista. Även här handlar det å ena sidan om ett slags sannolikhetsbedömningar som är beroende av hur alla andra partiväljare betar sig; om tillräckligt många kryssare väljer att kryssa toppkandidaten minskar visserligen möjligheterna för andra kandidater att kryssa sig förbi. Å andra sidan kan toppkandidatkryssande i så fall ha indirekt oönskade effekter om partiets högt rankade toppkandidater på valbara platser – på andra, tredje och fjärde plats – inte blir kryssade och därigenom öppnar möjligheter för överraskningskandidater längre ned på listan att kryssa sig förbi. Med det nuvarande personröstningssystemet saknas helt enkelt möjligheten att ställa sig bakom partiets lista.

Tabell 3.1 Svenska väljares åsikter om personvalet 1998-2014 (procent).

	1998	2002	2006	2010	2014
Inget personvalsinslag bör finnas	17	17	14	18	13
personvalsinslag bör finnas, men vara mindre än i årets val	12	13	12	13	16
personvalsinslag bör finnas, och det var lagom som det var i årets riksdagsval	44	46	54	52	58
personvalsinslaget bör ökas ytterligare i kommande riksdagsval	14	13	12	10	8
ingen åsikt	13	11	8	7	5
summa procent	100	100	100	100	100
Antal svarande	1 817	2 091	1 861	1 336	1 012

Kommentar: Frågan lyder: "Allmänt sett, vad är din åsikt om personval i samband med svenska riksdagsval? Du kan välja ett bland följande svarsalternativ". Källa: Svenska valundersökningar 1998, 2002, 2006, 2010 och 2014.

Valundersökningarnas tidsserie visar inte någon tydlig trend. Väljarnas entusiasm för personvalet har inte blivit mer positiv över tid trots att det numera är drygt två miljoner röstberättigade som helt saknar erfarenhet av att *inte* ha möjlighet att personrösta. Samtidigt är det tydligt att andelen väljare som önskar ytterligare inslag av personval i kommande val har minskat från 14 till 8 procent. Entusiasmen när det gäller att öka inslaget av personval har alltså minskat. Vid det senaste valet kan nedgången möjligen ha en delförklaring i att inslaget av personval *de facto* har blivit större i samband med sänkningen av personvalsspärren från åtta till fem procent. En sådan tolkning bygger dock på antagandet om att kunskaperna om spärren i personvalet är allmänt spridd bland väljarna, något som vi tittar närmare på längre fram i kapitlet.

I vilka grupper återfinns de starkaste sympatierna för det nuvarande personvalssystemet, och vilka väljargrupper önskar sig ett större respektive mindre inslag av personval? I tabell 3.2 redovisar vi svaren för olika grupper från den senaste valundersökningen 2014. Äldre väljare är avgjort mer positiva till inslag av personval än vad yngre personer är, vilket reser frågetecken om personröstandets framtid. Vi ser också att storstadsväljare är något mer positiva till ökat inslag av personval (12 procent) jämfört med befolkningen i övrigt. Gruppkillnader avseende kön och utbildning är mer blygsamma. När det gäller skillnader mellan inrikes födda och den betydligt mindre gruppen utrikes är de också små. Slår man samman svarsalternativen "inget personvalsinslag borde finnas" och "...bör vara mindre än i årets val"

ställer sig 39 procent av de utrikesfödda bakom en sådan inställning. Motsvarande andel bland inrikes födda är 27 procent ($p=.02$).

Tabell 3.2 Åsikter om personvalsinslaget i svenska riksdagsval, 2014 i olika väljargrupper (procent).

	Inget personvals- inslag bör finnas	personvalsinslag bör finnas, men vara mindre än i årets val	personvalsinslag bör finnas, och det var lagom som det var i årets riksdagsval	Personvals- inslaget bör ökas ytterli- gare i kommande riksdagsval	Ingen åsikt	%	(n)
Samtliga	13	16	58	8	5	100	1012
<i>Kön</i>							
Män	13	15	60	8	4	100	515
Kvinnor	14	16	56	6	6	100	497
<i>Ålder (7)</i>							
18-22	4	25	67	0	4	100	51
23-30	8	20	60	6	6	100	107
31-40	15	18	58	4	5	100	138
41-50	16	14	58	8	4	100	172
51-60	16	14	59	8	3	100	184
61-70	12	15	56	10	7	100	220
71-	14	14	57	12	3	100	140
<i>Ålder (3)</i>							
18-30	7	22	62	4	5	100	158
31-60	16	15	58	7	4	100	494
61-	13	14	56	11	6	100	360
<i>Män</i>							
18-29 år	8	20	64	4	3	100	70
30-49 år	13	16	60	8	3	100	157
50-64 år	13	13	63	8	3	100	135
65- år	14	14	55	12	5	100	153
<i>Kvinnor</i>							
18-29 år	5	23	58	6	8	100	71
30-49 år	18	17	55	4	6	100	150
50-64 år	13	14	58	10	4	100	141
65- år	14	15	56	10	6	100	135
<i>Utbildning</i>							
Låg	14	13	61	8	4	100	127
Medel	16	19	53	7	5	100	409
Hög	10	14	62	9	5	100	471
<i>Bostadsort</i>							
Glesbygd	13	11	62	7	7	100	164
Mindre tätort	17	15	57	6	5	100	223
Större tätort	14	17	58	7	4	100	436
3 storstäder	7	19	57	12	5	100	187
<i>Födelseland</i>							
Sverige	13	15	59	8	5	100	931
Utrikes	17	21	49	8	5	100	81
<i>Uppväxt</i>							
Sverige	13	15	59	8	5	100	956
Utrikes	20	19	43	12	6	100	51

Tabell 3.2 forts...

	Inget person- valsinslag bör finnas	personvalsinslag bör finnas, men vara mindre än i årets val	personvalsinslag bör finnas, och det var lagom som det var i årets riksdags- val	Personvals- inslaget bör ökas ytter- ligare i kommande riksdagsval	Ingen åsikt	%	(n)
<i>Politisk kunskap</i>							
Mycket låg	15	24	47	4	10	100	184
Ganska låg	18	13	60	6	3	100	179
Medel	12	15	64	5	4	100	209
Ganska hög	12	15	63	7	3	100	174
Mycket hög	11	14	57	15	3	100	266
<i>Politiskt intresse</i>							
Mycket intresserad	12	11	60	14	3	100	203
Ganska intresserad	13	16	59	8	4	100	506
inte särsk+inte alls	15	19	54	5	7	100	303
<i>Förtroende f sv politiker</i>							
Mycket/ganska stort	11	13	64	8	4	100	575
Mycket/ganska litet	16	19	50	9	6	100	428
<i>Läser morgontidning</i>							
6-7 dagar i veckan	13	14	60	9	4	100	602
3-5 dagar i veckan	11	23	54	7	5	100	168
1-2 dagar i veckan	11	17	61	6	5	100	95
mera sällan	12	17	58	4	9	100	69
aldrig	24	15	49	8	4	100	78
<i>Ser Rapport/Aktuellt</i>							
6-7 dagar i veckan	14	17	59	11	3	100	439
3-5 dagar i veckan	11	14	63	5	7	100	249
1-2 dagar i veckan	10	16	61	8	5	100	143
mera sällan	14	16	59	6	5	100	118
aldrig	27	17	44	6	5	100	63
<i>Vänster-höger</i>							
Klart till vänster	30	10	51	6	3	100	78
Något till vänster	13	19	56	6	6	100	274
Varken eller	13	19	59	5	4	100	210
Något till höger	10	13	62	11	4	100	378
Klart till höger	10	15	55	18	2	100	40
<i>Partisynpat</i>							
V	21	25	48	3	3	100	71
S	16	16	59	4	5	100	292
Mp	6	15	62	10	7	100	82
C	9	11	70	5	5	100	43
Fp	3	15	66	14	2	100	59
Kd	14	5	59	14	8	100	37
M	9	11	62	14	4	100	183
Sd	28	11	45	8	8	100	36
Fi	26	16	53	0	5	100	19
<i>Partiidentifikation</i>							
Övertygad	16	10	60	10	4	100	177
Anhängare	14	11	59	11	5	100	103
Endast partipref	13	16	59	7	5	100	541
Ej parti	13	22	52	8	5	100	187
<i>Personröstning</i>							
Ja	7	15	60	16	2	100	233
Nej	14	16	60	6	4	100	659

Kommentar: Frågan lyder: "Allmänt sett, vad är din åsikt om personval i samband med svenska riksdagsval? Du kan välja ett bland följande svarsalternativ". Källa: Svenska valundersökningen 2014.

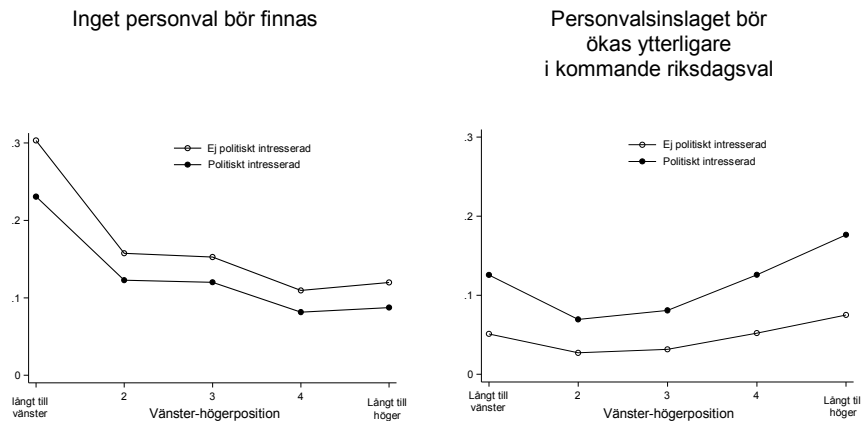
Förutom generationsskillnaderna är det när vi introducerar politiska förklaringsvariabler som vi upptäcker större skillnader mellan grupper. Stödet för personvalssystemet tenderar att vara något starkare bland de mest politiskt intresserade, de mest politiskt kunniga och de som oftast exponerar sig för politiska nyheter (se tabell 3.2).

Ser vi till resultaten för de politiska variablerna i tabell 3.2 visar det sig också att det finns en ideologisk polarisering i väljarkåren när det gäller personvalets framtid. Det är bland väljare med ideologisk vänsteridentifikation vi återfinner de mer skeptiska väljarna, helt i linje alltså med de skiljelinjer som funnits i frågan alltsedan starten. Bland de som identifierar sig klart till vänster är det 30 procent som svarar att inget personvalsinslag bör finnas. Bland personer till höger är motsvarande andel endast 10 procent. På motsvarande sätt finns det ett klart starkare stöd för idén om utökade inslag av personval i framtida val bland personer långt till höger (18 procent) än bland personer långt till vänster (6 procent) (Holmberg & Möller 1999).

I en flervariabelanalys står sig de flesta av de bivariata samband som presenterats i tabell 3.2. Vi ser oberoende effekter av ålder, kunskap och exponering för politiska nyheter. Sammanfattningsvis är det kunniga, intresserade och äldre väljare som exponerar sig mycket för politik och som står till höger i politiken som önskar sig ett större inslag av personval i det svenska valsystemet. Omvänt är det politiskt okunniga, ointresserade, yngre och svagt medieexponerade till vänster i politiken som önskar sig ett mindre inslag av personval. Det är också dessa grupper som förväntas vara mest aktiva i att utnyttja möjligheten till personkryss (André, Wauters och Pilet, 2012), något som vi återkommer till i nästa kapitel. De ideologiska skillnaderna mellan vänster- och högeruppfattningar står sig i en multivariat analys även när vi kontrollerat för partival i 2014 års riksdagsval.

För att illustrera de viktigaste skillnaderna i inställning till personvalssystemet har vi valt att använda en graf som visar resultaten från en multivariat analys. Figur 3.1 visar hur sannolikheten att stödja olika positioner i frågan om personvalet skattas för grupper med olika intresse för politik och med olika vänster-högerståndpunkter.

Figur 3.1 Predicerade sannolikheter att ställa sig positiv till förslaget "inget personval bör finnas" respektive "personvalsinslaget bör ökas ytterligare i kommande riksdagsval" bland personer med olika ideologisk vänster-högerposition.

Kommentar: Resultaten är hämtade från en multinomial regressionsanalys av 2014 års valundersökning. Frågan lyder: "Allmänt sett, vad är din åsikt om personval i samband med svenska riksdagsval? Du kan välja ett bland följande svarsalternativ". Som oberoende variabler i modellen ingår kön, ålder, utbildning, politiskt intresse och partival (n=825)

Resultaten visar att politiskt intresserade samtidigt är mer benägna att öka inslaget av personval i kommande riksdagsval och mindre benägna att ha ståndpunkten att inget personval bör finnas. Resultaten visar också att personer långt till vänster är mest positiva till förslaget att inte ha något personval alls. Bland personer som ideologiskt placerar sig till höger finns en klar tendens att vilja öka personvalsinslaget ytterligare, och denna tendens är särskilt utbredd bland högt intresserade.

Inställning till att öka inslaget av personval

I samband med igångsättandet av den stora grundlagsutredningen i början av 1960-talet uttalade den tidigare statsministern Tage Erlander att "... folks intresse för författningsfrågor är så pass ringa, att varje försök att sätta massorna i rörelse, lär misslyckas" (von Sydow 1989:165). Sentida analyser av medborgarnas åsikter i författningspolitiska frågor har i huvudsak gett Erlander rätt (Oscarsson 2001; Oscarsson 2013). Det är svårt att bedriva opinionsbildning i författ-

ningspolitiska frågor riktat mot allmänheten. Åsikterna om förändringsförslag är för det mesta inte kristalliserade utan outvecklade. Relativt andra sakfrågor är det få som har bestämda åsikter i författningpolitiska spörsmål och åsikterna är inte lika koherenta som på många andra områden. Åsikter om demokratins spelregler hänger dåligt samman i tydliga åsiktsdimensioner (Oscarsson 1999).

I 2014 års SOM-undersökning följde vi upp analysen av svenska folkets inställning till personvalet. Vi bad respondenterna i undersökningen ta ställning till förslaget att "öka inslaget av personval i svenska val". Liksom i tidigare studier visar det sig att det finns ont om tydliga ställningstaganden. Hela 61 procent av respondenterna bedömer förslaget som "varken bra eller dåligt" (se tabell 3.3). Av de 30 sakpolitiska förslag som undersöktes i den nationella SOM-undersökningen 2014 var denna andel "varken eller"-svar den i särklass största. Det indikerar givetvis att personvalssystemet inte står särskilt högt på den politiska dagordningen och att det saknas en tillräckligt intensiv elitdriven opinionsbildning för att människor ska ha möjlighet att bilda sig en egen uppfattning om det önskvärda i ett ökat inslag av personval.

Opinionen är helt delad när det gäller frågan om att öka inslaget av personval. Hälften av det mindretal som har en åsikt är positiva till förslaget och hälften är negativa (19 procent mot 20 procent ger ett balansmått på -1).

Vilka väljare är det då som önskar sig ett större inslag av personval i svenska val? Resultaten visar begränsade skillnader i åsikter mellan män och kvinnor och mellan personer med olika intresse för politik. Ålderssambandet är här kurvlinjärt med de allra yngsta och allra äldsta som mer positiva till att öka inslaget av personval än vad medelålders är. Yngre kvinnor i åldern 16-29 visar sig vid en närmare analys vara klart mer positiva (24 procent) än yngre män (16 procent). Resultaten visar också att det fortfarande finns en svag övervikt av positiva på ren landsbygd, men skillnaderna är inte tillräckligt stora att det inte är statistiskt signifikant (visas ej i tabellen).

Partimedlemmar är avgjort mer positiva till att öka inslaget av personval, något som är en av de få variabler som står sig i en flervariabelanalys. Bland partimedlemmar är andelen positiva till ökade inslag av personval 34 procent jämfört med 18 procent bland icke partimedlemmar. Samma tendens går inte att se för övertygade anhängare (visas ej i tabellen).

Vänster-högermonstret återkommer tydligt även här. Vänsterideologi går hand i hand med en mer skeptisk inställning till personval. Bland personer som identifierar sig långt till vänster råder klar övervikt för negativa attityder (balansmått -15) och bland personer långt till höger råder övervikt för positiva attityder (+10). Vänster-högermonstret slår dock inte helt igenom i analysen av inställningen till ökat personval i olika grupper av partisympatier. Vänsterpartiets sympatisörer är visserligen de mest negativa till förslaget (-24). Men Feministiskt initiativs sympatisörer skiljer ut sig som särskilt positiva till ökade inslag av personval (+10), ett resultat som blir än tydligare i analyser med många förklaringsvariabler. Även Kristdemokraternas partisympatisörer ställer sig mer positiva till ökat inslag av personval än andra Allianspartiers sympatisörer enligt 2014 års SOM-undersökning.

Tabell 3.3 Inställning till att öka inslaget av personval i svenska val i olika befolkningsgrupper 2014 (procent).

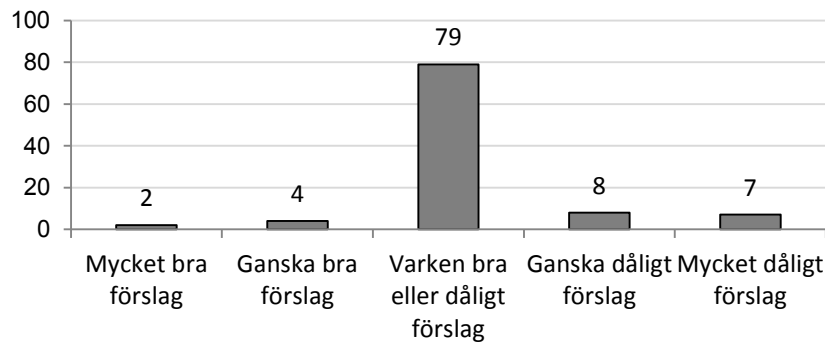
grupp	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken		Mycket dåligt förslag	summa	n	balans
			bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag				
Samtliga	5	14	61	13	7	100	1658	-1
Man	5	14	59	15	7	100	779	-3
Kvinna	4	15	64	11	6	100	874	+2
16-29 år	6	14	69	8	3	100	232	+9
30-49 år	5	11	60	16	8	100	478	-8
50-75 år	4	16	60	13	7	100	816	0
76-85 år	5	22	53	13	7	100	131	+7
Boendeort								
Ren landsbygd	5	17	61	11	6	100	242	+5
Mindre tätort	5	11	65	11	8	100	296	-3
Stad eller större tätort	4	14	64	13	5	100	821	0
Stockholm, Göteborg, Malmö	8	15	53	16	8	100	275	-1
Ej partimedlem	5	13	63	13	6	100	1478	-1
Partimedlem	8	26	39	16	11	100	109	+7
Vänster-högerideologi								
Klart till vänster	6	12	49	19	14	100	217	-15
Något till vänster	4	12	59	16	9	100	400	-9
Varken till vänster eller höger	4	14	69	9	4	100	429	+5
Något till höger	5	17	60	13	5	100	398	+4
Klart till höger	7	17	62	10	4	100	191	+10
Svensk medborgare	4	14	62	13	7	100	1520	-2
Medborgare i annat land	5	23	55	12	5	100	60	+11
Dubbelt medborgarskap	17	19	56	3	5	100	59	+28
Nuvarande familj								
Arbetskarhem	4	14	66	11	5	100	676	+2
Jordbrukarhem	2	26	56	7	9	100	46	+12
Tjänstemannahem	4	14	59	15	8	100	578	-5
Högre tjänstemannahem	3	17	52	20	8	100	153	-8
Företagarhem	11	14	63	7	5	100	126	+13
Partisympati								
Vänsterpartiet	2	12	48	26	12	100	101	-24
Socialdemokraterna	4	11	64	14	7	100	485	-6
Centerpartiet	3	22	57	14	4	100	109	+7
Folkpartiet	6	20	57	11	6	100	97	+9
Moderaterna	5	15	65	11	4	100	341	+5
Kristdemokraterna	2	31	57	8	2	100	64	+23
Miljöpartiet	5	13	55	14	13	100	142	-9
Sverigedemokraterna	7	11	63	11	8	100	154	-1
Feministiskt initiativ	13	18	48	13	8	100	39	+10

Kommentar: Resultaten är hämtade från 2014 års SOM-undersökning. Förslaget lyder "öka inslaget av personval i svenska val".

I eftervalsenkäten till Valundersökningarna i september 2014 ställdes ytterligare en fråga om inställning till personval. Resultaten gäller förslaget "slopa spärren vid personval" och bekräftar ånyo att det mycket få som har en kristalliserad åsikt i frågan. Hela 79 procent av respondenterna svarar att de anser förslaget vara "varken bra eller dåligt",

vilket torde utgöra något slags rekord när det gäller användande av ett svarsalternativ som oftast tolkas som en flykt på grund av icke-åsiikt. Av de som har åsikter om förslaget att slopa spärren råder övervikt för dem som är negativa (15 mot 6 procent).

Figur 3.2 Inställning till förslaget att "slopa spärren vid personval" bland svenska väljare 2014 (procent).

Kommentar: Resultaten är hämtade från 2014 års valundersökning och 2014 års Europaparlamentsvalundersökning. Antalet svarande är 2 885.

En multivariat analys bekräftar även här att det finns ett ideologiskt samband mellan vänster-högeruppfattningar och inställning till personvalet. Andelen som tycker att spärren i personvalet skall slopas skattas signifikant högre bland personer till höger än till vänster. En brasklapp i sammanhanget är att 2014 års val erbjuder en nyhet i så måtto att det finns ett ökat stöd för slopad spärre bland de väljare som stödde Feministiskt initiativ, vilket innebär att vänster-högresambandet inte är lika tydligt som i tidigare val.

Kandidatkännedom 1956-2014

Svenska väljares akilleshäl när det gäller politisk kunskap handlar om personkännedom. För politiska sakkunskaper om dagsaktuella förhållanden, systemkunskaper om hur det politiska systemet är organiserat och kunskaper om partiernas ståndpunkter i sakfrågor är kunskaperna goda, särskilt i internationella jämförelser där nordeuropeiska väljare som lever i egalitära länder ofta hamnar högre medan amerikanska och sydeuropeiska väljare oftast hamnar lägre (Grönlund & Milner 2006). Men när det gäller att koppla ihop höga partiföreträdare med

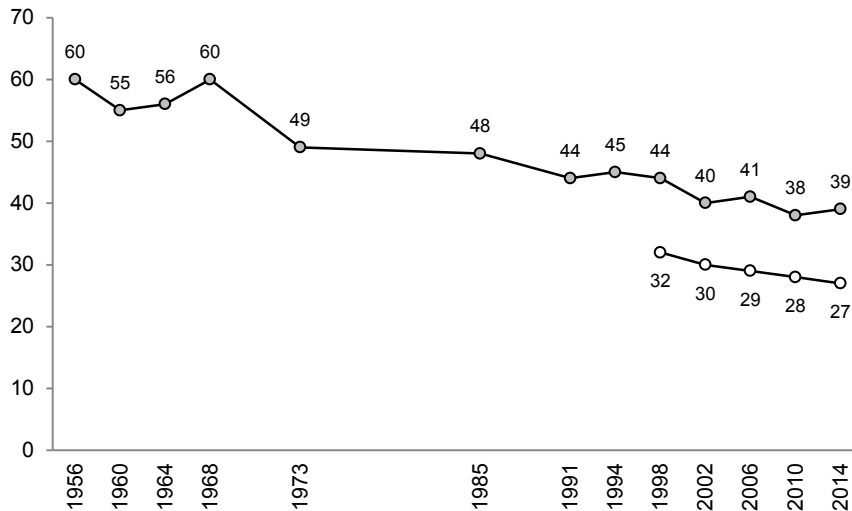
rätt parti eller känna till partiernas kandidater i den egna valkretsen är det sämre ställt. Även kunskaperna om partiernas främsta företrädare – partiledarna – är långt ifrån hundra procentiga (Oscarsson 2008).

En av de viktigaste ambitionerna med personvalsreformen var att skapa starkare förtroendeband mellan väljarna och enskilda kandidater – förtroendeband som skulle stärka den politiska representationen och som skulle förbättra väljarnas möjligheter att utkräva ansvar från politiker. En förutsättning för att kunna stärka sådana band mellan väljare och valda är att väljarna har kännedom om vilka kandidater som tävlar om deras röster i samband med valen.

Kandidatkännedom varierar mycket mellan olika politiska system. I partidominerade länder som Sverige verkar ett proportionellt valsystem för att skapa flerpartisystem där partierna konkurrerar främst med hjälp av ideologi och genom positionstaganden i viktiga sakfrågor. Väljarna väljer mellan partier som presenterar ideologiska plattformar snarare än mellan kandidater. Därför är också kandidatkännedomen inte oväntat klart lägre i partiorienterade system än i kandidatcentrerade system (Holmberg & Oscarsson 2004; Holmberg 2009).

De långa tidsserierna över kandidatkännedom hämtade från valundersökningarna visar att kunskaperna om riksdagskandidaterna har minskat dramatiskt över tid (se figur 3.3). I de tidiga studierna från 1950-talet kunde sex av tio väljare korrekt namnge kandidater från det egna partiets valsedel. I den senaste valundersökningen var motsvarande siffra bara 27 procent korrekta namn. Då har vi ändå använt en lite snällare fråga 1998-2014 som handlar om att kunna uppge en kandidat från *något* parti från den egna valkretsen.

Figur 3.3 Kandidatkännedom 1956-2014. Andel väljare som kan uppge namnet på en riksdagskandidat från den egna valkretsen samt andelen som korrekt kan uppge namnet på en kandidat (procent).

Kommentar: Åren 1956-1964 gällde intervjufrågan namn på det egna partiets valsedel medan frågan från och med 1968 gäller samtliga partiets valsedlar. Åren 1956 och 1960 kontrollerades resultaten för nämning av felaktiga namn. Under åren 1964-1994 kontrollerades inte väljarnas kännedom om kandidaterna. Tester 1968 och 1991 indikerar att resultaten från denna period överskattar andelen korrekta svar med mellan 5-8 procentenheter. Sedan 1998 kontrollerar vi om de namn som nämns faktiskt har kandiderat för något parti i väljarens valkrets. Samtliga resultat inbegriper endast röstande. För att maximera jämförbarheten över tid är uppgifterna om kandidatkännedom vid varje tidpunkt inhämtade *efter* riksdagsvalen, och därför skiljer sig skattningen för 2014 i tabell 3.5 (22 procent) från skattningen i figur 3.2 (27 procent) där vi har kombinerat data från både för- och eftervalsintervjuerna. Givet de lägre svarsfrekvenserna i framför allt 2014 års valundersökning är kandidatkännedomen bland de svenska väljarna sannolikt överskattade, vilket i så fall betyder att den fallande trenden i kandidatkännedom är ännu mer dramatisk än vad resultaten i figuren visar.

Trenden i kandidatkännedom är tydligt fallande. Riksdagskandidaterna blir alltmer okända för de svenska väljarna trots att samhället blivit mer individualiserat. Att kandidatkännedomen minskar innebär en rejäl uppförbacke för populära föreställningar om att det skulle ha ägt rum en personifiering eller presidentialisering av politiken (jfr Karvonen 2010). Det är förstås omöjligt att veta om införandet av personval vid 1990-talets mitt kan ha bromsat upp trenden mot ökad anonymisering av riksdagskandidaterna i Sverige. Utan reformen kanske kandidatkännedomen hade varit ännu sämre idag.

Vad kan då den minskade kandidat-känndomen bero på? Nedgången kan knytas till generella utvecklingstendenser, framför allt den ökade urbaniseringen men också till en ökande omsättning av riksdagskandidater. På 1950-talet bodde fler svenskar på landsbygden där bygdens riksdagsledamot var mer välkänd och hade en livstid på sig att göra sig känd. Idag bor fler i städer och dessutom är omsättningen av riksdagsledamöter avsevärt högre än tidigare, vilket försvårar möjligheterna för enskilda kandidater att bli kända hos den breda allmänheten (Öberg, Hermansson & Wängnerud 2007).

Oavsett orsaker är minskad kandidat-känndom knappast något positivt för personvalsreformens möjligheter att få luft under vingarna. En ökad känndom om kandidater och enskilda politiker är en förutsättning för att fler väljare ska kunna använda sig av hela sin väljarmakt och också kryssa en kandidat på valsedeln. Att kandidaterna till riksdagen blir allt mindre kända för väljarna är en rejäl utmaning för personröstningsreformen. Utan kunskap om kandidater är det svårt för väljarna att använda hela sin väljarmakt. Låga kunskaper bland väljarna inverkar sannolikt negativt på möjligheter till ett effektivt ansvarsutkrävande i valdemokratin.

I tabell 3.4 återfinns en analys av vilka väljare som känner till en riksdagskandidat från den egna valkretsen? I den här analysen används resultat från valundersökningarnas för- och eftervalsanalyser, vilket ger en något annorlunda skattning i andelen väljare med kandidat-känndom (22 procent).

Hur kunniga om partiernas kandidater är de väljare som praktiserar sig av personröstning? Bland personröstarna är känndomen om kandidaterna i den egna valkretsen tack och lov bättre (35 procent) än bland de väljare som inte personröstat i 2014 års riksdagsval (18 procent). Men samtidigt handlar det inte om någon hundra procentig kunskap. Om andelen med kandidat-känndom bland alla personröstare är 35 procent, betyder det att de övriga 65 procenten personkryssar utan att ha känndom om kandidaterna i sin egen valkrets; de ägnar sig alltså åt ett slags oinformerat personkryssande där valet av kandidat inte beror på personkänndom utan där andra mekanismer och genvägar kan vara aktiverade. Analyserna i det kommande kapitlet i denna rapport kommer att ägna mer uppmärksamhet åt denna grupp.

Tabell 3.4 Andel röstande som korrekt kommer ihåg namnet på någon kandidat från den egna valkretsen, 2014 (procent).

Grupp	Kandidat-kännedom	Grupp	Kandidat-kännedom
Samtliga väljare	22		
Kön		Politiskt intresse	
Män	21	Mycket politiskt intresserad	32
Kvinnor	22	Ganska politiskt intresserad	22
Alder		Inte särskilt politiskt intresserad	13
18-22 år	22	Inte alls politiskt intresserad	15
23-30 år	19	Politisk kunskap	
31-40 år	17	Låg	18
41-50 år	25	Medellåg	16
51-60 år	23	Medel	17
61-70 år	21	Medelhög	19
71+	23	Hög	33
Yrkesgrupp		Partisypati	
Industriarbetare	16	Vänsterpartiet	17
Övriga arbetare	16	Socialdemokraterna	22
Lägre tjänstemän	17	Miljöpartiet	16
Mellan tjänstemän	27	Centerpartiet	30
Högre tjänstemän	25	Folkpartiet	20
Småföretagare	15	Kristdemokraterna	27
Studera	21	Moderaterna	29
		Sverigedemokraterna	25
		Partiidentifikation	
Utbildningsnivå		Stark	32
Låg	16	Svag	25
Medel	19	Endast partipreferens	20
Hög	26	Ingen partipreferens	14
Boendeort		Vänster-högerideologi	
Ren landsbygd	21	Klart till vänster	24
Mindre tätort	20	Något till vänster	20
Större stad eller tätort	21	Varken till vänster eller till höger	18
Sthlm, Gbg, Malmö	25	Något till höger	24
Uppväxtland		Klart till höger	32
Uppvuxen i Sverige	22	Kryssbeteende	
Uppvuxen utanför Sverige	16	Personröstare	35
		Ej personröstare	18

Kommentar: Resultaten är hämtade från valundersökningen 2014. Siffrorna visar andelen svarspersoner som korrekt angivit åtminstone en riksdagskandidat från den egna valkretsen. För att maximera antalet svarande används här både för- och eftervalsintervjuerna i analysen. Kandidatkännedomen är systematiskt högre bland personer som intervjuats efter valet (26 procent) än före valet (18 procent), vilket kan betraktas som en kunskapshöjande valrörelseeffekt. Intervjufrågan lyder: "Kommer du ihåg namnet på någon av de kandidater som ställde upp till val i Din valkrets i årets riksdagsval?". Intervjupersonerna kunde uppge upp till 4 kandidater. För grupper som är mindre än 30 svarande redovisas inte statistik i tabellen. Andelen som korrekt uppger namnet på en riksdagskandidat bland Feministiskt initiativs väljare är 32 procent (n=19). Bland jordbrukare är andelen 25 procent (n=8).

Med hjälp av Valundersökningarna kan man skatta hur stor andel av de personröstande som klarar av att uppge namnet på den person som

de kryssade på. Resultaten av en sådan analys brukar inte vara särskilt upplyftande för den som tänker sig att väljarna fattar välinformerade beslut om kandidatval. Av den fjärdedel av väljarna som personröstare kan bara drygt hälften (55 procent) överhuvudtaget inte komma ihåg vem de röstade på. Av återstoden av personröstarna nämner 40 procent en kandidat som de också kan ha lagt sin röst på. Fem procent uppger namnet på en person som inte kandiderat för något riksdagsparti i dennes valkrets.

Tabell 3.5 Andel väljare som personröstade och uppgav/ej uppgav ett korrekt/inkorrekt namn på röstningskandidat i valet 2014 (procent).

	Personröstning 2014	
	Samtliga väljare	Personröstare
Personröstade inte	75	–
Personröstade, ej nämnt kandidat	14	55
Personröstade, nämnt kandidat rätt	10	40
Personröstade, nämnt kandidat fel	1	5
Summa procent	100	100
Antal intervjuade	1 100	273

Kommentar: Resultaten i tabellen bygger på uppgifter om personröstning och på svaren på en följdfråga om vilken person man röstade på. De namn som uppgetts av respondenterna har sedan kontrollerats mot partiets lista av kandidater i väljarens valkrets. Källa: Den svenska valundersökningen 2014.

Räknat på den totala väljarkåren är det alltså bara en väljare av tio som korrekt kan uppge namnet på den kandidat som de röstat på. Denna kategori kan sägas uppfylla så gott som alla krav på en genuint personröstande väljare som knutit ett kontrakt via valsedelns med en enskild namngiven kandidat. Till saken hör att till övervägande delen av de som personkryssar väljer att kryssa den översta kandidaten på valsedelns. Även om man minns namnet på den personen behöver det inte innebära att man givit ett personligt mandat till en kandidat. Andelen väljare som uppfattar att de delegerar sin väljarmakt till en namngiven person är okänt och behöver göras till föremål för framtida forskning. Resultaten av analysen ger dock en indikation på inom vilka gränser en sådan skattning skulle ligga.

Väljarnas kunskap om personvalsspärren

Att känna till kandidater är en sak. Kunskaper om hur valsystemet fungerar är en annan. I det här avsnittet undersöker vi närmare väljarnas kunskaper om spärren i personvalet. Bakgrunden till denna analys

– som är helt unik i sitt slag – är att vi behöver veta mer om hur kunniga väljarna egentligen är om personvalssystemet för att kunna bedöma sannolikheten i påståendet att de låtit sig påverkas av den lilla förändring av spärrgränserna från åtta till fem procent. Om kunskaperna är goda förefaller det mer troligt att väljarna kunnat påverkas av de förändrade spelreglerna. Om kunskaperna om spärrgränserna är dåliga försvagas stödet för påståendet.

Hade den sänkta spärren i personvalet någon effekt på väljarnas beteende vid valurnorna? Som vi tidigare resonerat kring finns det inte något perfekt undersökningsdesign för att besvara frågan eftersom det i så fall skulle behövas ett kontrasterande fall (ett parallell-Sverige där personvalsspärren aldrig sänktes utan var kvar på 8 procent) och tillgång till systematiska före-mätningar med samma individer. En del analyser kan genomföras med våra valrörelsepaneler där samma personer återintervjuas i två av varandra följande val, men inte allt.

En förutsättning för att väljarna i 2014 års val ska ha kunnat förändra sina bedömningar av sin egen väljarmakt i personkryssandet är att de känner till spärren i personvalet. För att mäta väljarnas kunskaper om spärrgränser ställde vi en kunskapsfråga om det i de svenska valundersökningarna. Frågan ingick i en uppsättning av totalt 19 kunskapsfrågor och visade sig vara mycket svår att besvara. Endast sex procent av de svarande i undersökningen klarade att besvara frågan rätt: att vi har en femprocentsspärr i personvalet till riksdagen (se tabell 3.6). Sjutton procent svarade felaktigt att spärren är fyra procent och 2 procent angav den tidigare spärrgränsen 8 procent som svar. Tolv procent svarade att det inte finns någon spärr i personvalet. Hela sex av tio väljare (63 procent) svarade att de inte kunde svaret på frågan.

Frågan var den svåraste kunskapsfråga vi använde oss av i valundersökningarna 2014. Den näst svåraste handlade om att placera Ebba Busch i rätt parti (Kristdemokraterna), det klarade 13 procent av väljarna. Kännedomen om fyraprocentsspärren till riksdagsvalet var också betydligt högre: 90 procent svarade korrekt att påståendet ”ett parti måste få minst 6 procent av rösterna för att komma in i Sveriges riksdag”. Och sjuttioåtta procent svarar korrekt att riksdagen har 349 ledamöter.

Resultaten i tabell 3.6 visar att kännedomen om personvalsspärren som väntat var klart högre bland de mest politiskt intresserade (13 procent), de som flitigast exponerade sig för nyhetsmedier (10 procent), och de mest politiskt kunniga väljarna (15 procent).

Vi kan också konstatera att när det gäller personröstningsspärren är män och kvinnor nästan lika kunniga (7 mot 5 procent; skillnaden är inte signifikant). Resultaten av kunskapsmätningarna är en bra illustration av det kända svarsmonstret att vi ser fler felsvar på alternativet ”det finns ingen spärren i personvalet bland män än kvinnor (14 mot 9 procent; signifikant) samtidigt som kvinnor i större utsträckning än män använder alternativet ”vet ej” (68 mot 57 procent). Män tenderar att i större grad chansar på färdiga svarsalternativ medan kvinnor i större grad tenderar att medge okunskap.

Lackmustestet framför andra är här om personkryssare är bättre bekanta med att det finns en spärren i personvalet än de som inte kryssar. Resultaten ger ett positivt svar här: väljare som personröstade var något mer kunniga om personvalsspärren än de som inte personröstade i 2014 års riksdagsval (12 mot 4 procent). Intressant nog var dock andelen vet ej-svar lika hög i båda grupperna (63 mot 60 procent).

Frågan om personvalsspärren är svår, det medges. Spärrengränsen i personvalet hörde heller inte till de flitigast kommunicerade eller debatterade egenskaperna hos det svenska partisystemet. I mediebevakningen inför valet finns vi endast enstaka artiklar då personvalsspärren nämnts, och uppmärksamheten för personvalet tycks överhuvudtaget ha varit mycket blygsamt i samband med 2014 års riksdagsval.³ På röstkortet som sändes ut till alla röstberättigade fanns ingen information om personvalsspärren, men däremot information om hur man bär sig åt när man personröstar.

³ En sökning i Mediarkivet på ”personval+spärren” för Aftonbladet, Expressen, Metro, DN, SvD, Sydsvenskan, GP och TT ger två träffar i september och en träff i augusti. Sökordet ”personval” ger totalt endast 20 träffar under augusti och 19 träffar under september före valdagen.

Valmyndigheten informerar

Öppna denna försändelse - inuti finns **ditt röstkort**. På röstkortet finns adress och öppettider till **din vallokal** på valdagen den 14 september 2014. Det finns också information om när och var du kan **förtidsrösta**. Ska du resa **utomlands** eller uppfyller kriterierna för att **rösta med bud** - kontakta Valmyndigheten för att få mer information om hur röstningen går till och för att beställa material.

Valsedlar finns på alla ställen där du kan rösta. Finns inte valsedlar för det parti du vill rösta på kan du skriva partinamnet på en blank valsedel. Vill du **personrösta** på en kandidat? Sätt ett **kryss** i rutan framför kandidatens namn på valsedeln. Om du inte röstar i din hemkommun måste du se till att du har valsedlar med kandidatnamn med dig.

Läs mer —————> www.val.se
Frågor? —————> 020-825 825

Kommentar: Valmyndighetens information hämtade från röstkorten till de allmänna valen den 14 september 2014. Samma information om personröstning användes i valet till Europaparlamentet den 25 maj 2014.

Tabell 3.6 Väljarnas kunskaper om personvalsspärren i olika väljargrupper 2014 (procent).

grupp	Det finns ingen spär	4 procent	5 procent	8 procent	Vet inte	% sum	n
Samtliga	12	17	6	2	63	100	1 010
Män	14	18	7	4	57	100	515
Kvinnor	9	17	5	1	68	100	495
18-29 år	13	16	6	1	64	100	141
30-49 år	12	14	5	2	67	100	306
50-64 år	11	16	7	2	64	100	275
65+ år	11	21	7	4	57	100	288
18-22 år	13	18	5	0	64	100	55
23-29 år	13	14	7	2	64	100	86
30-39 år	6	14	3	1	76	100	135
40-49 år	17	15	6	2	60	100	171
50-59 år	9	14	7	2	68	100	181
60-69 år	14	18	6	4	58	100	221
70+ år	9	26	7	3	55	100	161
Män 18-29 år	17	13	7	3	60	100	70
Män 30-49 år	12	17	6	3	62	100	157
Män 50-64 år	17	15	6	3	59	100	135
Män 65+ år	14	22	8	6	50	100	153
Kvinnor 18-29 år	8	18	6	0	68	100	71
Kvinnor 30-49 år	13	11	3	1	72	100	149
Kvinnor 50-64 år	6	18	7	1	68	100	140
Kvinnor 65+ år	7	21	5	2	65	100	135
Utbildning							
Förgymnasial utb kortare än 9 år	5	32	7	2	54	100	56
Förgymnasial utb 9 år	13	25	4	4	54	100	81
Gymnasial utb högst 2-årig	8	19	5	2	66	100	222
Gymnasial utb 3 år	17	16	5	3	59	100	188
Eftergymnasial utb kortare än 3 år	15	15	8	1	61	100	182
Eftergymnasial utb 3 år eller längre	10	12	7	4	67	100	258
Forskarutbildning	5	10	0	0	85	100	20
Grundskola/obligatorisk skola	9	26	6	3	56	100	110
Studier/exam gymnasium/folkhögskola	12	18	5	2	63	100	409
Studer vid högskola/universitet	16	15	5	3	61	100	151
Examen från högskola/universitet	11	14	7	3	65	100	320
Nuvarande hem (klass)							
Arbetsarbete	11	21	5	2	61	100	369
Tjänstemannahem	12	14	6	3	65	100	374
Högre tjänstemannahem	19	10	4	4	63	100	91
Jordbrukarhem	3	16	10	3	68	100	38
Företagarhem	9	22	10	2	57	100	58
Yrkesgrupp							
Tjänstemän	12	14	7	3	64	100	544
Arbetare	10	19	5	2	64	100	357
Företagare	15	26	1	3	55	100	66
Bostadsort							
Ren landsbygd	9	19	5	2	65	100	164
Mindre tätort	10	17	7	2	64	100	223
Större stad eller tätort	12	16	7	2	63	100	436
Stockholm, Göteborg och Malmö	15	19	4	3	59	100	187

Forts→

Tabell 3.6 forts.

grupp	Det finns ingen spärr	4 procent	5 procent	8 procent	Vet inte	% sum	n
Partival riksdagsvalet 2014							
Vänsterpartiet	13	17	9	3	58	100	64
Socialdemokraterna	9	18	6	3	64	100	263
Centerpartiet	7	12	9	4	68	100	57
Folkpartiet	19	14	2	1	64	100	58
Moderaterna	11	16	7	2	64	100	201
Kristdemokraterna	6	8	9	6	71	100	48
Miljöpartiet	14	13	6	3	64	100	87
Sverigedemokraterna	16	30	3	3	48	100	70
Feministiskt Initiativ	18	29	5	3	45	100	38
Personröstade i 2014 års riksdagsval	8	16	12	4	60	100	233
Personröstade ej i 2014 års riksdagsval	13	17	4	3	63	100	658
Vänster-högerideologi							
Klart till vänster	12	19	9	3	57	100	155
Något till vänster	11	15	5	4	65	100	197
Varken till vänster eller till höger	10	21	6	1	62	100	210
Något till höger	15	16	5	2	62	100	271
Klart till höger	11	16	7	3	63	100	147
Politiskt intresse							
Mycket intresserad	16	19	13	5	47	100	203
Ganska intresserad	11	17	5	2	65	100	506
Inte särskilt intresserad	9	18	4	1	68	100	281
Inte alls intresserad	10	10	0	0	80	100	20
Nyhetsmedieexponering							
Läser i stort sett allt	15	19	10	5	51	100	156
Läser ganska mycket	12	15	7	3	63	100	576
Läser inte särskilt mycket	9	21	2	1	67	100	252
Läser ingenting eller nästan ingenting	4	20	4	4	68	100	25
Låg kunskap							
2	9	16	1	2	72	100	179
3	16	21	3	2	58	100	209
4	12	19	6	3	60	100	174
Hög kunskap	13	15	15	4	53	100	266

Kommentar: Resultaten är hämtade från 2014 års Valundersökning. Frågan lyder: "Hur hög är spärren för personvalet till riksdagen? Fem svarsalternativ erbjöds respondenterna: "Det finns ingen spärr i personvalet", "spärren i personvalet är 4 procent", "spärren i personvalet är 5 procent", "spärren i personvalet är 8 procent" och "känner ej till/vill ej svara". Gruppen jordbrukare är uteslutna ur analysen till följd av för få svarspersoner. Observera att antalet respondenter med forskarutbildning och antalet respondenter som inte är alls intresserade av politik endast är 20.

Det är inte särskilt vågat att dra slutsatsen att kunskaperna om den nya personvalsspärren inte var särskilt utbredd bland väljarna i samband med 2014 års val. En tröst i sammanhanget är att det var något fler väljare som svarade rätt på kunskapsfrågan i eftervalsintervjuerna (8 procent) än i förvalsintervjuerna (5 procent). Valkampanjen och själva rösthandlingen kan alltså ha haft en kunskapshöjande effekt på väljarna även när det gäller kunskaper om personröstningsspärren. Att

valkampanjer har en kunskapshöjande effekt är normalt och förstås glädjande. Vill man se saken från den ljusa sidan kan man hävda att det kan finnas goda möjligheter att informera väljarna om spärrgränser i personvalet inför kommande val. Vi har identifierat väljarnas kunskaper om personvalet – låt vara med endast en nyckelindikator på kunskap – som ett tydligt förbättringsområde där det finns informationsinsatser att göra.

Partiernas kandidater till Europaparlamentet

Som framgått av analyser tidigare i rapporten är det i Europaparlamentsvalet som personvalet har skördat de största framgångarna. Det är inte så konstigt. Eftersom hela Sverige är en valkrets är det färre kandidater att hålla reda på för väljarna. Varje kandidat har möjlighet att bli mer känd. Partierna ägnar mer resurser åt att marknadsföra sina kandidater. Kandidaterna deltar i TV-sända dueller och debatter före valet. Väljarna gör helt riktigt bedömningen att personkryssen spelar en större roll för vilka personer som får representera Sverige och sina partier i Europaparlamentet.

Vi vet sedan tidigare att kännedom är en viktig faktor bakom personröstningen. Väljare tycker inte om att kryssa för kandidater de inte känner till. Dessutom har det visat sig att ju mer känd en kandidat är desto fler kryss tenderar hen att få. Det är bra att vara en kändis om man vill få många personkryss. I valundersökningarna har vi sedan 1995 valt ut ett antal ledande kandidater och ombett svarspersonerna ange om de känner till dem och vad de tycker om dem. Svaren avges på en skala mellan -5 (ogillar) till +5 (gillar). Alla svarande uppmanas att inte poängsätta kandidater de *inte* känner till. Andelen svars personer som uttrycker ett ogillande eller gillande för en kandidat ger därför en indikation på hur känd kandidaten är. I tabellerna 3.7 och 3.8 har vi ställt samman resultat från tidigare och kompletterat med resultat från 2014 års Europaparlamentsvalundersökning.

Tabell 3.7 Kandidatkännedom i EUP-valen 1995-2014 (procent)

Kandidat	Kännedom bland samtliga	Kännedom bland egna partiets väljare
1995		
Per Gahrton (MP)	83	95
Maj-Lis Lööv (S)	75	91
Maj-Britt Theorin (S)	66	86
Staffan Burenstam Linder (M)	65	88
Hadar Cars (FP)	53	86
Karl-Erik Olsson (C)	44	77
Wilhelm Agrell (SL)	38	–
Björn von der Esch (FEU-K)	30	–
Hans Lindqvist (C)	29	60
Karin Starrin (C)	21	43
Jonas Sjöstedt (V)	16	57
Eva Eriksson (FP)	14	40
Birgitta Sacrédeus (KD)	13	44
Holger Gustafsson (KD)	13	56
1999		
Marit Paulsen (FP)	88	100
Pierre Schori (S)	82	90
Per Gahrton (MP)	78	92
Staffan Burenstam Linder (M)	63	88
Anders Wijkman (KD)	59	82
Maj-Britt Theorin (S)	59	78
Görel Thurdin (C)	48	72
Karl-Erik Olsson (C)	46	77
Lennart Sacrédeus (KD)	36	77
Hans Lindqvist (C)	34	66
Jonas Sjöstedt (V)	31	63
Inger Schörling (MP)	28	38
Gunilla Carlsson (M)	23	46
Anneli Hulthén (S)	19	28
Marianne Eriksson (V)	19	25
Cecilia Malmström (FP)	18	21
Ingrid Näslund (KD)	14	32
2004		
Gunnar Hökmark (M)	54	84
Eva Goës (MP)	51	64
Anders Wijkman (KD)	47	90
Jonas Sjöstedt (V)	40	82
Inger Segelström (S)	39	60
Charlotte Cederschiöld (M)	33	67
Anna Hedh (S)	31	45
Lennart Sacrédeus (KD)	31	60
Carl Schlyter (MP)	29	49
Lena Ek (C)	29	87
Maria Carlshamre (FP)	25	46
Hans Lindqvist (C)	21	44
Cecilia Malmström (FP)	21	64
Birgitta Swedenborg (JL)	15	26

2009		
Guðrun Schyman (FI)	95	100
Marit Paulsen (FP)	88	95
Alf Svensson (KD)	91	94
Marita Ulvskog (S)	84	92
Gunnar Hökmark (M)	62	85
Sören Wibe (JL)	37	84
Carl Schlyter (MP)	45	80
Lena Ek (C)	37	69
Eva-Britt Svensson (V)	20	52
Ella Bohlin (KD)	37	47
Christian Engström (PP)	19	41
Anna Hedh (S)	27	39
Sven-Ove Sällström (SD)	14	23
2014		
Marit Paulsen (FP)	82	94
Marita Ulvskog (S)	80	86
Gunnar Hökmark (M)	68	88
Malin Björk (V)	42	67
Kent Johansson (C)	45	61
Isabella Lövin (MP)	48	73
Lars Adaktusson (KD)	78	93
Kristina Winberg (SD)	41	60
Christian Engström (PP)	34	50
Soraya Post (FI)	49	90

Kommentar: Svarepersoner som bedömt kandidaterna på en ogillar-gillarskala mellan -5 och +5 har klassificerats som att de har kännedom om respektive kandidat. De svarande har uppmanats att inte bedöma personer de inte känner till. Det egna partiet har definierats som parti i EUP-valet. Procentbasen i analyserna är de som placerat ut kandidaterna på ogillar-gillarskalan plus de som i intervjun själva talat om att de inte känner till kandidaten, alternativt (EP-valet 2014) kryssat för alternativet "personen är okänd för mig".

Tabell 3.8 Kandidatpopularitet i Europaparlamentsvalen 1995-2014 (medeltal)

Kandidat	Popularitet bland samtliga	Popularitet bland egna partiets väljare
1995		
Per Gahrton (MP)	+5	+30
Maj-Lis Löw (S)	+2	+16
Maj-Britt Theorin (S)	+7	+19
Staffan Burenstam Linder (M)	-3	+29
Hadar Cars (FP)	-2	+24
Karl-Erik Olsson (C)	+5	+19
Wilhelm Agrell (SL)	+6	–
Björn von der Esch (FEU-K)	+2	–
Hans Lindqvist (C)	+3	+14
Karin Starrin (C)	+3	+13
Jonas Sjöstedt (V)	+9	+29
Eva Eriksson (FP)	+5	+16
Birgitta Sacrédeus (KD)	+2	+7
Holger Gustafsson (KD)	0	+14
1999		
Marit Paulsen (FP)	+10	+37
Pierre Schori (S)	+7	+28
Per Gahrton (MP)	-2	+27
Staffan Burenstam Linder (M)	-7	+19
Anders Wijkman (KD)	+7	+24
Maj-Britt Theorin (S)	+5	+19
Görel Thurdin (C)	+2	+13
Karl-Erik Olsson (C)	+3	+21
Lennart Sacrédeus (KD)	-8	+4
Hans Lindqvist (C)	-1	+18
Jonas Sjöstedt (V)	+8	+38
Inger Schörling (MP)	-1	+7
Gunilla Carlsson (M)	+7	+24
Anneli Hulthén (S)	+4	+15
Marianne Eriksson (V)	+1	+7
Cecilia Malmström (FP)	+3	+25
Ingrid Näslund (KD)	+2	+7
2004		
Lena Ek (C)	+8	+29
Hans Lindqvist (C)	-1	+5
Gunnar Hökmark (M)	-4	+18
Charlotte Cederschiöld (M)	+3	+21
Jonas Sjöstedt (V)	+10	+38
Cecilia Malmström (FP)	+12	+26
Maria Carlshamre (FP)	+7	+21
Inger Segelström (S)	+3	+18
Anna Hedh (S)	+10	+15
Carl Schlyter (MP)	-1	+15
Eva Goës (MP)	-6	+14
Anders Wijkman (KD)	+10	+32
Lennart Sacrédeus (KD)	-2	+20
Birgitta Swedenborg (JL)	+2	+5

2009		
Gudrun Schyman (FI)	+1	+42
Marit Paulsen (FP)	+14	+35
Alf Svensson (KD)	+8	+35
Marita Ulvskog (S)	+5	+23
Gunnar Hökmark (M)	-2	+16
Sören Wibe (JL)	+1	+30
Carl Schlyter (MP)	+6	+23
Lena Ek (C)	+10	+30
Eva-Britt Svensson (V)	0	+26
Ella Bohlin (KD)	+3	+21
Christian Engström (PP)	+1	+14
Anna Hedh (S)	+5	+11
Sven-Ove Sällström (SD)	-2	+20
2014		
Marit Paulsen (FP)	+12	+36
Marita Ulvskog (S)	+6	+30
Gunnar Hökmark (M)	-5	+24
Malin Björk (V)	+1	+20
Kent Johansson (C)	+1	+20
Isabella Lövin (MP)	+9	+29
Lars Adaktusson (KD)	+3	+37
Kristina Winberg (SD)	-12	+29
Christian Engström (PP)	-5	+12
Soraya Post (FI)	-1	+34

Kommentar: Partipopulariteten kan variera mellan -5 (ogillar) och +5 (gillar). I tabellen har medeltalen multiplicerats med tio för att undvika decimaler. Det egna partiet är här lika med parti i Europaparlamentsvalet. Se även kommentaren till tabell 3.7.

Resultaten av våra mätningar av kännedom om och popularitet för enskilda kandidater visar att även i de sammanhang – Europaparlamentsvalen – där förutsättningarna för kandidater att göra sig kända är klart bättre än annars, finns det utrymme för stora variationer. Mellan 14 och 91 procent av de tillfrågade i valundersökningarna känner till kandidaterna vi frågat om. Vissa kandidater har varit utomordentligt kända och dessutom tydligt bidragit positivt till sitt partis valresultat i kraft av en stor popularitet bland egna väljare och i valmanskåren som helhet. Samtidigt finns i valhistoriken för Europaparlamentsvalen många exempel på partikandidater med mycket svaga kännedomssiffror och där förutsättningarna för att bidra till partiets valframgångar därmed varit högst begränsade.

Resultaten från 2014 års Europaparlamentsval bekräftar det mönster vi sett tidigare. Kandidater som Marit Paulsen (FP) och Marita Ulvskog var utomordentligt väl kända bland väljarna med kännedomssiffror strax över 80 procent. Paulsen var dessutom den totalt

sett mest populära kandidaten (+12) även om hon inte riktigt kunde slå sitt eget popularitetsrekord från 2009 (+14). Förutom Paulsen och Ulvskog var det bara Gunnar Hökmark (M) och Lars Adaktusson (KD) som nådde kännedom över 50 procent (68 respektive 78 procent). Lars Adaktusson var inte särskilt populär bland väljarna totalt sett (+3) men nådde höga popularitetssiffror bland KD-väljare (+37). Även Soraya Post och Marit Paulsen var utomordentligt populära bland sina egna partiväljare i samband med 2014 års Europaparlamentsval (+34 respektive +36 i popularitetsnitt).

Väljarna utvärderar personvalet

De svenska väljarna har aldrig uppvisat någon stor entusiasm för det ökade inslaget av personval. Även med tjugo års erfarenhet av personvalssystemet finns få tecken på att entusiasmen skulle vara på tillväxt. Den vanligaste inställningen är att det är lagom som det är med inslaget av personval. De konkreta förslag om att slopa spärren eller att öka inslaget av personval som vi undersökt har få väljare skapat sig några bestämda uppfattningar om. Stödet för ökade inslag är något större bland politiskt intresserade och bland högeridentifierade väljare, men inte heller här finns några intensiva åsikter i frågorna.

Kandidatkännedomen är fortfarande den stora knäckfrågan för personvalssystemet. Sett över tid har andelen väljare som känner till någon riksdagskandidat från den egna valkretsen minskat och inte ökat. Partiernas kandidater blir mindre kända i takt med en ökad individualisering, urbanisering och politikeromsättning. Att stärka de personliga banden mellan väljare och valda i en sådan situation är förstås en stor utmaning. Tanken att det skulle kunna äga rum en stor ökning av andelen personröstande väljare i framtida svenska val framstår som orealistisk.

I Europaparlamentsvalen är uppgiften att personrösta enklare eftersom Sverige är en valkrets och partiernas toppkandidater får en större uppmärksamhet. I det här sammanhanget är följaktligen kandidatkännedomen större, fler personröstar och personvalet har ett potentiellt större genomslag på partiernas valresultat och vilka kandidater som blir valda till Europaparlamentet. Det är lätt att inse att det är utomordentligt svårt att åstadkomma samma fokus på kandidatvalen i samband med våra gemensamma lokal, region och riksdagsval när antalet partikandidater räknas i tiotusentals.

Kapitel 4

Väljarna personröstar

I 2014 års riksdagsval valde 1 531 582 väljare att kryssa för en specifik person på valsedeln (motsvarande 24,6 procent av alla röster). 112 dagar tidigare valde något fler, 1 859 375 (motsvarande 50,0 procent av alla röster) att kryssa för en person i valet till Europaparlamentet. Som vi tidigare har konstaterat är det fler som kryssar för en särskild kandidat i Europaparlamentsval, men skillnaden är större när vi jämför procent än faktiskt antal eftersom det är lägre valdeltagande i Europaparlamentsval.

I det här kapitlet fokuserar vi på analyser av vilka kategorier av väljare det är som är mest aktiva personkryssare. Det innebär att vi går bortom den officiella statistiken och använder oss av valundersökningarna från såväl riksdags- som Europaparlamentsval. Med tjugo års svensk erfarenhet av personval kan vi följaktligen göra jämförelser dels över tid och peka på trender och trendbrott, och dels jämförelser mellan Europaparlamentsval och riksdagsval. Därutöver har vi möjlighet till ytterligare fördjupade analyser med hjälp av SOM-undersökningarna, bland annat den regionala undersökningen i Värmland som möjliggör analyser av personröstande till samtliga nivåer, inklusive kommun- och landstingsval.

Med hjälp av detta unikt breda material kommer vi utöver fördjupade analyser om vem som kryssar för person, och till vilket eller vilka val, även kunna studera hur väljarna motiverar beslut att kryssa – eller inte kryssa. Vi kommer också, för första gången sedan personvalsreformen infördes, kunna göra analyser av hur konsekventa väljare är när det gäller att kryssa för en enskild person i samband med val till olika politiska nivåer. Är det samma personer som alltid, eller aldrig, kryssar för en enskild person, eller är finns det en stor variation där väljare beslutar sig för att bara kryssa för en person i samband med val till vissa nivåer?

Vilka väljare personröstar?

Personröstning har i tidigare analyser kallats för det mest jämlika for-
men av deltagande vi känner till. Anledningen är att det hittills har
varit så små skillnader i kryssbenägenheten mellan olika befolknings-
grupper. Andelen personkryssare har varit ungefär lika stor bland
kvinnor och män, i olika ålders-, utbildnings- och yrkesgrupper. Även
om skillnaderna kan betraktas som oväntat små – givet förväntningar-
na byggt på tidigare analyser av politiskt beteende – saknas det förstås
inte återkommande mönster (Oscarsson & Holmberg 2013).

I tabell 4.1 framgår vilka skillnader som finns mellan olika sam-
hällsgrupper när det gäller personröstning över tid i samband med
riksdagsval. Det övergripande mönstret är att det inte handlar om
några stora och påtagliga skillnader. Personkryssning är relativt jämnt
fördelat över olika kategorier. Det finns dock några skillnader som
värda att belysa lite närmare, och som dessutom belyser en viss för-
ändring som vi kan spåra över tid när det gäller skillnader mellan
grupper.

En intressant iakttagelse i tabell 4.1 gäller ålder. I samband med de
första valen efter personvalsreformen gick det inte att se några större
skillnader mellan olika ålderskategorier. I samband med 2014 års
riksdagsval kan vi däremot se en trend att personer som är över 50 år
personkryssar i lägre utsträckning än de som är under 50 år. Mest flitiga
personkryssare är alltså de allra yngsta. Det är en intressant ut-
veckling i ljuset av att vi alltså hittar en generellt något högre person-
kryssbenägenhet hos de väljare som inte har upplevt något annat sys-
tem, jämfört med de som socialiserades in i ett politiskt system där
valet stod mellan färdiga partilistor.

I de två senaste riksdagsvalen 2010 och 2014 har vi dessutom sett
att det numera är fler kvinnor än män som personkryssar, något som
är en tydlig skillnad mot det mer jämna (eller till och med något
mansdominerade) mönster vi har kunnat se i de tidigare valen. Kon-
trasten från tidigare blir särskilt stor om vi tar hänsyn till både kön
och ålder, där framförallt de unga kvinnorna har en relativt hög andel
som personkryssar (över 35 procent) medan bara strax över femton
procent av männen över 50 personkryssar. Det här är ett resultat som
ligger i linje med de teoretiska förväntningar som finns om att en för-
del med personval antas vara att grupper som annars kan ha svårare
att bli representerade skulle kunna komma att gynnas. Men det kan
också ha att göra med en utbudsförändring, att det har funnits fler och
mer toppplacerade och välkända kvinnliga kandidater att rösta på i de
mer sentida valen.

Tabell 4.1 Andel personröstande väljare i olika demografiska befolkningsgrupper svenska riksdagsval 1998-2014 (procent).

	1998	2002	2006	2010	2014	Antal svarande 2014
samtliga väljare	28	24	20	23	25	1100
kön						
män	29	26	20	21	22	553
kvinnor	28	22	20	25	27	547
ålder						
18-22 år	30	25	25	31	35	43
23-30 år	32	25	22	34	34	98
31-40 år	26	24	23	27	31	144
41-50 år	31	24	22	18	32	199
51-60 år	30	25	15	22	21	208
61-70 år	29	23	16	16	15	255
71+	21	23	19	21	23	153
Män						
18-29 år	29	25	23	30	30	60
30-49 år	30	26	24	24	29	171
50-64 år	28	23	13	15	17	151
65+ år	25	31	19	16	16	165
Kvinnor						
18-29 år	32	22	23	36	39	66
30-49 år	26	22	22	23	35	166
50-64 år	31	26	16	24	23	164
65+ år	24	17	18	21	20	157
Förvärvsställning						
förvärvsarbetande	30	24	20	24	25	625
arbetslös	36	30	23	22	47	32
förtidspensionerad	28	25	26	20	36	28
ålderspensionär	25	23	20	21	18	298
studerande	30	25	21	32	33	49
yrkesgrupp						
industriarbetare	25	20	19	23	28	75
övriga arbetare	26	25	20	23	22	158
lägre tjänstemän	26	22	16	20	20	136
mellan tjänstemän	32	25	20	25	26	245
högre tjänstemän	30	24	24	23	26	237
småföretagare	35	24	23	19	24	84
jordbrukare	44	37	46	43	27*	11
utbildningsnivå						
låg	23	22	15	19	17	142
medel	30	25	20	23	26	411
hög	34	26	24	27	27	478
civilstånd						
gifta/sambo	29	24	20	23	25	750
ensamstående	30	26	24	25	26	280
boendeort						
ren landsbygd	31	24	24	22	22	182
mindre tätort	30	27	18	21	27	236
större stad eller tätort	28	25	18	24	24	475
Sthlm, Gbg, Malmö	31	21	23	26	28	206

66 Kapitel 4

Tabell 4.1 forts..	1998	2002	2006	2010	2014	Antal svarande 2014
sektor						
offentlig sektor	30	26	20	26	23	408
privat sektor inkl ideellt (exkl ideellt)	28	23	20	22	25 (26)	586
kyrkogång						
minst varje månad	44	39	36	34	44	84
2-11 gånger om året	31	26	20	27	25	215
en gång om året	27	22	19	21	23	446
aldrig	26	22	20	23	23	287
födelseland						
svenskfödda	28	23	19	23	23	1016
utrikes födda	33	38	35	29	46	83
uppväxtland						
uppvuxen i Sverige	28	23	20	23	24	983
uppvuxen utanför Sverige	31	32	36	24	53	47
... Norden	25	23	11	26	60	10
... Europa	36	30	55	21	62	13
... utanför Europa	35	44	32	23	46	24
partibytare sedan senaste val						
partibytare	30	26	16	19	24	334
ej partibytare	26	22	22	25	25	631
partiidentifikation						
ja, starkt övertygad	36	32	33	34	33	187
ja, anhängare	27	26	21	24	21	109
nej	28	23	19	23	24	547
ingen partipreferens	26	17	16	14	22	188
politiskt intresse						
mycket intresserad	42	37	36	34	36	209
ganska intresserad	30	24	25	24	25	560
inte särskilt intresserad	25	20	13	19	18	302
inte alls intresserad	25	21	18	17	24	29
politisk kunskap						
hög	35	27	24	32	32	95
medelhög	33	23	24	25	27	161
medel	28	27	20	21	21	429
medellåg	25	26	20	25	30	145
låg	27	18	17	24	40	62
politiskt förtroende						
mycket stort	45	37	40	34	44	48
ganska stort	33	25	24	23	28	580
ganska litet	27	22	18	22	19	392
mycket litet	27	24	13	22	18	68
<i>Ser Rapport/Aktuellt**</i>						
6-7 dagar i veckan	27	24	22	21	27	415
3-5 dagar i veckan	28	25	19	27	26	231
1-2 dagar i veckan	35	21	21	27	28	123
mera sällan	31	27	18	21	19	95
aldrig	32	26	30	28	28	50

Kommentar till tabell 4.1 Procentbasen har definierats som samtliga väljare som fått frågan om personröstning och som röstade på något parti. Personer som besvarat frågan om personröstning med vet ej ingår inte i procentbasen. Politisk kunskap bygger på en lång serie av person- och sakkunskapsfrågor (se Oscarsson & Holmberg 2013) som slagits samman till ett kunskapsindex och sedan delats in i fem grupper enligt följande procentuella fördelning: 10-20-40-20-10. Frågan om personröstning är validerad gentemot registeruppgifter om valdeltagande. Uppgifterna om andel personröstare per parti är baserat på den officiella valstatistiken. Källa: Svenska valundersökningar 1998, 2002, 2006, 2010 och 2014, samt den officiella valstatisti-

ken från Valmyndigheten (www.val.se). *Endast 11 svarande tillhör kategorin jordbrukare. **År 1998 och 2002 frågades endast om Rapport.

Då valundersökningarna består av en för och en eftervalsdel har frågorna något varierande frågeformulering. I förvalsundersökningen ställs frågan "Det är möjligt att personrösta genom att sätta ett kryss framför en av kandidaterna på valsedeln. Tror du att du kommer personrösta i riksdagsvalet?", med svarsalternativen "ja", "ja, kanske" "nej". Här har de två ja-alternativen slagits samman. De som deltog i förvalsundersökningen fick också möjlighet att svara på en kortare eftervalsenkät. Här ställdes frågan "Det är möjligt att personrösta genom att sätta ett kryss framför en av kandidaterna på valsedeln. Utnyttjade du möjligheten att personrösta i riksdagsvalet?" med alternativen "ja", "nej" och "Jag röstade inte i årets riksdagsval". Om respondenten både deltagit i förvalsintervjun och svarat på eftervalsenkäten har uppgiften i eftervalsenkäten legat till grund för analys. I eftervalsundersökningen ställs frågan "Det är möjligt att personrösta genom att sätta ett kryss framför en av kandidaterna på valsedeln. Utnyttjade du möjligheten att personrösta i riksdagsvalet?" med alternativen "ja" och "nej".

Ett annat trendbrott rör förvärvsställning, där framförallt arbetslösa (47 procent) men även förtidspensionärer (36 procent) i högre utsträckning än tidigare har valt att personrösta, jämfört med de två tidigare valen då det var ganska jämn andel personröstande mellan förvärvsarbete och de som inte var det.

Gruppen studerande ligger också relativt högt (över snittet) och har gjort så de senaste två valen. Däremot är fördelningen mellan olika arbetskategorier klart jämnare, även om det är noterbart att personkryssandet för första gången är störst bland gruppen industriarbetare.

En av de kategorier där vi ofta finner stora skillnader i politiska attityder och beteende är utbildning. Skillnaderna är dock inte jättestora när det gäller personröstning, men över tid är andelen som personkryssar stabilt lägst bland de med lägst utbildningsnivå, det vill säga med enbart obligatorisk grundskola eller lägre. För år 2014 är det 17 procent som angett att de har kryssat på en särskild kandidat, jämfört med 26 respektive 27 procent bland de med medel eller hög utbildningsnivå (se tabell 4.1).

Det är fortsatt inga större skillnader gällande civilstånd eller typ av boendeort, möjligen undantaget en viss liten ökning i de tre storstäderna de senaste två valen. Däremot fortsätter regelbundna kyrkbesökare att vara mer flitiga personkryssare än andra (44 procent mot ca en fjärdedel bland övriga). Utrikes födda kryssar på en särskild kandidat i klart större utsträckning än infödda svenskar, år 2014 är det dubbelt så vanligt (46 mot 23 procent). Mest kryssbenägna är de som är uppvuxna i något annat nordiskt eller europeiskt land. Återigen stämmer det med de teoretiska förväntningarna om att personval skulle kunna fungera mobiliserande på grupper som annars kanske

tenderar att delta i val i lägre grad, samt öka möjligheten för dessa gruppers representanter att komma in i valda församlingar.¹

Stabila mönster över tid är att personer med stark partiidentifikation inte oväntat i kryssar i högre utsträckning än andra (33 procent), liksom de som är mycket politiskt intresserade (36 procent), och de med ett mycket stort politiskt förtroende (44 procent). Något som däremot bryter mot en tidigare sådan stabil trend är politisk kunskap. I de fyra tidigare valen har de med högst politisk kunskap också valt att personkryssa i störst utsträckning än andra, men i samband med 2014 års val är det tvärtom i gruppen med låg politisk kunskap som störst andel kryssat på en särskild person.²

Morgontidningsläsare kryssar inte på person oftare än andra, det är i princip ingen skillnad i andelen som personröstar bland de som läser morgontidning varje dag, några dagar i veckan eller aldrig. Däremot har tidigare valundersökningar visat att de som specifikt läser politiksektionen varje dag har tenderat att kryssa mer än andra, vilket är logiskt eftersom det rimligen återspeglar en högre grad av politiskt intresse, vilket i sin tur spelar roll för personkryssande. De som ser på Rapport eller Aktuellt flera dagar i veckan kryssar oftare än de som ser på dessa program mer sällan. Däremot är det en lika stor andel som kryssar på en specifik person även bland de som aldrig ser på dessa program, vilket är ett mönster som vi har sett under hela tidsperioden. Kunskap och kännedom om lokala kandidater är inget som förutsätter att väljare följer nationell nyhetsrapportering på teve.

Personröstning i Europaparlamentsval

Som redan konstaterats är det fler som kryssar för en särskild kandidat i Europaparlamentsval än i riksdagsval. Skillnaden är mest påtaglig när vi jämför procent (50,0 procent mot 24,6). Den högre andelen i EP-valen beror på att det är klart färre antal väljare som röstar i valen

¹ Mobiliseringshypotesen – att möjligheterna att personrösta har en positiv effekt på valdeltagandet – är dock inte möjlig att pröva närmare om man bara har tillgång till data om individers kryssbenägenhet. En möjlighet skulle vara att använda sig av information om hur saker som utbudet av kandidater och graden av mellankandidatkonkurrens varierar mellan olika valkretsar.

² Givet vad vi vet från tidigare om hur politiska kunskaper fördelar sig över olika åldersgrupper och grupper av partisympatisörer (se Oscarsson & Holmberg 2013) är det inte omöjligt att det obefintliga kunskapssambandet 2014 beror på ett flitigare personkryssande bland Sverigedemokrater (på Jimmie Åkesson) och bland unga kvinnor (personkryssat på Gudrun Schyman), jämför resultaten i tabell 2.3.

till Europaparlamentet, och att dessa väljare dessutom brukar vara mer politiskt intresserade, kunniga och förtroendefulla – något som typiskt också brukar leda till fler personkryss.

Tabell 4.2 Andel personröstande väljare i olika demografiska befolkningsgrupper i svenska Europaparlamentsval 1995-2014 (procent)

	1995	1999	2004	2009	2014	Antal svars- personer 2014
Samtliga (urvalsresultat)	45	65	56	57	50	1 466
Män	44	61	55	57	49	731
Kvinnor	45	68	58	57	52	735
18 – 30 år	49	67	51	56	62	210
31 – 60 år	44	64	56	58	54	704
61 – 80 år	44	66	59	56	42	551
Industriarbetare	45	55	71	51	52	71
Övriga arbetare	50	62	57	62	55	164
Lägre tjänstemän	42	73	58	50	55	148
Mellan tjänstemän	47	67	54	56	50	400
Högre tjänstemän	44	57	53	58	47	275
Företagare	44	78	61	66	46	80
Jordbrukare	53*	76*	70*	67*	53	58
Studerande	45	66	60	58	67	88
Låg utbildning	48	62	52	55	46	282
Mellan	42	67	60	59	53	406
Hög utbildning	49	65	54	56	51	752
Landsbygd	49	69	59	56	} 50 }	1181
Tätort	45	67	60	56		
Stad	43	61	53	55		
Sthlm, Gbg, Malmö	44	69	60	65		
Född i Sverige	46	65	57	56	50	1340
Född utanför Sverige	53	70*	59	75	55	60
Politiskt intresse						
mycket stort	54	73	66	62	56	239
ganska stort	45	65	60	57	51	780
inte särskilt	45	64	48	56	46	404
inte alls	30*	36*	33*	40	41	37
Politikerförtroende						
mycket stort	52*	63*	82*	58*	58	43
ganska stort	48	66	54	57	52	756
ganska litet	45	66	58	59	48	531
mycket litet	43	54	58	43	52	88

Kommentar: Resultaten är hämtade från de svenska Europaparlamentsvalundersökningarna 1995, 1999, 2004, 2009 och 2014. Resultaten visar andelen svars personer som uppger att de personröstat. Skattningar som bygger på färre än 30 svarande har markerats med en asterisk (*). I 2014 års Europaparlamentsval ställdes inte frågan om boendeort till respondenterna (tidigare undersökningar har varit intervjuundersökningar och då har intervjuaren uppge uppgiftslämnarens boendeort). Istället har vi använt registeruppgifter för att skilja ut de personer som bor i de tre storstäderna.

En annan viktig skillnad är att hela Sverige är en valkrets i samband med val till Europaparlamentet och att partiernas toppkandidater därmed står högst på alla väljares valsedlar. Det är också de mest kända och populära bland partiernas kandidater, de som redan står högst på listan, som brukar få flest kryss. Ett klassiskt exempel är Marit Paulsen som i 2009 års Europaparlamentsval fick entydigt flest personkryss av alla kandidater (Oscarsson & Holmberg 2010). Som visas i kapitel två är det därmed ändå få personer som blir inkryssade som annars ändå inte hade kommit in med hänsyn till deras placering på partilistan.

Skillnaderna mellan olika sociala grupper när det gäller benägenhet att personkryssa är dock ganska små även i samband med val till Europaparlamentet. Beteendet att kryssa lever fortfarande upp till epitetet att vara en av de mest jämlika formerna av deltagande. Men kanske håller de mönstren på att ändras. Som framgår av tabell 4.2 är skillnaderna i personröstande mellan olika åldersgrupper klart större 2014 än vad de har varit tidigare. I åldersgruppen 18-30 år personkryssade klart fler, 62 procent, mot endast 42 procent bland äldre 60-85 år. Från det bivariata sambandet kan vi inte veta om det handlar om ett förändrat väljarbeteende eller om att utbudet av kandidater har förändrats mellan de olika valtillfällena.

Även i Europaparlamentsval spelar det roll i vilken utsträckning väljare har ett starkt politiskt intresse. Bland personer med starkt politiskt intresse valde 56 procent av väljarna att kryssa en person i Europaparlamentsvalet 2014. Motsvarande andel för kategorin ”inte särskilt intresserad” var 46 procent. Historiskt har skillnaderna i kryssbeteende mellan dessa grupper varit lika stor eller större i tidigare Europaparlamentsval, exempelvis i 2004 års val (18 procentenheter).³

3 Samma övergripande mönster, med högre andel personkryssande bland kvinnor och yngre, återfinns även i 2014 års SOM-undersökningar, där frågor om personval i ställdes samtliga enkätversioner, vilket ger ett mycket stort material att arbeta med (se appendix). Det bör dock noteras att skattningen av andelen personröstande i SOM-undersökningarna blivit klart lägre, bara 16,7 procent, jämfört med de 24,6 procent som personröstade enligt den officiella valstatistiken. Orsaken är att en annan frågeteknik användes där respondenterna fick besvara frågan om personröstning med två alternativ, ”Nej” och ”Ja, jag röstade på (vg ange namn)”. Vi vet från tidigare forskning att det endast är ungefär hälften av de som personröstat som kan uppge namnet på den person som de röstat på. Det är sannolikt att enkätfrågans utformning inneburit att ”Nej”-alternativet blivit ett bekvämt flyktalternativ för respondenter som de facto personkryssade men som inte kommer ihåg på vilken kandidat.

Konsekvent personröstning i olika val?

En fråga som har varit svår att få svar på tidigare är i vilken utsträckning det är samma personer som personröstas i val till Europaparlamentet och riksdagen. Även om andelen som personkryssas i procent är ungefär dubbelt så stor i samband med Europaparlamentsval, så är det faktiska antalet personer som kryssas ganska snarlikt. Det är bara strax över 300 000 väljare fler som kryssas för en person i samband med Europaparlamentsval och det vore därmed inte konstigt om det till stor del handlade om samma personer som väljer att personkryssa i bägge valen.

Men våra panelanalyser av personkryssande i 2014 års Europaparlamentsval och riksdagsval visar att personkryssande är ett beteende som *inte* är konsekvent mellan olika val. Tvärtom finns det gott om väljare som valde att personrösta i maj i valet till Europaparlamentet, men sedan valde att avstå personröstning i september i samband med valet till riksdagen (se tabell 4.3). Närmare en tredjedel av röstarna i dessa båda val hör till den kategorin (32 procent). Det är heller inte helt ovanligt med väljare som avstod från personröstning i Europaparlamentsvalet men som valde att personrösta i riksdagsvalet (8 procent).

Tabell 4.3 Personröstningsbeteende i Europaparlamentsval och riksdagsval 2014 (procent).

	Personröstade inte i Riksdagsvalet	Personröstade i Riksdagsvalet	Total
Personröstade inte i EP-valet	41	8	49
Personröstade i EP-valet	32	19	51
Total	73	27	100

n=1 249

Kommentar: Resultaten är hämtade från Europaparlamentsvalundersökningen 2014. Siffrorna i cellerna är totalprocent. I analysen ingår alla respondenter som röstade i båda valen. Uppgifter om personröstning i EP-valet är hämtade från eftervalsenkäten som sändes ut direkt efter valet den 25 maj. Uppgifter om personröstning i riksdagsvalet är hämtade från eftervalsenkäten som sändes ut direkt efter riksdagsvalet den 14 september. Av de som ingick i EP-valundersökningen valde 67 procent att också svara på uppföljningsenkäten efter riksdagsvalet. Personer som inte röstade i EP-valet är uteslutna ur analysen. Andelen personröstare i riksdagsvalet i september 2014 bland de som inte röstade i EP-valet i maj 2014 är 19,3 procent. Huruvida en respondent faktiskt röstade eller inte har validerats med hjälp av de offentliga röstlängderna.

Den största gruppen, 41 procent, är konsekventa icke-kryssare och valde att inte personrösta på någon kandidat i något av valen. De konsekventa kryssarna som kryssat i båda valen är 19 procent. Samman-

taget var således sex av tio väljare konsekventa i sitt kryssbeteende mellan Europaparlamentsvalet och riksdagsvalet 2014.

Fyra av tio väljare avviker från konsekvent kryssning/icke-kryssning i två val som ligger så pass nära i tiden. Det ger ett ökat stöd för idén att det inte äger rum något slentrianmässigt personröstande eller avstående från personröstning, utan att väljare från fall till fall gör separata och oberoende bedömningar av meningsfullheten i att personrösta.

I tabell 4.4 analyserar vi skillnader mellan olika befolkningsgrupper för att se i vilken utsträckning de tillhör olika kombinationer av personröstning/icke-personröstning. Resultaten visar att konsekventa icke-kryssare är äldre än genomsnittet. Framförallt bland de som är över 60 år gamla är det närmare hälften som inte personkryssar, vare sig i Europaparlamentsval eller i samband med riksdagsval, vilket då är lite högre än de 41 procent som är samtliga icke-kryssare. Det konsekventa icke-kryssandet är också något vanligare bland män, och då särskilt de äldsta männen.

Vi har inte upptäckt någon större skillnad mellan grupper med olika utbildningsnivå, men de tidigare partiskillnaderna om personval till riksdagen stämmer ganska väl in på gruppen icke-kryssare. Bland Vänsterpartiets väljare är exempelvis hälften konsekventa icke-kryssare. I den här gruppen är det dessutom högst andel personer som inte har så starkt politiskt intresse eller förtroende för politiker och har inte ägnat sig åt att göra partitest.

De väljare som röstar i både europaval och riksdagsval och som kryssar på en särskild person i valet till Riksdagen men inte till Europaparlamentet är inte så många totalt sett, bara åtta procent. Men bland saker som sticker ut lite är att det i gruppen finns något fler bland förstagångsväljarna och bland unga kvinnor (men det är sedan jämnare mellan olika ålderskategorier). Det är också något fler med låg utbildning (14 procent) och lite vanligare att återfinna Centerväljare (i riksdagsvalet) i denna kategori (14 procent) men skillnaderna är här så små att de inte är statistiskt säkerställda; här får vi låta framtida analyser av annat material avgöra huruvida det handlar om återkommande mönster. I den här gruppen har en lite högre andel än snittet ett lågt intresse för EU-frågor, men högt förtroende för politiker och tycker att det är ett bra förslag att slopa spärren vid personval.

Strax under en tredjedel (32 procent) av väljarna tillhör kategorin som personröstar i samband med valet till Europaparlamentet men inte i riksdagsval. I den här gruppen finns en stor andel yngre väljare

(41 procent bland förstagångsväljare), och särskilt unga män (39 procent bland män 18-29 år; visas ej i tabellen). Vi hittar något fler väljare som röstar på Centerpartiet och Kristdemokraterna i riksdagsvalet, men i övrigt är det ganska jämnt mellan olika grupper.

Tabell 4.4 Personröstningsbeteende i Europaparlamentsval och riksdagsval 2014 i olika befolkningsgrupper (procent)

	Konsekvent icke-kryss	Icke-EU, men RD	Icke-RD, men EU	Konsekvent kryssare	Totalt	Andel svarande
<i>Samtliga</i>	41	8	32	19	100	1249
Man	43	9	31	17	100	614
Kvinna	39	8	33	20	100	635
<i>Ålder (4 kategorier)</i>						
18-29 år	27	10	36	27	100	129
30-49 år	33	8	32	27	100	342
50-64 år	45	8	32	15	100	388
65+ år	48	9	31	12	100	390
<i>Utbildningsnivå</i>						
Låg	40	14	33	13	100	152
Medel	40	8	35	17	100	428
Hög	42	8	30	20	100	667
<i>Politiskt intresse</i>						
Mycket intresserad	37	9	27	27	100	204
Ganska intresserad	39	9	33	19	100	660
Inte särskilt intresserad	46	8	34	12	100	349
Inte alls intresserad	50	9	22	19	100	32
<i>Intresserad av EU-frågor</i>						
Mycket intresserad	37	6	25	32	100	87
Ganska intresserad	38	9	34	19	100	639
Inte särskilt intresserad	45	9	31	15	100	476
Inte alls intresserad	44	11	26	19	100	43
<i>Partival i riksdagsvalet 2014</i>						
Vänsterpartiet	47	9	30	14	100	77
Socialdemokraterna	44	9	31	16	100	356
Centerpartiet	29	14	41	16	100	98
Folkpartiet	31	9	36	24	100	90
Moderaterna	42	6	33	19	100	283
Kristdemokraterna	37	4	39	20	100	59
Miljöpartiet	44	8	28	20	100	135
Sverigedemokraterna	47	9	25	19	100	78
Feministiskt initiativ	32	14	28	26	100	57
<i>Ideologi</i>						
Klart till vänster	44	9	26	21	100	239
Något till vänster	42	8	33	17	100	255
Varken eller	41	12	32	15	100	219
Något till höger	35	8	34	23	100	266
Klart till höger	41	7	37	15	100	203

Tabell 4.4 forts..	Konsekvent icke-kryss	Icke-EU, men RD	Icke-RD, men EU	Konsekvent kryssare	Totalt	Andel svarande
<i>Förtroende för politiker</i>						
Mycket stort förtroende	26	18	33	23	100	39
Ganska stort förtroende	40	8	32	20	100	666
Ganska litet förtroende	42	9	34	15	100	435
Mycket litet förtroende	42	9	26	23	100	69
<i>Förtroende för svenska europaparlamentariker</i>						
Mycket stort förtroende	32	13	32	23	100	31
Ganska stort förtroende	37	9	32	22	100	458
Ganska litet förtroende	42	7	34	17	100	415
Mycket litet förtroende	39	9	31	21	100	127
Ingen uppfattning	52	10	28	10	100	165
<i>Partianhängare</i>						
Partianhängare	37	10	27	26	100	368
Inte partianhängare	42	8	35	15	100	669
Vet inte/tveksam/vill inte svara	45	8	35	12	100	112
<i>Utländsk bakgrund</i>						
Utrikes född	35	10	32	23	100	82
Inrikes född med två utrikes födda föräldrar	32	8	32	28	100	25
Inrikes född med en inrikes och en utrikes född förälder	32	10	35	23	100	74
Inrikes född med två inrikes födda föräldrar	42	8	32	18	100	1068

Kommentar: Resultaten är hämtade från Europaparlamentsvalundersökningen 2014, eftervalsenkäten efter de allmänna valen i september. För detaljer se kommentarer till tabell 4.4. Fler analyser kan genomföras om vi också analyserar resultaten från eftervalsenkäten Valundersökningarna, till exempel när det gäller kunskap.

Stabila kryssare – de som personröstat i såväl Europaparlamentsval och riksdagsval – är bara 19 procent. Det är en högre andel yngre väljare, under 50 år gamla, bland de stabila kryssarna (27 procent). Utmärkande är att det är fler bland unga män än unga kvinnor i denna kategori (31 procent jämfört med 24). Även fler med utrikes påbrå återfinns i den här kategorin, liksom högre utbildade och folkpartister (24 procent), och personer som är mycket intresserade av politik (27 procent) och EU-frågor (32 procent).

Konsekvent personkryssande i samtidiga val?

I avsnittet ovan visade vi att det inte är så enkelt som att vissa väljare alltid kryssar på person och andra aldrig, i alla fall inte när det gäller skillnaden mellan att rösta i Europaparlamentsval respektive riksdagsval. Det är däremot inte omöjligt att det finns ett mer sammanhållet personkryssningsbeteende när det gäller de allmänna valen, eftersom

det vid ett och samma tillfälle då röstas på tre olika nivåer. En väljare som står med pennan i handen och kryssar på den ena valsekeln är kanske då mer benägen att även kryssa på de andra? Eller finns det även här en större variation på individnivå? Finns det väljare som avstår från personkryss i något av valen men kryssar i de andra? Hur stor andel av väljarna kryssar i något av valen, respektive i alla valen? Frågeställningen är viktig för att belysa personröstningens sammanlagda påverkan på svenskt väljarbeteende.

Att ställa frågor om personröstning för alla fyra demokratiska nivåer samtidigt är sällsynt. Men i SOM-institutets regionala undersökning i Värmland 2014 använde vi oss av en utökad version av personvalsfrågan som innefattade personröstning i samtliga fyra val under supervalåret 2014.⁴

I tabell 4.5 redovisar vi kombinationer av olika kryssbeteenden i de tre samtidiga valen till riksdag, landsting och kommun. Resultaten visar att de konsekventa icke-kryssarna utgör hela 64 procent av väljarna i Värmland 2014.

Tjugotvå procent valde att kryssa i något av valen men inte i alla medan 14 procent var konsekventa och personröstade i samtliga tre valen. Tjugotvå plus fjorton utgör 36 procent av väljarna – personkryssarna utgör alltså en större andel av väljarkåren om man tar hänsyn till beteende i flera samtidiga val än om man ser till andelen personröstare i varje val för sig. I det värmländska fallet är det personröstandet i värmländska kommunval som står bakom denna höga andel personröstare i något val.

⁴ Detta material har inte samma problem med skattningar av personröstning som de nationella undersökningarna eftersom vi här inte samtidigt frågade om namn på kryssad kandidat. Sannolikt är det lättare att besvara frågan om huruvida man kryssar/ej kryssar i en situation då man inte tillfrågas om vem man kryssat. Lärdomen är att undvika att fråga om flera saker i samma enkätfråga. I valundersökningarnas enkäter uppstod inte samma problem eftersom frågan delades upp i två frågor, först frågades om personröstning och därefter ställdes en fråga om kandidatnamn till dem som sagt att de personröstat.

Tabell 4.5 Andel väljare med olika kombinationer av personröstning i riksdagsval, regionval och kommunval i Värmland 2014 (procent).

	Icke-kryssare	Kryssade i något, men inte alla tre val	Kryssade i samtliga val	Total	Antal svarande
<i>Samtliga</i>	64	22	14	100	1190
<i>Kön</i>					
Kvinna	64	22	14	100	605
Man	63	22	15	100	584
<i>Ålder</i>					
18-21 år	64	23	13	100	39
22-29 år	50	28	22	100	86
30-39 år	53	25	22	100	116
40-49 år	50	35	15	100	171
50-59 år	61	25	14	100	226
60-69 år	73	17	10	100	302
70+ år	72	13	15	100	250
<i>Ålder (4 kategorier)</i>					
18-29 år	55	26	19	100	125
30-49 år	52	30	18	100	287
50-64 år	64	23	13	100	360
65+ år	74	14	12	100	418
<i>Kvinnor</i>					
18-29 år	52	33	15	100	66
30-49 år	52	35	13	100	149
50-64 år	64	22	14	100	179
65-85 år	77	10	13	100	211
<i>Män</i>					
18-29 år	59	19	22	100	58
30-49 år	51	26	23	100	138
50-64 år	64	23	13	100	181
65-85 år	70	19	11	100	207
<i>Utbildning, fyrdelad</i>					
Låg	68	17	15	100	221
Medellåg	65	21	14	100	415
Medelhög	63	23	14	100	255
Hög	58	27	15	100	288
<i>Partival i riksdagsvalet 2014</i>					
Vänsterpartiet	57	32	11	100	66
Socialdemokraterna	66	18	16	100	379
Centerpartiet	54	30	16	100	86
Folkpartiet	47	40	13	100	45
Moderaterna	62	23	15	100	186
Kristdemokraterna	58	23	19	100	47
Miljöpartiet	65	23	12	100	57
Sverigedemokraterna	64	23	13	100	75
Feministiskt initiativ	46	37	17	100	24

<i>Ideologi</i>					
Klart till vänster	56	24	20	100	162
Något till vänster	67	22	11	100	313
Varken till vänster eller till höger	69	20	11	100	301
Något till höger	61	25	14	100	276
Klart till höger	52	24	24	100	107
<i>Politiskt intresse</i>					
Mycket intresserad	56	25	19	100	135
Ganska intresserad	61	23	16	100	592
Inte särskilt intresserad	67	22	11	100	397
Inte alls intresserad	76	11	13	100	54

Kommentar: Resultaten är hämtade från SOM-institutets regionala undersökning i Värmland som genomfördes under hösten 2014. Analysen bygger på de som röstat i riksdagsvalet samt svarat på frågorna om personröstning i de tre samtida valen. Ser vi till skattningarna för personröstning i de tre valen finner vi en mycket god träffsäkerhet jämfört med den officiella statistiken över personröstning i Värmland. Valmyndighetens statistik över personröstning i riksdagsvalet visar att 24,06 procent av de röstande personröstade, skattningen i den Värmländska SOM-undersökningen var 22,7 procent. De officiella siffrorna för valet till landstingsfullmäktige var 22,29 procent, vår skattning gav 22,2 procent. När det kommer till personröstandet i kommunvalet visar den officiella statistiken 31,95 procent jämfört med vår skattning på 31,9.

När det gäller mittenkategorin som personröstade i något av de tre valen är det framför allt kommunvalet som drar upp andelen. Kombinationen att kryssa i kommunvalet men avstå från kryssande i landstingsval och riksdagsval samlar 10 procent av de värmländska väljarna.

Kandidatkännedom och personröstning

Vi konstaterade i det tidigare kapitlet att det är tydligare skillnader mellan olika väljargrupper när det gäller kandidatkännedom (kunskap) än det är för faktiskt personkryssande (beteende). Avvikelserna antyder att det kan finnas väljare som visserligen känner till kandidater men som inte personkryssar och, omvänt, väljare som ägnar sig åt personkryssning utan att fördenskull ha god kandidatkännedom. Men hur är det med den saken?

Med hjälp av uppgifter om kandidatkännedom och personröstning i valundersökningen i samband med allmänna valen 2014 kan vi undersöka hur vanligt förekommande olika kombinationer av kunskap och beteende är. Resultaten i tabell 4.6 visar att nio procent av väljarna tillhör de kandidatkunniga kryssarna, det vill säga att de samtidigt uppvisar kännedom om kandidater i den egna valkretsen *och* har valt att personkryssa. Sjutton procent saknar kunskap om kandidatkännedom men har ändå valt att kryssa en person på valsedeln.

Resultaten visar också att sex av tio väljare hör till kategorin som saknar kandidatkännedom och som låter bli att kryssa. Slutligen, de

väljare som känner till en riksdagskandidat från den egna valkretsen men som inte valt att kryssa någon kandidat i riksdagsvalet är 14 procent.

Tabell 4.6 Fyrfältstabell över kandidat-känndom och personröstning i 2014 års val (procent).

	Känner ej till kandidat	Känner till kandidat	Total
Personröstade inte	60	14	74
Personröstade	17	9	26
Total	77	23	100

n=892

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningen i samband med riksdagsvalet 2014. För detaljer om mätningen av kandidat-känndom, se kommentaren till figur 3.2. Notera att skattningarna för personröstning skiljer sig något från bland annat tabell 4.1 då basen här består av de som svarat både på frågan om personval och de som svarat på om de känner till någon kandidat i deras igen valkrets.

I tabell 4.7 har vi genomfört en mer detaljerad analys av hur vanligt förekommande de fyra kombinationerna av kandidat-känndom och personröstning är i olika grupper. Fördelningen mellan de olika kategorierna av kombinationen kandidat-känndom och personröstande är relativt jämn mellan olika samhällsgrupper. Men det är något vanligare att män och personer i äldre åldersgrupper tillhör kategorin som uppger sig ha låg kunskap om kandidater och heller inte personkryssar. Även personer med låg utbildning, lägre grad av politiskt intresse och som själva och vars föräldrar är födda i Sverige, är något vanligare i denna kategori. Omvänt är det vanligare att de som anger att de har både kandidat-känndom och aktivt också har kryssat för en kandidat är unga, särskilt unga kvinnor, personer som är högre utbildade och politiskt intresserade. Det är också fler personer i denna kategori som står långt till höger politiskt, men även långt till vänster, jämfört är med de som placerar sig mer i det ideologiska mittfältet. Det handlar om personer som uttrycker åsikter, intresse och kunskap.

Att ha kandidat-kunskap men ändå välja att inte personkryssa är något vanligare förekommande bland de äldsta väljarna, och något mer bland män än kvinnor, men huvudsakligen fördelar sig denna egenskap relativt jämnt mellan olika samhällsgrupper.

Tabell 4.7 Andel väljare med olika kombinationer av kandidatkännedom och personröstaden (procent)

	Ej kunskap och person- röstade inte	Har kunskap men person- röstade inte	Ej kunskap men person- röstade	Har kunskap och person- röstade	Total	Antal svarande
<i>Samtliga</i>	60	14	17	9	100	892
<i>Kön</i>						
Män	63	15	14	8	100	449
Kvinnor	58	12	19	11	100	443
<i>Ålder</i>						
18-29 år	49	11	26	14	100	101
30-49 år	53	13	25	9	100	265
50-64 år	65	15	11	9	100	259
65+ år	67	14	11	8	100	267
<i>Män</i>						
18-29 år	55	14	23	8	100	49
30-49 år	55	15	19	11	100	135
50-64 år	69	15	10	6	100	126
65+ år	69	15	10	6	100	139
<i>Kvinnor</i>						
18-29 år	44	8	29	19	100	52
30-49 år	52	11	30	7	100	130
50-64 år	62	14	13	11	100	133
65+ år	66	12	12	10	100	128
<i>Utbildning</i>						
Låg	66	12	15	7	100	204
Medel	60	12	19	9	100	241
Hög	57	15	17	11	100	427
<i>Partival riksdagen</i>						
Vänsterpartiet	65	11	16	8	100	64
Socialdemokraterna	62	13	19	6	100	263
Centerpartiet	53	12	12	23	100	57
Folkpartiet	64	12	17	7	100	58
Moderaterna	58	13	18	11	100	200
Kristdemokraterna	60	15	8	17	100	48
Miljöpartiet	72	12	9	7	100	87
Sverigedemokraterna	57	21	19	3	100	70
Feministiskt initiativ	37	16	29	18	100	38
<i>Ideologi</i>						
Klart till vänster	57	14	18	11	100	140
Något till vänster	60	15	19	6	100	168
Varken till vänster eller till höger	62	10	19	9	100	181
Något till höger	66	15	13	6	100	245
Klart till höger	51	16	17	16	100	140

Tabell 4.7 forts..	Ej kunskap och person- röstade inte	Har kunskap men person- röstade inte	Ej kunskap men person- röstade	Har kunskap och person- röstade	Total	Antal svarande
<i>Politiskt intresse</i>						
Mycket intresserad	50	15	16	19	100	187
Ganska intresserad	60	14	17	9	100	458
Inte särskilt intresserad	71	10	16	3	100	232
Inte alls intresserad	60	13	27	0	100	15
<i>Utländsk/svensk bakgrund (register)</i>						
Född utanför Sverige	43	11	37	9	100	65
Född i Sverige med två föräldrar födda utom- lands	50	14	14	22	100	14
Född i Sverige med en förälder född utomlands	60	15	25	0	100	47
Född i Sverige med båda föräldrar födda i Sverige	62	14	15	9	100	766

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningen i samband med riksdagsvalet 2014. Tabellen visar olika kombinationer av att känna till minst en kandidat som kandiderar i den egna valkretsen och huruvida man personröstat eller inte, bland olika grupper.

Lite omvänt är det däremot något vanligare bland yngre och kvinnor, och bland personer med medelhög utbildningsnivå samt de som är födda utanför Sverige, att inte ha specifik kandidatkunskap men ändå personkryssa. Detta resultat tyder på att det i den här gruppen kan finnas ett något större inslag av personkryssande utifrån representation (kön, ålder och härkomst) som inte nödvändigtvis baseras på kännedom om en enskild kandidat, utan baseras på sådan information som ofta är möjlig att utläsa utifrån information om kandidater på valsedlarna.

Väljarna förklarar sig

Varför väljer endast var fjärde svensk väljare att kryssa en person? Hur förklarar väljarna detta själva? Inom ramen för valundersökningarna har vi vid flera tillfällen, senast 2002, tillfrågat väljarna om deras egna skäl till varför de valde att *inte* kryssa någon kandidat. Resultaten visar att *bristande information om kandidaterna* är den vanligast förekommande förklaringen (45 procent 2002). Andra skäl är *motstånd mot personvalet* (18 procent), *väljarvånda*, det vill säga att det är svårt att välja mellan kandidaterna (6 procent) och *ointresse* (8 procent). Däremot förekommer relativt sällan argumenten att *personvalet är krångligt* (2 procent) eller att *spärren är alltför hög* för att personvalet skall kunna spela någon roll (4 procent), vilket ju kan ha att göra

med att kunskaperna om spärrgränser är relativt låga (Holmberg & Oscarsson 2004:183).

Vi har också bitt personröstarna i Valundersökningarna att motivera sitt kryssande på en specifik kandidat. Trettio procent 1998 respektive tjugoen procent 2002 hänvisade till kandidatens sociala gruppstillhörighet (kön, ålder, klass, region) medan hänvisningar till kandidaternas personliga egenskaper (pålitlig, kompetent, sympatisk) samlade 28 respektive 33 procent. Ett vanligt svar på frågan om varför man kryssat var 2002 det helt ospecificerade "kandidaten var bäst" (18 procent). Glädjeyttringar till allmänt stöd för personvalet samlade var tionde kryssande väljare (11 procent), liksom hänvisningar till kandidatens politiska åsikter (10 procent).

När vi upprepar frågan i 2014 års valundersökning får vi ett mycket annorlunda svar från väljarna om varför de röstat på de kandidater de gjorde.⁵ Hänvisningar till kandidatens kön, ålder och regionstillhörighet tycks vara betydligt mindre vanligt än tidigare (totalt 13 procent av svaren). Istället är det hänvisningar till kandidatens egenskaper (pålitlig, kompetent och sympatisk) som har blivit klart vanligare 2014 (63 procent), liksom hänvisningar till kandidatens politiska åsikter (22 procent). Resultaten indikerar att det svenska personvalet mognat avsevärt sedan 2002 i den meningen att det oftare förekommer svar som gäller kandidaternas politiskt relevanta egenskaper och kandidaternas åsikter. Även om andelen personkryssare inte ökat och inte heller väljarnas generella kandidat-känedom kan det alltså vara så att dagens personkryssande väljare på ett bättre sätt än gårdagens ha grundat sitt beteende i självständiga bedömningar av kandidaternas pålitlighet, kompetens och sakfrågeåsikter. Det är en god nyhet för det svenska personvalssystemet.

Man kan spekulera i om de förbättrade möjligheterna för väljarna att informera sig om partiernas kandidater via olika former av kandidat-test och olika sammanställningar av kandidaters ståndpunkter, göranden och låtanden (som t ex Sveriges televisions satsning *Valpejl*),

⁵ Av utrymmesskal ställdes frågan om skäl för valet av kandidat endast i fullständiga intervjuer i Valundersökningen 2014. Å andra sidan valde vi att ställa frågan även i förvalsintervjuerna. Det empiriska underlaget för analysen är därför inte fullt ut jämförbart med 1998 och 2002 års undersökningar. I tillägg är underlaget klart mer begränsat i storlek: 128 personkryssande respondenter gav ett kodningsbart svar på frågan om varför de röstade på den kandidat de gjorde.

kan ha underlättat för väljarna i valet av kandidat i samband med valet 2014.

Personkryssande väljare

Svenska väljare personröstar fortfarande i ungefär lika stor utsträckning oavsett demografisk grupptillhörighet. Skillnader mellan stad och land, män och kvinnor och mellan olika yrkesgrupper är konsekvent små. Nyheten från supervalåret 2014 är att vi ser tendenser till ökade åldersskillnader i kryssandet. Yngre väljare personkryssar i större utsträckning än äldre och mönstret är tydligare än vad vi sett tidigare. Sambandet mellan utbildningsnivå och personkryssande har också försvagats. Och det finns en högre kryssbenägenhet bland utrikes födda och personer som vuxit upp utanför Sverige. Det handlar om grupper som ofta räknas in bland de mer svärmobiliserade i analyser av politiskt deltagande; grupper som många gånger saknar egenskaper som genomgående har visat sig ha positiva effekter på kryssbenägenheten – såsom partianhängarskap, politiskt förtroende, politiskt intresse, politisk kunskap – men de kryssar likafullt i stor utsträckning. Väljarna till de två partier som nådde störst framgångar i samband med 2014 års riksdagsval – Sverigedemokraterna och Feministiskt initiativ – tillhörde också de flitigast kryssande partiväljarna.

Våra fördjupade analyser av personkryssande i flera olika val visar att bara 18 procent av väljarna personkryssade i både Europaparlamentsvalet och riksdagsvalet 2014, medan 42 procent var omvänt konsekventa genom att inte kryssa för en person i något av valen. En god del väljare är alltså inte konsekventa i sitt beteende när det gäller att kryssa eller inte kryssa. Fyra av tio valde att bara kryssa för en särskild kandidat i ett av dessa val, och vanligast bland dem var kombinationen att kryssa i Europaparlamentsvalet men inte i riksdagsvalet (31 procent).

En närmare analys av benägenhet att personrösta i de samtidiga valen till riksdag, regioner/landsting och kommuner visade att de konsekventa icke-kryssarna var 64 procent. Tjugotvå procent valde att kryssa i något av valen men inte i alla, medan 14 procent personröstade i samtliga tre valen. Men 36 procent av väljarna kryssade alltså för en person i något av valen, vilket är högre än om vi bara ser till andelen personröstare i varje val för sig.

Vi har även undersökt kategorier av väljare när det gäller att ha kännedom om kandidater eller inte och beslut att kryssa en person

eller inte. Sex av tio har inte kännedom och kryssar inte heller, medan nio procent har både kännedom och väljer att kryssa. Nästan lika många hamnar i kategorin som har kännedom men inte kryssar (14 procent), som de som saknar kännedom men kryssar ändå (17 procent). Gruppkillnaderna är överlag små även om det fanns en liten tendens att kryssande utan kännedom var vanligare bland yngre, kvinnor och personer som är födda utomlands – det vill säga grupper som antas kunna gynnas av personvalssystem för att minska snedrepresentation. I det fallet kan personkryssande handla om information som vanligen går att utläsa av valsedel (kön, ålder, härkomst).

Väljarna har även själva i öppna svar fått redogöra för sina skäl till personval, och där kan vi se en minskning av svar som handlar om specifika gruppstillhörigheter jämfört med år 2002. Hänvisningar till kandidaters egenskaper och politiska åsikter har blivit vanligare år 2014, vilket kan ses som en indikation på att det svenska personvalet mognat.

Kapitel 5

Kandidaterna och personvalet

PATRIK ÖHBERG

Vad vore ett personval utan hårt arbetande kandidater som försöker erhålla väljarnas förtroende? I detta kapitel ska vi titta närmare på vad kandidaterna själva tycker om den sänkta personvalsspärren, vad de tror om reformens konsekvenser och vilka det är som bedrivit personval och vad anser om valrörelsen.

Till vårt förfogande har vi resultaten från en webbenkät som gick ut till alla riksdagskandidater med tillgänglig epost-adress. Vi vill passa på att tacka riksdagspartier som hjälpt oss i arbetet med att samla in epost-adresserna. Totalt gick enkäten ut till 3888 kandidater och 1 240 besvarade alla frågor, vilket ger en svarsfrekvens 32 procent. Enkätfrågorna som berörde personvalet ingick i ett större internationellt projekt som intresserar sig för valkampanjer i olika länder och valsystem, Comparative Candidate Survey (CCS). Den svenska delen genomfördes av statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet inom ramen för Valforskningsprogrammet. Eftersom den internationella jämförelsen gjorde enkäten ganska omfattande avslutade en del kandidater enkäten i förtid. Av den anledningen kommer svarsfrekvensen i en del av de frågor som redovisas i kapitlet överstiga 1 220 respondenter.

Valforskningsprogrammet vid Göteborgs universitet har stor erfarenhet av kandidatundersökningar. Vi har tidigare genomfört undersökningar av riksdagsledamöter vid nio tillfällen 1969, 1985, 1988, 1994, 1996, 1998, 2002, 2006 och 2010 och kandidatstudier i samband med 1998 och 2010 års val. I redovisningen av effekterna av den sänkta personvalsspärren kommer även detta material att användas. Det finns dock en begränsning, vid tiden för presentation av rapporten pågick fortfarande fältperioden. Likväl tar vi med de svar från riksdagsledamöterna som inkommit (26 procent av ledamöterna har svarat), men svaren från riksdagsledamöterna bör av den anledningen tolkas med en viss försiktighet.

Vad tycker kandidaterna om personvalet?

Vi börjar med att ställa frågan om vad kandidaterna tycker om personvalsreformen. För att ha något att förhålla oss till jämför vi med vad kandidaterna i 1998 års val ansåg om reformen. I undersökningen till riksdagskandidaterna 2014 ställdes därför samma fråga som 16 år tidigare. Resultaten redovisas i tabell 5.1 och är fördelade mellan riksdagspartierna och år. De populäraste åsikterna inom respektive parti har markerats med fet stil. Studerar man trenderna inom respektive parti kan man notera att kandidaternas åsikter genom åren är relativt stabila. Det har inte skett någon dramatiskt förändring av inställningen till personvalet vara eller inte vara i det svenska valsystemet.

De som kandiderade 1998 och de som kandiderade 2014 har i stora drag varit ense i sina åsikter om personvalsreformen. En förändring som kan iaktas mellan 1998 och 2014 gäller Folkpartiets kandidater. 1998 var den populäraste åsikten bland kandidaterna i Folkpartiet att utöka personvalet ytterligare, medan en majoritet är nöjda med sakernas tillstånd 2014. Samma tendens finns även hos Moderaternas kandidater. När reformen sjösattes 1998 ansåg 71 procent av kandidaterna från Moderaterna att reformen borde utökas ytterligare. Med den nya reformen på plats har reformviljan sjunkit med 20 procentenheter, och nu är det runt hälften av moderaternas kandidater som vill se fortsatta förändringar.

En jämförelse mellan de bägge mätillfällena och partiernas inställning till reformen, tyder på en svensk kompromiss. Majoriteten av partierna är nöjda med saker och ting som de är. Att det ändå blev en utökad reform 2014 kan ses i ljuset av opinionstrycket från Folkpartiet och Moderaterna 1998. I och med sänkningen av spärren i personvalet till riksdagen från åtta till fem procent ser omvandlingstrycket ut att ha mojnats. De kandidater som ställde upp i valet 2014 är mer nöjda med nuvarande reform (40 procent) jämfört med läget 1998 (34 procent). Viljan att sänka spärren ytterligare har minskat från 37 procent (1998) till 25 procent (2014).

Tabell 5.1 Kandidaternas åsikter om personvalsreformen 1998 och 2014 (procent)

	V		S		C		FP		M		KD		MP		SD	
År	98	14	98	14	98	14	98	14	98	14	98	14	98	14	98	14
Inget personvalsinslag bör finnas	50	55	24	16	5	0	1	4	5	3	10	5	12	10	N/A	9
Ett personvalsinslag bör finnas, men vara mindre än i dag	26	26	24	21	13	8	9	9	6	11	13	18	20	28	N/A	0
Ett personvalsinslag bör finnas, och det var lagom som det var i årets riksdagsval	16	17	37	50	44	52	37	47	18	35	43	48	43	46	N/A	64
Ett personvalsinslag bör ökas ytterligare i kommande riksdagsval	8	2	15	13	38	40	53	40	71	51	34	29	25	16	N/A	27
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	N/A	100
Antal intervjuade	70	267	75	200	92	90	89	217	96	243	101	143	65	235	N/A	11

Kommentar: Tabellen visar inställningen till personvalet bland riksdagskandidaterna 1998 och 2014 som inte kom i riksdagen. Källa Riksdagskandidatundersökningen 1998 samt 2014.

Tillfrågas de politiker som har makten att faktiskt göra något, så ser vi att det egentligen inte har hänt så mycket där heller. Fyra gånger (1988, 1998, 2006 och 2010) har riksdagsledamöterna fått frågan om inslaget av personval bör utökas. Önskan om ett personvalsinslag var som starkast när vi inte hade något. 1988 var det 42 procent av riksdagsledamöterna som tyckte att det vara ett mycket bra/ganska bra förslag med ett ökat personvalsinslag. Sedan reformen genomfördes har cirka en tredjedel av ledamöterna velat se en utökad personvalsreform. Av de ledamöter som svarat på kandidatenkäten för valet 2014, är det knappt en femtedel som vill se en fortsatt utökad reform. Inställningen till personvalet har med andra ord varit tämligen konstant sedan reformen infördes, men i och med den senaste reformen har önskemål om utökad personval emellertid avtagit något.

Kandidaternas bedömning av personvalets konsekvenser

I kapitel 6 framkommer att andelen personkryss har betydelse för kommunpolitikernas karriärer. Men när det gäller personkryssens betydelse för maktförhållandena i riksdagen, är ledamöterna själva ganska försiktiga i sina bedömningar. I riksdagsundersökningarna från 2010 ställdes en fråga om vilka faktorer som är betydelsefulla för att vinna inflytande i riksdagsgruppen. Av tio olika sätt att skaffa sig inflytande ansågs ett bra resultat i personvalet vara det klart minst viktiga alternativet. Vid intervjuer som kapitelförfattaren gjorde med riksdagsledamöter i början 2000-talet påpekades att personvalets utformning innebar att personvalet knappast var relevant i stora distrikt som Stockholms kommun, medan mindre valkretsar erbjöd helt andra möjligheter.

Tabell 5.2 Riksdagsledamöterna bedömer betydelsen av olika faktorer för att vinna inflytande (procent)

Starkt opinionsstöd i partiet	95
Starkt opinionsstöd i valmanskåren	83
Framgångsrik i de interna debatterna	79
Personliga kontakter med partiledningen	74
Starkt stöd av experter	72
Starkt stöd i organisationer som berörs	67
Kontakter med media	42
Starkt stöd hos myndigheter som berörs	39
Goda förbindelser med andra partier	37
Starkt stöd i personvalet	23
Antal intervjuade	299

Kommentar: Frågan löd: "Enligt Din erfarenhet, hur viktiga är följande faktorer när det gäller att påverka besluten i din riksdagsgrupp?" Svarsalternativen var "Mycket viktigt", "Ganska viktigt", "Ganska oviktigt" samt "Helt oviktigt". I tabellen är "Mycket viktigt" och "Ganska viktigt" sammanslagna. Källa: Riksdagsundersökningen 2010

En orsak till den relativt lilla vikt som ledamöterna lägger vid ett framgångsrikt personval kan således ha att göra med att villkoren ser väldigt olika ut beroende på vilken valkrets ledamoten kandiderade i, och att det är relativt få ledamöter som lyckats kryssa sig in med hjälp av personvalet.

Till kandidaterna i 2014 års val ställde vi även frågan om vad de tror om vilka konsekvenser reformen kan komma att få. Kandidaterna ombads att bedöma åtta olika alternativ som skulle kunna påverkas av personvalsreformen: ökad konkurrens inom partiet, ökad status för personvalet, hjälpa den politiska karriären, ökade betydelse av ekonomiska resurser, ökad personfixering, fler som personröstare, fler ledamöter som blir invalda samt starkare ställning vid nästa nomineringsprocess. I tabell 5.3 redovisas medelvärdet för varje riksdagsparti.

Det som framkommer bland resultaten är att kandidaterna överlag inte bedömer att reformen kommer att få några långtgående konsekvenser. Varken kritiker, såsom vänsterpartister, eller tillskyndare av reformen, såsom moderater, tror att vi har att göra med en reform som kommer att ändra spelreglerna på ett mer fundamentalt sätt.

De två aspekter som kandidaterna i relation till de andra alternativen ändå lyfter fram är ökad personfixering och en förbättrad utgångsposition vid nomineringsprocessen i nästkommande val. När det gäller den ökade personfixeringen så är det något som kandidaterna oavsett parti är tämligen ense om. Spridningen mellan å ena sidan vänsterpartister och miljöpartister (4.6) å andra sidan moderater (4.0) är endast 0.6 skalsteg.

Kandidaterna tror också att ett ökat personvalsinslag bättrar på möjligheterna att i nästkommande val få en mer framträdande plats på partiets valsedel, men att de i mindre utsträckning tror att reformen kan ge den politiska karriären en extra skjuts. Däremot är kandidaterna mer skeptiska till att personvalsreformen skulle innebära att konkurrensen skulle skärpas. Inte heller verkar kandidaterna övertygade om att väljarna kommer att ha lättare att ställa politiker till ansvar. Även om det finns betydande skillnader mellan partiernas kandidater i dessa frågor, är det ändå noterbart att kandidater från de mer personvalsvänliga partierna (Centerpartiet, Folkpartiet och Moderaterna) inte tror att reformen medför mer omfattande förändringar.

Tabell 5.3 Kandidaternas bedömning av personvalsreformens konsekvenser (medelvärde)

	V	S	C	Fp	M	KD	MP	SD	Samlat medelvärde
Ökad konkurrens	2.1	2.4	3.2	3.7	3.5	3.4	3.5	2.5	3.1
Ökat ansvarsutkrävande	2.4	2.9	4.0	4.1	3.7	3.7	3.1	3.6	3.3
Ökad status för personvalet	2.2	2.7	4.0	4.1	3.9	4.0	3.5	2.7	3.4
Bra för karriären	2.9	3.3	4.2	4.6	3.8	4.1	4.1	3.8	3.8
Fler personröstar	3.3	3.6	4.2	4.2	3.9	4.4	3.9	4.1	3.9
Ekonomiska resurser mer viktigt	3.6	3.8	3.7	4.4	3.9	4.0	4.2	4.6	4.0
Fler invalda	3.6	3.5	4.5	4.4	3.7	4.7	4.4	3.6	4.0
Stärkt inför nästa nominering	3.5	4.0	5.0	5.0	4.4	4.7	4.2	4.5	4.3
Ökad personfixering	4.6	4.4	4.3	4.5	4.0	4.5	4.6	4.1	4.4

Kommentar: Skalan går mellan 1 = I mycket liten utsträckning och 7 = I mycket stor utsträckning. Källa: Riksdagskandidatsundersökningen 2014.

Riksdagsledamöternas svar följer i stort det mönster som finns bland de kandidater som inte kom in i riksdagen. Bägge grupper tror exempelvis att personfixering är den effekt som har störst betydelse (4.6 är genomsnittspoäng bland riksdagsledamöterna). Riksdagsledamöterna är också skeptiska till att ansvarsutkrävandet skulle stärkas (genomsnittspoängen är 2.7). En viss skillnad mellan de bägge politikergrupperna finns när det gäller konkurrensens. Ledamöterna i riksdagen tror i större utsträckning att den kommer att öka (genomsnittspoängen är 3.7).

Kampanjande kandidater

Som det sades i inledningen behöver ett fungerande personval kandidater som bedriver kampanjer. Trots att personvalet inte gjort någon större succé bland väljarna har riksdagsledamöterna sedan 1998 ökat sina ansträngningar. Vid lanseringen av personvalet 1998 var det 37 procent av ledamöterna som uppgav att de bedrivit en personvalskampanj. I de efterföljande valen 2002, 2006 och 2010 har hälften av ledamöterna varit involverade i personvalskampanjer. Även hälften av riksdagsledamöterna 2014 uppgav att de bedrivit en personvalskampanj. Sålunda har personvalet slagit igenom på sätt att det är något som alltför riksdagskandidat faktiskt ägnar sig åt under valrörelsen.

Studerar vi hur många av kandidaterna som i valet 1998 respektive 2014 uppgav att de bedrev en personvalskampanj kan vi se en liknande, men svagare tendens. I valet 1998 uppgav drygt en femtedel av

kandidaterna (22 procent) att de bedrivit en personvalskampanj. För valrörelsen 2014 är den siffran uppe på 36 procent.

Tabell 5.4 Kandidaternas personvalskampanjer 1998 och 2014 (procent)

	1998	2014
Drev personvalskampanj	22	36
Ingen personvalskampanj	78	64
Summa procent	100	100
Antal intervjuade	606	1619

Källa: Riksdagskandidatundersökningarna 1998 och 2014.

I kandidatundersökningen 2014 ombads även kandidaterna att uppge hur pass intensivt de bedrev sin kampanj. På den frågan svarade knappt sex procent att de bedrev en utpräglad personvalskampanj. Det betyder att även om det var fler kandidater 2014 än 1998 som drev en kampanj, så är antalet kandidater som verkligen aktivt kampanjar tämligen få. Det är fortfarande ovanligt att kandidater till riksdagen bedriver egna personvalskampanjer.

När vi jämför vad kandidaterna gjorde under valrörelsen så framgår att kandidater som svarade att de bedrev personvalskampanjer också var aktiva med fler sorters valrörelseaktiviteter än kandidater som inte bedrev personkampanj. De som uppgav att de drev en kampanj var genomgående mer sysselsatta med de valrörelseaktiviteter som att ”knacka dörr”, ”dela ut partiets kampanjmaterial”, ”kontakta väljare per telefon” och ”besök på arbetsplatser och organisationer”.

Kandidater som driver personvalskampanj ser även ut att jobba hårdare. På en direkt fråga om hur många timmar i veckan de lade ner sista månaden av valrörelsen finns också en betydande skillnad. Kandidater som inte bedrev någon personvalskampanj jobbade drygt 18 timmar i veckan, medan personvalskandidater jobbade närmare 32 timmar (siffrorna är under kontroll för kön, utbildning, ålder, invandrarbakgrund, listplacering och partitillhörighet). Av valrörelseaktiviteterna att döma bidrar en personlig drivkraft till att valrörelserna får en större intensitet.

Partier med många kandidater som driver personvalskampanjer kan alltså dra fördel av att deras kandidater jobbar hårdare under valrörelsen, men partierna får samtidigt finna sig i att kandidaterna också fokuserar på sina egna kampanjer. Av de kandidater som inte bedrev personvalskampanj uppgav 61 procent att de helt fokuserade på partiet under valrörelsen. Kandidater som också arbetade med sina per-

sonvalskampanjer var mer återhållsamma och endast 26 procent sa att de helt fokuserade på sitt parti.

Vilka kandidater bedrev personvalskampanj?

När reformen infördes 1998 kunde utvärderarna konstatera att det framförallt var kandidater som stod högt upp på valsedeln, och som var kända, som lyckades med sina kampanjer (SOU 1999:92). Till viss del kan det uppfattas som att personvalet gynnar dem som redan har en framträdande position. Det behöver emellertid inte betyda att kandidater med sämre förutsättningar låter bli att kampanja. Kandidater som kampanjar trots att de kanske inte har skuggan av en chans behöver inte innebära att dessa personer saknar verklighetsförankring. I USA, som är valkampanjernas Mecka, är det väl känt att chanslösa kandidater ställer upp i val för att skaffa sig erfarenhet, uppmärksamma en sakfråga eller göra sig själva mer kända inför kommande val (Canon 1993).

I vår undersökning har vi med de kandidater som inte tog sig in i riksdagshuset, vilket gör det möjligt att undersöka vilka de är, och om det har förändrats över tid. För att undersöka vilka faktorer som har betydelse för att bedriva en personvalskampanj har vi gjort en regressionsanalys i syfte att bli mer säkra på de enskilda faktorernas betydelse. Resultaten visas i tabell 5.5.

I tabell 5.5 framkommer att det var listplacering och partitillhörighet som bäst kunde förklara vilka kandidater som bedrev personvalskampanjer 1998. Kandidater som tillhörde Centerpartiet Folkpartiet eller Moderaterna var mer hågade att ta tillfället i akt och lyfta fram sin kandidatur. Detsamma gällde kandidater som hade en mer framträdande placering på valsedeln.

I valet 2014 är dessa förklaringsfaktorer fortfarande relevanta, men de behöver också kompletteras med ålder och invandrarbakgrund. Yngre kandidater och kandidater som vid födelsen inte var svenska medborgare är mer aktiva med att bedriva personvalskampanjer. (När samma analys görs bland riksdagsledamöterna är det däremot endast partitillhörighet som är av betydelse).

Tabell 5.5 Vilka kandidater bedrev personvalskampanj 1998 och 2014 (logit-regression)

	1998	2014
Kön (1= kvinna)	-0.390 (0.222)	-0.234 (0.138)
Utbildning (1 = Universitetsstudier)	0.300 (0.239)	-0.177 (0.166)
Ålder (18-83)	-0.014 (0.149)	-0.021 (0.005)***
Bakgrund (1 = Utländsk bakgrund)	-0.128 (0.760)	0.591 (0.217)**
Listplacering (1 - 73)	-0.077 (0.019)***	-0.022 (0.007)**
Parti (Moderaterna utgör referens)		
Vänsterpartiet	-3.460 (0.749)***	-3.368 (0.338)***
Socialdemokraterna	-1.539 (0.259)***	-1.904 (0.259)***
Centerpartiet	-0.269 (0.281)	0.143 (0.281)
Folkpartiet	-0.371 (0.316)	-0.177 (0.212)
Kristdemokraterna	-1.500 (0.240)***	-0.595 (0.240)*
Miljöpartiet	-3.318 (0.217)***	-1.162 (0.217)***
Sverigedemokraterna	N/A	-0.974 (0.911)
Pseudo R ²	0.186	0.181
Antal svarande	593	1199

Kommentar: Den beroende variabeln är tvådelad och är en sammanslagning av frågan "Bedrev du för egen del någon form av personvalskampanj i 1998/2014 års valrörelse?" 0 = "Ingen personvalskampanj", 1 = "Viss personvalskampanj" alt. "Utpräglad personvalskampanj". Källa: Riksdagskandidatundersökningarna 1998 och 2014. Robusta standardfel inom parantes ** p < 0.05, *** p < 0.001.

Personval, nomineringsprocesser och politiska karriärambitioner

"Dina värsta fiender finns inom det egna partiet" (Isberg 1999:175). Citatet kommer från Magnus Isbergs bok, där han intervjuar riksdagsveteraner om vad de tror om konsekvenserna av rena personval. Fårhågorna handlade bland annat om att personvalet skulle öka på spänningarna inom partierna och att mindre smickrande sidor av politisk maktkamp skulle komma i dager. Frågan är om kandidater som driver personval är mer konfliktorienterade under nomineringsprocessen?

Det är när rangordningen på valsedlarna ska bestämmas som det gäller att hamna högt upp om man ska ha någon reell möjlighet att

komma in i riksdagen. Det är givetvis ingen garanti, men det är en slags grundläggande förutsättning. Och det är också då som rivaliteten mellan olika kandidater kan blossa upp och så split i partileden. För att ta reda på hur kandidaterna upplevde nomineringsprocesserna i sina partier har vi ställt tre stycken frågor: ”*Nomineringsprocessen i mitt parti var öppen*”, ”*Nomineringsprocessen i mitt parti inbjöd till oegentligheter*” och ”*Mitt parti lyckades locka till sig kompetenta kandidater*”. Precis på samma sätt som när vi undersökte vilka som bedrev personval använder vi oss av en regressionsanalys med samma förklaringsvariabler. Men nu är det åsikter om nomineringsprocessen som ska förklaras och vi kompletterar då med huruvida kandidaten bedrev en personvalskampanj eller inte som ytterligare en förklaringsvariabel.

Kandidater som bedrev personvalskampanj är inte mer kritiska än andra till hur öppna partiernas nomineringar var. Inte heller skiljer de sig från andra kandidater när det gäller hur kompetenta de bedömer sina medtävlare vara. Däremot är de mer kritiskt inställda till hur själva nomineringsprocessen gick till. Personvalskampanjande kandidater uppfattar i högre utsträckning än kandidater som inte kampanjade att processen inbjöd till oegentligheter. Citatet i början av denna del som talade om rivalitet inom partierna som skulle kunna accentueras av personvalskampanjer kanske belyser något viktigt.

Men om vi studerar resultaten i tabell 5.6 kan vi snabbt konstatera att kandidater som bedriver personvalskampanjer inte är de enda som är missnöjda. Mest intressant är kanske att personer med utländsk bakgrund (föddes inte som svenska medborgare) är genomgående mer missnöjda med hur saker och ting sköts under nomineringsprocessen. Personer med utländsk bakgrund var som vi kunde se i föregående analys mer aktiva med sitt personval. Det material som vi här har till förfogande kan inte på något tillfredsställande sätt förklara varför personer med utländsk bakgrund är mer kritiska, men resultatet förtjänar uppmärksamhet. Det verkar emellertid inte enbart vara en fråga om någon klassisk resursmodell. Kandidater med högre utbildning är precis som kandidater med utländsk bakgrund mer kritiska till hur nomineringsprocesserna i partierna går till. Vi kan heller inte se att kvinnliga kandidater på något systematiskt sätt upplever sig förfördelade vid partinomineringarna. Istället är kvinnliga kandidater mer nöjda än manliga kandidater med hur väl partiet lyckas locka till sig kompetenta kandidater.

Med tanke på att kandidater som bedriver personvalskampanjer generellt uttryckte ett missnöje med oegentligheter, ska kanske inte en personvalskampanj enbart ses som ett sätt att skaffa sig erfarenheter etcetera. En ytterligare anledning till att bedriva en personvalskampanj skulle därför också kunna vara att det finns ett missnöje med hur partiet har hanterat dessa personers kandidaturer under nomineringsprocessen.

Om vi som hastigast även studerar skillnader mellan partierna kan vi genomgående se att det inte skiljer sig något mellan kandidater från moderater och socialdemokrater när det gäller bedömningen av partiets nomineringsprocesser.

Tabell 5.6 Kandidaterna och nomineringsprocessen (OLS-regression)

	Nomineringsprocessen var öppen	Nomineringsprocessen inbjöd till oegentligheter	Partiet lockade duktiga kandidater
Bedrev personval (1= Ja)	-0.111 (0.114)	0.313 (0.131)**	-0.014 (0.111)
Kön (1= Kvinna)	-0.026 (0.096)	0.102 (0.109)	0.306 (0.095)***
Utbildning (1 = Universitetsstudier)	-0.397 (0.107)***	0.386 (0.121)***	-0.434 (0.105)***
Ålder (18-83)	0.007 (0.003)**	0.020 (0.004)***	0.004 (0.003)
Bakgrund (1 = Utländsk bakgrund)	-0.465 (0.179)**	-0.494 (0.194)**	-0.375 (0.162)**
Listplacering (1 - 73)	-0.006 (0.004)	0.006 (0.005)	0.003 (0.004)
Parti (Moderaterna utgör referens)			
Vänsterpartiet	1.485 (0.174)***	-0.833 (0.198)***	1.043 (0.168)***
Socialdemokraterna	0.129 (0.214)	-0.360 (0.213)	0.151 (0.190)
Centerpartiet	1.273 (0.219)***	-1.055 (0.222)***	0.940 (0.190)***
Folkpartiet	0.855 (0.192)***	-0.531 (0.198)**	0.100 (0.185)
Kristdemokraterna	0.633 (0.200)**	-0.552 (0.206)**	0.263 (0.181)
Miljöpartiet	1.246 (0.214)***	0.005 (0.215)	0.363 (0.177)
Sverigedemokraterna	0.147 (0.537)	-0.890 (0.577)	0.555 (0.473)
Intercept	18.357 (6.322)**	-37.159 (7.229)***	13.115 (6.473)
R ²	0.139	0.093	0.087
Antal svarande	1186	1180	1172

Kommentar: Skalan går från 1 = Instämmer inte alls, 4 = Varken eller 7 = Instämmer helt. Källa: Riksdagskandidatundersökningen 2014. Robusta standardfel inom parentes ** p < 0.05, *** p < 0.001.

För att följa upp tråden om personvalskampanjandet och ett missnöje med partiet tittar vi även på vad kandidaterna hade att säga om det stöd partiet erbjöd dem under valrörelsen. Frågan vi ställde var: *Hur nöjd är du med det stöd ditt parti gav dig under valrörelsen?* Svartalternativen var: ”Mycket nöjd”, ”Ganska nöjd”, ”Varken nöjd eller missnöjd”, ”Inte särskilt nöjd” samt ”Inte nöjd alls”. Generellt sätt är kandidaterna nöjda med partiets stöd. Drygt hälften av kandidaterna är mycket eller ganska nöjda med partiets stöd. Riksdagsledamöterna är ännu mer tillfreds med partiets stöd, 74 procent anger svartalternativet mycket eller ganska nöjd.

I tabell 5.7 framgår ett mönster som vi delvis känner igen från föregående tabell. Kandidater som bedrev personvalskampanj, kandidater med utländsk bakgrund och kandidater med högre utbildning är mer missnöjda med partiets stöd under valrörelsen. Men även yngre kandidater och kandidater längre ner på valsekeln är missnöjda. Kvinnliga kandidater är däremot mer nöjda än sina manliga kollegor. Resultatet är inte alldeles enkelt att tolka eftersom riktningarna går åt lite olika håll. Men kandidater som bedriver personvalskampanjer är inte bara mer aktiva, de är även mer missnöjda med nomineringarna och relationen med partiet under valrörelsen.

Tabell 5.7 Kandidaterna och deras bedömning av partiets stöd under valrörelsen (olog-regression)

	Nöjd med stödet från partiet under valrörelsen
Bedrev personval (1= Ja)	-0.312 (0.127)**
Kön (1= Kvinna)	0.228 (0.109)**
Utbildning (1 = Universitetsstudier)	-0.290 (0.131)**
Ålder (18-83)	0.008 (0.004)**
Bakgrund (1 = Utländsk bakgrund)	-0.658 (0.203)***
Listplacering (1 - 73)	-0.011 (0.005)**
Parti (Moderaterna utgör referens)	
Vänsterpartiet	0.790 (0.185)***
Socialdemokraterna	0.335 (0.202)
Centerpartiet	0.978 (0.236)***
Folkpartiet	0.127 (0.194)
Kristdemokraterna	0.730 (0.198)***
Miljöpartiet	0.076 (0.199)
Sverigedemokraterna	0.335 (0.202)***
Cut point 1	18.558 (7.423)
Cut point 2	17.064 (7.421)
Cut point 3	15.570 (7.419)
Cut point 4	14.287 (7.420)
Pseudo R ²	0.029
Antal svarande	1180

Kommentar: Den beroende variabeln utgår från frågeställningen: *Hur nöjd är du med det stöd ditt parti gav dig under valrörelsen?* Svarsalternativen var: "Mycket nöjd", "Ganska nöjd", "Varken nöjd eller missnöjd", "Inte särskilt nöjd" samt "Inte nöjd alls". Källa: Riksdagskandidatundersökningen 2014.

Ett sätt att försöka förstå det missnöje som personvalskampanjande kandidater uttrycker är att de har högre ambitioner. De jobbar hårdare under valrörelsen, de satsar på en egen kampanj och de vill ha bättre respons av partiet när valrörelsen väl är igång. Allt detta skulle kunna hänga samman med kandidaternas framtidsplaner, det vill säga den politiska karriären. I undersökningen ställde vi även frågor som rörde kandidaternas framtidsplaner. Frågan som ställdes var vad de

ville göra om tio år, bland alternativen fanns olika uppdrag på kommunal nivå, riksdagsnivå och rollen som statsråd. Det råder ingen skillnad mellan kandidaterna beroende på om de personval eller inte för deras vilja att erhålla kommunpolitiska uppdrag. Däremot är kandidater som bedriver personvalskampanjer mer intresserade av att komma in i riksdagen (64 procent mot 44 procent) och att en dag bli ministrar (16 procent mot 7 procent) (siffrorna är under kontroll för samma variabler som vid tidigare analyser). Mer analyser av vilken roll personvals röster faktiskt spelar för politisk karriär finns i nästa kapitel (nr 6), där effekter av kommunala personröster på möjligheten att få olika kommunala uppdrag och hamna högt på nästkommande valsedlar undersöks.

Kandidaternas personval

Personvalet är kanske inte den vitamininjektion som många av dess förespråkare hoppades på när det gäller valdeltagande och synliggörande av i övrigt relativt anonyma politiker. Men resultaten i detta kapitel, liksom idet efterföljande kapitel 6, visar att det finns aspekter av personvalet som ändå påverkar dynamiken inom partierna. Kandidater som driver personvalskampanjer jobbar hårdare under själva valrörelsen, de är också mer missnöjda med vissa aspekter av nomineringsprocessen och med hur partierna stöder dem under valrörelsen. Personer som driver personvalskampanjer gör det inte bara för skojs skull eller för att skaffa sig nya erfarenheter. De har också i högre grad ambitionen att göra politisk karriär. Personvalet är utifrån den aspekten inte främst en reform som har haft en stor direkt påverkan på relationen mellan väljare och valda, utan effekten verkar än så länge vara större på relationen mellan kandidaterna och partiet.

Kapitel 6

Personröster och politiska karriärer i svenska kommuner¹

OLLE FOLKE

TORSTEN PERSSON

JOHANNA RICKNE

De allmänna valen fyller mer än en central samhällsfunktion. Medborgarna kan inte bara välja politisk inriktning för de närmaste fyra åren. De kan också byta ut ett parti eller en koalition som de tycker har gjort ett dåligt jobb under sin mandatperiod. Valen låter alltså väljarna utkräva ansvar från de styrande politikererna (Manin 1997).

Valsystemets utformning har betydelse för hur väl väljarna kan utkräva ansvar. Ett viktigt skäl för att införa personvalet i Sverige var att påverka processen för ansvarsutkrävande (SOU 1993:21). Det svenska proportionella valsystelet ger partierna mandat i proportion till sina röstandelar. En vanlig kritik mot denna typ av system är att väljarna visserligen kan utkräva ansvar från de politiska partierna (genom att inte rösta på dem), men att de inte kan utkräva ansvar från enskilda politiker. De politiker som står tillräckligt högt på partiets valsedel blir inröstade oavsett väljarnas syn på deras insats (Powell 1984, Lijphart 1984, Taagepera and Shugart, 1989, Shugart 2013).

Från och med 1998 fick väljarna genom personvalet möjlighet att utöver valet av parti även uttrycka sitt stöd för enskilda politiker på valsedlarna till riksdags-, landstings- och kommunalvalen. Reformen

1 Rapporten bygger på tidigare redovisningar av forskningsresultat i Folke och Rickne (2012), Personröster och politiska karriärer, SNS Analys nr 4. Sep 2012; Folke m.fl. (2014), Personröster och politisk makt, Ekonomisk Debatt, Nr. 1 2014, och Folke m.fl. (2015) The Primary Effect: Preference Votes and Political Promotions. Forskningen har fått finansiering från Vetenskapsrådet samt Torsten och Ragnar Söderbergs Stiftelser.

innebar en möjlighet att "kryssa in" kandidater som partierna själva inte satt upp på valsedelns övre platser (se kapitel ett för en närmare diskussion av detta). Men tio år senare konstaterade statens utredare att väljarna inte dragit nytta av denna möjlighet: i de kommunala valen har mer än 90-95 procent av kryssen har gått till politiker som inte "behövt" sina kryss. Dessa politiker stod redan så högt upp på valsedeln att de blivit valda även om ingen hade kryssat på dem (SOU 2008:125). Även 2014 är det generella mönstret att få kandidater blir invalda i politiska församlingar enbart med hjälp av personkryss (se kapitel två).

Svenskarnas beteende att kryssa för politikerna längst upp på vallistorna liknar mönstret för personröstning i andra länder. Den akademiska och populära diskussionen har också många gemensamma drag. Många forskare har ansett att väljarna kastar bort sina röster då de inte använder dem för att rösta in nya politiker (Muller 2005, Andeweg 2005, De Winter 2005).

I detta kapitel ifrågasätter vi den kritiska bilden av personkryssens betydelse. Vi skiftar fokus från personkryssens betydelse för vilka politiker som tar sig över personvalsspärren till personkryssens betydelse för hur partierna internt fördelar politisk makt genom framtida utnämningar till viktiga poster. Vi studerar detta på den kommunala nivån där vi får en stor mängd observationer. Våra forskningsresultat visar att erhållna kryss i tidigare val har stor betydelse för senare utnämningar. Att få många kryss ökar dramatiskt en enskild politikers sannolikhet att få inflytelsesrika uppdrag av sin partigrupp. Med andra ord har fler kryss betytt ett större inflytande, speciellt när det gäller konkreta förtroendeuppdrag som kommunstyrelsens ordförande.

Forskningsresultaten ändrar vår förståelse av hur personvalet fungerar och visar att personkryss inte behöver ses som bortkastade även om de avser personer långt upp på valsedeln. Partierna använder kryssen som en måttstock på de enskilda politikernas popularitet bland väljarna. Dessa signaler från de personkryssande partiväljarna har i sin tur stor inverkan på politikernas möjligheter att påverka sina partiers politik. Att bli tilldelad eller fråntagen politiskt viktiga förtroendeuppdrag är på många sätt ännu viktigare än att bli tilldelad eller fråntagen ett mandat. Kommunstyrelsens ordförande har ett långt större inflytande över inriktningen på kommunens politiska arbete än de personer som saknar denna maktposition (Jonsson 2012).

Det ansvarsutkrävande vi beskriver i denna rapport är indirekt: det vill säga väljarnas inflytande tar vägen via partiernas tillsättningar av olika uppdrag. Att partierna utgör ett mellanled i processen är en viktig observation. Forskningen om Italiens tidigare valsysteem har varit mycket kritisk till hur en stark koppling mellan personröster och uppdrag gav enskilda politiker motiv till ett korrumperat beteende för att skaffa sig flera kryss (Chang och Golden 2007, Chang m.fl. 2010). När partierna är ett mellanled mellan kryss och makt är sådana negativa konsekvenser mindre sannolika.

En annan viktig aspekt av de effekter vi finner är att de sker över tid, det vill säga att rösterna idag påverkar partibeteendet i framtiden. Tidigare studier av personvalet har i huvudsak studerat de omdelbara effekterna av personrösterna, vilket gjort att man förbiset de viktiga dynamiska effekterna. Genom att höja blicken och titta på längre sikt så kan vi se att personrösternas betydelse går bortom en direkt inverkan på politikernas sannolikhet att bli valda.

Varför belönar partierna personröster?

Vi inleder med att beskriva tidigare forskning som kan förklara varför politiska partier väljer att belöna fler personkryss med större politisk makt inom partigruppen. Forskning inom politisk ekonomi utgår ofta ifrån att politiska partier vill vinna val, vilket gör att de fattar beslut i akt och mening att erövra fler röster. Att placera politiska företrädare med starkt väljarstöd på inflytelserika positioner kan vara en sådan strategi (Crisp m.fl. 2013, se också Tavits 2010 och Shugart m.fl. 2005). Nyligen genomförda laboratorieexperiment visar också ett större väljarstöd för de partier där väljarna har möjlighet att påverka maktfördelningen med sin personröst (Blumenau m.fl. 2014).

Innan personvalet infördes hade svenska partier brist på systematisk information om vilka av deras politiker som var mest populära bland väljarna. De fåtaliga opinionsundersökningar som existerar på kommunal nivå gäller partiernas förväntade röstandelar och inte stödet för enskilda politiker. Möjligheten att personkryssa innebar därför en ny informationskälla om enskilda politikers popularitet.

Förutom som strategier för att vinna val kan det även finnas andra skäl för partier att använda personkryssen vid tillsättningen av förtroendeuppdrag. Ett möjligt (instrumentellt) skäl är att väljarna föredrar att rösta på partier som tillsätter viktiga uppdrag enligt tydliga och objektiva kriterier, eller i enlighet med deras önskemål. I bland annat

USA och Latinamerika har partier infört så kallade "direkta primärval", alltså en möjlighet för väljarna att direkt rösta fram partiets kandidat i framtida val. De partier som genomfört dylika reformer har gynnats av väljarna (Ware 2002, Carey och Polga-Hecimovich 2006). Direkta primärval har vissa likheter med att låta personkryssen påverka tillsättningen av förtroendeuppdrag. Det är därför tänkbart att partier som agerar på dylikt sätt vid proportionella val med personröster skulle kunna få fler röster.

Tydliga och objektiva kriterier för tillsättningen av förtroendeuppdrag kan också ge andra fördelar, till exempel för den interna partikulturen. Både teoretiskt och empiriskt kan användningen av direkta primärval ses som ett sätt att minska förekomsten av konflikter inom partiet (Key 1949, Ansolabehere m.fl. 2007, Kemahlioglu m.fl. 2009, Serra 2006, Hortala-Vallve och Mueller 2012).

Det finns även svenska exempel på personkryssens betydelse för politikernas karriärer inom sina partier. Annie Lööf är ett exempel på en person vars framgångar i personvalet kan ha varit viktiga för utnämningen till partiledare. Sven Erik Bucht (s), som utsågs till Landsbyggsminister 2010, var den ende S-politiker som kom in i riksdagen i 2010 års val genom sina personkryss snarare än sin plats på valsedel. Personliga karriärambitioner kan även bidra till att politiker, med till synes säkra mandat, bedriver personvalskampanjer, något som inte minst förekom inför 2014-års val. Birgitta Ohlssons ansträngningar kan i detta sammanhang naturligtvis ses som ett personligt engagemang för personvalet i sig, men den kan också ses som en långsiktig och medveten satsning inför ett kommande partiledarbyte i Folkpartiet.

Statistisk metod för att avgöra kryssens betydelse

Det finns metodologiska utmaningar med att avgöra om ett stort antal personkryss också ger framgång i partiernas beslut om framtida nomineringar och förtroendeuppdrag. Det räcker inte med att enbart observera att personer med fler kryss har mer makt, eftersom samma egenskaper hos dessa politiker har föranlett såväl deras väljarstöd som deras utnämningar. Att en ambitiös och kunnig politiker får uppskattning både inom sitt parti och i väljarkåren är knappast belägg för att kryssen i sig har orsakat partiets beslut att ge denne ett förtroendeuppdrag.

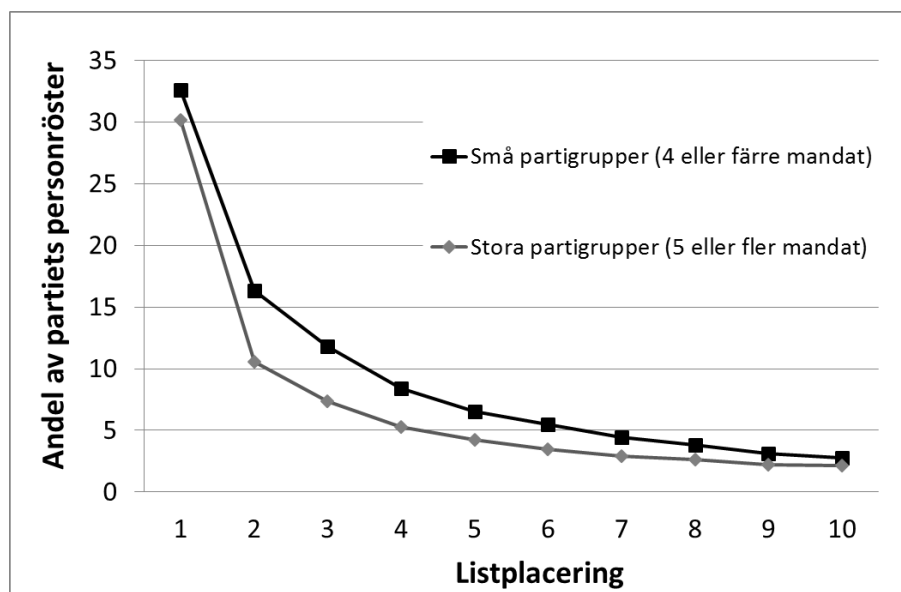
För att undvika dylika problem i vår empiriska analys använder vi därför en speciell statistisk metod, så kallad Regression Discontinuity Design, RDD (se t.ex. Imbens och Lemieux, 2008 för en översikt). Metoden har två steg. Det första steget går ut på att hitta skillnader i antalet kryss som vi kan anta beror på slumpen snarare än på personliga egenskaper. Detta är rimligt när två politiker på samma valsedel fått ett väldigt snarlikt antal kryss. Om den person med flest kryss på valsedeln fått 101 stycken medan den med näst mest har fått 100 kryss är det rimligt att anta att det i princip var slumpen som avgjorde vem av dem som fick flest kryss. Det likartade antalet kryss gör det också sannolikt att de har väldigt snarlika egenskaper. I ett andra steg jämför vi sedan hur förtroendeuppdragen fördelats. Om vi ser att politikern med 101 kryss har större sannolikhet att få framtida uppdrag kan vi dra slutsatsen att det var det faktum att personen hade flest kryss, snarare än personens egenskaper, som varit orsaken till detta.

Personkryssens fördelning på partiernas valsedlar

Vår analys bygger på data om alla kommunpolitiker som stått på något partis valsedel sedan det första personvalet år 1998. För varje politiker känner vi till det exakta antalet personkryss i varje val samt personens placering på valsedeln. För valen 2006 och 2010 har vi också information om de vem som fick de kommunala förtroendeuppdrag som partierna fördelade omedelbart efter valet. Här är vi särskilt intresserade av posten som kommunstyrelsens ordförande (KSO), det viktigaste uppdraget på kommunal nivå.

Innan vi presenterar våra huvudresultat beskriver vi några grundläggande mönster i hur svenska väljare har kryssat i kommunval. Ett tydligt mönster är att kryssen främst tillfallit politiker längst upp på valsedeln. Figur 1 illustrerar detta genom att visa hur stor andel av partiernas totala antal personkryss under valen 1998-2010 som i genomsnitt har tillfallit listettor, listtvåor, listtreor, och så vidare. Vi har också delat in partigrupperna i stora och små efter antalet mandat. Bägge kurvorna visar att kurvan lutar brant nedåt med personrösterna koncentrerade till politikerna högst upp på listan samt att mer än en tredjedel av kryssen i genomsnitt tillfallit listettor.

Figur 6.1 Fördelning av personkryss mellan listplaceringar på valsedeln, genomsnittliga värden för alla partier under perioden 1998-2010.

Vad är konsekvensen av att väljarna kryssar på partiernas toppkandidater? En konsekvens är att de allra flesta politiker som klarar personvalsspärren skulle fått en plats i kommunfullmäktige även utan sina kryss. Då partiet får sina mandat med början från valsedelns översta plats blir listettan i princip alltid invald oavsett antalet kryss. Faktum är att nio av tio personkryss har tillfallit politiker som med allra största sannolikhet skulle ha blivit invalda även utan ett enda kryss. Detta mönster har varit en viktig anledning till debatten om bortkastade kryss, både i Sverige och i andra länder.

Personkryss och fördelningen av politisk makt

Vi skall nu undersöka om, och i vilken utsträckning, som politikernas karriärer har påverkats av deras stöd i personvalet. Med andra ord skall vi undersöka om partierna har tagit hänsyn till personkryssen när de fördelat politisk makt bland kommunpolitikerna.

För att beskriva hur analysen går till kan vi betrakta personvalet som en tävling mellan alla politiker på en viss valsedel. Tävlingen har en guldmedaljör, den som fått flest personröster, och en silvermedal-

jör, som fått näst flest. Av alla dessa tävlingar, det vill säga alla kommunala valsedlar mellan 1998 och 2010, väljer vi ut dem där guld och silvermedaljörerna fick ett väldigt snarlikt antal kryss. Som vi redan nämnt gör den knappa vinstmarginalen det troligt att guld och silvermedaljörerna (i genomsnitt) också hade snarlika egenskaper, exempelvis personlig karisma och politiska kompetens. Givet det snarlika antalet röster kan vi också anta att det i slutändan var slumpen som avgjorde vem som fick flest kryss och vem som fick näst mest.

Vi kan inte bara anta utan också statistiskt testa att de med guld- och silvermedaljer verkligen liknar varandra genom att direkt jämföra deras mätbara karaktäristika. Vi finner inga statistiskt signifikanta skillnader när det gäller kön och utbildningsbakgrund. Detsamma gäller värdena från männens mönstringsprov. Här är personernas "ledaregenskaper" av särskilt intresse eftersom de mäter personlighetsdrag som också kan gynna en politisk karriär, t.ex. utåtriktning, social läggning, målmedvetenhet och förmåga att fokusera.

Ett annat sätt att säkerställa att det är så gott som slumpmässigt att vinna flest personröster med knapp marginal är att jämföra vinstmarginalen för politiker med olika maktpositioner. Här handlar det om manipulering av valutgången. Om det är slumpmässigt vem som får flest röster, givet att personvalet mellan ettan och tvåan är väldigt jämnt, borde inte i så fall den nuvarande listettan ha större sannolikhet att vinna? Om listettan däremot haft mer kunskap om att valet verkligen var jämnt och därför bedrivit en personvalskampanj för att få fler kryss "i sista stund" uppstår en situation där listettor är mer sannolika att vinna med knapp marginal. Det skulle i sin tur innebära att vår analys skulle kunna förväxla en listettas högre sannolikhet att bli listetta i ytterligare en period med en effekt av att få flest personröster. För att försäkra oss om att denna situation inte föreligger jämför vi andelen listettor bland dem som varit nära vinnare och nära förlorare i jämna kryss-strider. Resultaten visar att det inte är vanligare att listettor vinner med knapp marginal än att personer med andra listplaceringar vinner med knapp marginal.

Nästa steg är analysen kärna: att jämföra vilka politiska positioner som partiet tilldelat politikerna. Det är mest kraftfullt att redovisa dessa resultat grafiskt. Vi kommer därför att utförligt beskriva en central figur, dess olika komponenter och hur man kan tolka resultaten.

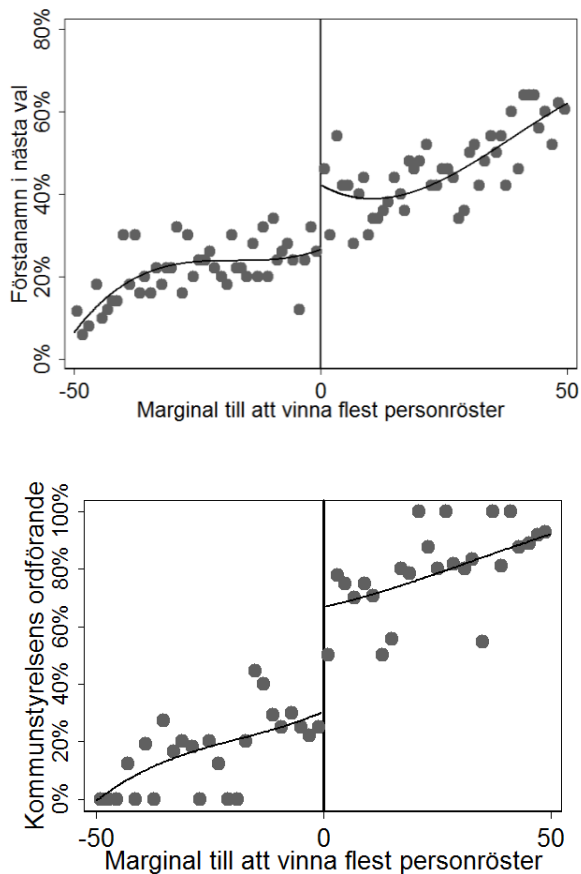
I Figur 2 anger den horisontella axeln (den procentuella) skillnaden i personröster mellan den politiker som fick flest kryss på valsekeln

och den som fick näst flest. Ett värde på "1" (ett) betyder alltså att den politiker som vann personvalet hade en procentenhets segermarginal, medan ett värde på "-1" (minus ett) betyder att denne förlorat personvalet med en procentenhet. Den vertikala linjen vid värdet 0 (noll) visar alltså en situation där ettan och tvåan fått exakt lika många röster.

Den vertikala axeln i Figur 6.2 anger två beslut som partiet fattar i sin kommun. Vem utser partiet till kommunstyrelsens ordförande (KSO) omedelbart efter valet? Vem blir förstanamn på valsedeln i nästa val? När det gäller KSO kan vi förstås bara studera de parti-grupper som faktiskt kan tillsätta denna position, nämligen det största partiet i fullmäktiges politiska majoritet. När det gäller förstanamnet på valsedeln i nästa val kan vi däremot studera alla partigrupper. De svarta prickarna i figuren visar den genomsnittliga andelen politiker med en given vinst- eller förlustmarginal i personrösttävlingen som fått positionen ifråga. Till vänster i figuren ser vi de andelar politiker som blivit listetta, och i den högra ser vi de andelar som blivit KSO. Varje punkt visar ett genomsnitt för 50 politiker i den vänstra grafen och ett genomsnitt för 10 politiker i den högra grafen.

För att tolka resultaten i figur 6.2 kan vi jämföra punkternas placering precis till vänster och höger om den vertikala linjen. När vi förflyttar oss till höger på den horisontella axeln i riktning mot den horisontella linjen vid 0 blir alltså personvalet jämnare och jämnare. Precis intill gränsen vid 0 är det i stort sett slumpmässigt vilken politiker som går segrande ur personvalet. Genom att jämföra utfall precis till vänster om linjen med dem precis till höger kan vi alltså avgöra om en marginell vinst i personvalet påverkar sannolikheten att få politisk makt. I båda figurerna ser vi att punktsvärmen verkligen tycks ta ett rejält hopp uppåt just när vi passerar den vertikala linjen. Det innebär att andelen politiker som tilldelas de båda förtroendeuppdragen är betydligt högre bland vinnarna i de nära personvalen än bland förlorarna.

Figur 6.2 Effekten av att vinna flest personröster i en partigrupp på sannolikheten att bli listetta i nästkommande val (vänster) och sannolikheten att bli utnämnd till KSO (höger)

Vi kan också genomföra statistiska test för att undersöka om skillnaden i sannolikheten att erövra någon av de två maktpositioner mellan nära vinnare och förlorare är statistiskt säkerställd. I detta syfte skattar vi ett antal regressioner i enlighet med standardförfarandet inom

forskningslitteraturen.² Slutsatsen är att skillnaderna är statistiskt säkerställda, och vi kan också mäta deras storlek. Att vinna flest personröster med knapp marginal ökar sannolikheten att bli listetta i nästa nomineringsprocess med ungefär 60 procent. I de partier som har rätt att utse KSO går sannolikheten att få denna post upp med mer än det dubbla för den person som får flest kryss. Om vi tänker oss att personrösterna främst har betydelse för nomineringar när antalet kryss är jämt kan vi utläsa det ungefärliga antalet påverkade individer från Figur 6.2.

I en utökad analys undersöker vi också utnämningar till heltidstjänster i kommunpolitiken, vilket vanligtvis innefattar KSO och i många fall också vice KSO. Resultaten för dessa positioner är mycket snarlika de resultat som presenterats här. Detsamma gäller om vi istället analyserar politikernas listplacering på valsedeln i det kommande valet.³ Sammanfattningsvis kan vi säga att resultaten tydligt visar att antalet personröster i tidigare val påverkar enskilda politikers fortsatta karriär inom partiet i form av utnämningar, maktpositioner och framskjutna placeringar i nomineringsprocesser inför kommande val.

² Vi utnyttjar tre typer av specifikationer med och utan kontrollvariabler. Den första använder hela urvalet med en bandbredd av 25 procentenheter på bägge sidorna av tröskeln och andragsgrads-polynom, eller tredjegrads-polynom, för att kontrollera för trender i vinstmarginalen på respektive sida om 0-tröskeln. Den andra typen används istället linjära trender i samma syfte med en bandbredd bestämd antingen av Imbens och Kalyanaramans (2012) test, eller av 5 procentenheter. Den tredje typen av specifikation tar vi bort kontrollerna för vinstmarginalen och sätter bandbredden till 5 respektive 2.5 procentenheter. Samtliga regressioner (av typ 1 och 2) skattas både med och utan kontrollvariabler, vilket inte nämnvärt påverkar resultaten. Kontrollvariablerna innefattar tre dummyvariabler för partiets ställning efter valet i $t+1$, att det blivit en del av den styrande majoriteten, att det har förlorat sin plats i den styrande majoriteten, eller att dess valresultat försämrats från valet i t . Vi använder också separata dummyvariabler för följande karakteristika för vinnaren och förloraren: dummyvariabler för listplacering i t , dummyvariabler för partigruppens storlek, kön, ålderskategorier, utbildningskategorier, att bli vald till riksdagen i $t+1$, och att nå pensionsåldern mellan t och $t+1$. Dessa kontrollvariabler behövs inte för att säkerställa det kausala sambandet. Snarare ska inkludering ses som ett sätt att kontrollera att vi har funnit ett kausalt samband. Om inte estimaten nämnvärt påverkas av att vi inkluderar kontrollvariablerna kan vi vara tryggare i att vi skattat ett kausalt samband.

³ Folke m.fl. (2015) visar att en vinst av personvalet haft en liknande effekt på politisk makt i Brasilianska kommuner.

Skillnader i resultat beroende av politisk konkurrens, majoritets- och oppositionspartier

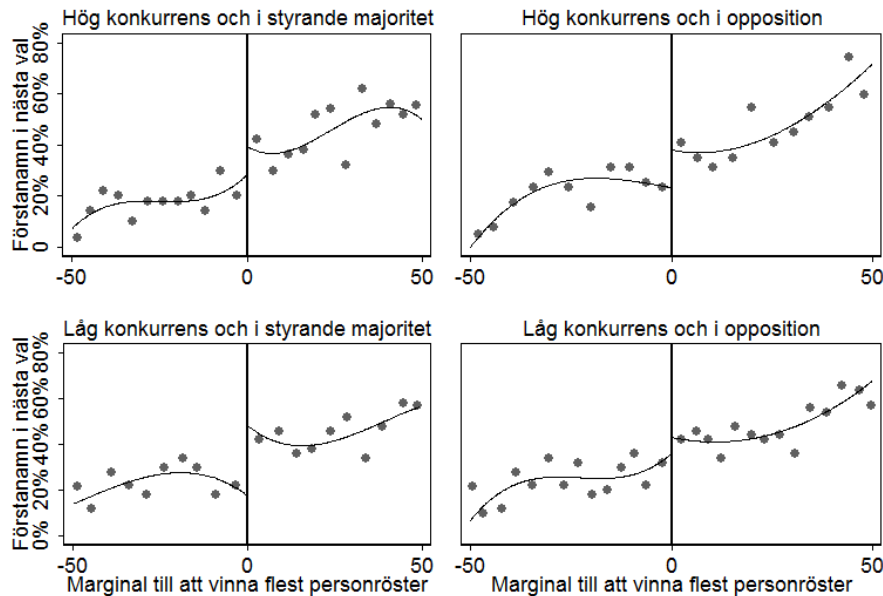
Vi ska nu jämföra om partiernas respons på personrösternas fördelning skiljer sig åt mellan kommuner beroende på graden av politisk konkurrens mellan partierna. Tidigare studier har visat att icke-konkurrensutsatta partier fattar sämre ekonomiska beslut och nominerar sämre politiker (Stigler 1972, Besley m. fl. 2010, Galasso och Nannicini 2011). Det gör det lätt att tro att de partier som sitter säkert vid makten skulle vara mindre lyhörda för väljarnas kryss eftersom de inte behöver bry sig så mycket om att vinna väljarnas gunst.

Men det finns dock goda argument för varför partierna bör ta hänsyn till personväljarnas signaler även när de sitter säkert. Dessa argument hittar vi som tidigare i litteraturen om varför partier i majoritetsvals-system frivilligt väljer att införa primärval där de överlämnar makten över nomineringar till sina väljare. Studier av partier i USA och Latinamerika har visat att partiets införande av primärval ofta motiveras av att kunna undvika konflikter inom partiet, eller till och med partisplittring, genom att skapa en mer transparent nomineringsprocess. Sådana konflikter var större i partier med en trygg och stark maktposition.

I ljuset av dessa argument delar vi upp våra data utifrån graden av politisk konkurrens. Vi delar också upp dem utifrån om partiet i fråga tillhör den styrande majoriteten eller oppositionen. Figur 6.3 visar samma typ av resultat som i Figur 6.2 för kommuner med hög politisk konkurrens (röstskillnaden mellan höger- och vänsterblocket⁴ över eller under medianen) och för partier i opposition respektive i den styrande majoriteten. Vi ser att en personvalsvinst verkar ge stort utslag inom majoritetspartier, speciellt i de kommuner där den politiska konkurrensen är bristfällig. En tolkning av detta resultat är att personvalet inför ett element av politisk konkurrens inom partier i kommuner där det föreligger låg konkurrens mellan partierna.

4 Till vänsterblocket räknas Vänsterpartiet, Socialdemokraterna och Miljöpartiet. Till högerblocket räknas Moderaterna, Kristdemokraterna, Centerpartiet och Folkpartiet.

Figur 6.3 Effekt av att vinna flest personröster på sannolikheten att bli förstanamn på valsedeln i nästkommande val i kommuner med hög och låg politisk konkurrens samt i majoritetspartier och oppositionspartier

Sammanfattningsvis visar resultaten i det här stycket att personvalet kan ha introducerat ett nytt mått av politisk konkurrens om partiets topp-positioner i de kommuner där det är svag konkurrens mellan de politiska blocken. Vi finner att partierna varit särskilt lyhörda för väljarnas kryss i de fall där de sitter i en säker maktposition, det vill säga inom partier som vunnit valet med bred marginal. Det verkar som att ett visst mått av konkurrens om personkryssen kan ha "flyttat in" i dessa partier, eftersom kryssen har en tydligare inverkan på fördelningen av maktpositioner. En annan tolkning av samma resultat är att personvalet låtit medborgarna få ett större inflytande över tillsättningen av majoritetspartiernas ledande politiker just i de fall där en enskild röst har svårt att påverka valresultatet i stort.

Listplaceringens betydelse för effekten av personrösterna

I en utvidgad analys undersöker vi om personröststöd har olika betydelse för politiker beroende på deras placering på valsedeln. Är parti-

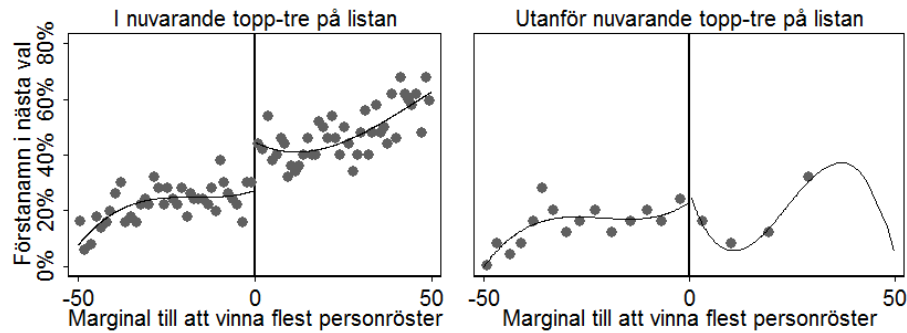
erna lika benägna att ge makt till en politiker om de vunnit personvalet från en plats långt ner på valsedeln snarare än en plats långt upp?

Figur 6.4 genomför samma grafiska analys som tidigare, men särskiljer de valsedlar där personen som fått flest personkryss var bland de tre översta namnen på listan (till vänster) och dem där personen istället var utanför topp-tre (till höger).⁵ Båda skattningarna använder exakt samma regressionsmodell, men det blir färre punkter (det vill säga observationer) i den högra figuren eftersom det är ovanligt att personer utanför topp-tre på listan får flest eller näst flest personröster. För de vinnare som redan ursprungligen stod högt på listan (i figurens vänstra del) visar en jämförelse av punktsvärmen till vänster och till höger om den vertikala linjen att knappa vinnare ytterligare förbättrar sin ställning genom sitt direkta väljarstöd. Personer längre ner än nummer tre på valsedeln kan däremot inte förvänta sig någon ytterligare makt genom en knapp personvalsvinst. För dessa (i figurens högra del) ligger punkterna som visar vinnarnas ställning inte högre än de som visar förlorarnas.

Analysen visar att partierna är mindre benägna att ge makt till en politiker som vunnit personvalet från en plats långt ner på valsedeln än till en person som vunnit från en högre listplacering. Det tyder på att personrösterna är ett komplement, snarare än ett substitut, för en karriär inom partiet. Såvida personen som vunnit personvalet inte redan har en relativt hög position på valsedeln, en stark indikation på internt stöd inom partiet, innebär inte en vinst i personvalet någon extra hjälp i den politiska karriären.

⁵ Det kan noteras att det har olika betydelse att vara en av topp-tre på valsedeln beroende på hur många folkvalda partier i fråga har. När vi gör om analysen i Figur 6.4 med en avgränsning till partier med fler än åtta valda, alltså större grupper, ser resultaten väldigt snarlika ut. Samma känslighetsanalys belyser också att resultaten i figur 6.4 inte kommer från en skillnad i gruppstorlek mellan höger- och vänstergrafan, där det krävs en något större grupp för att kunna ha en folkvald personröstvinnare, eller tvåa, som står längre ner än tredjeplatsen på valsedeln.

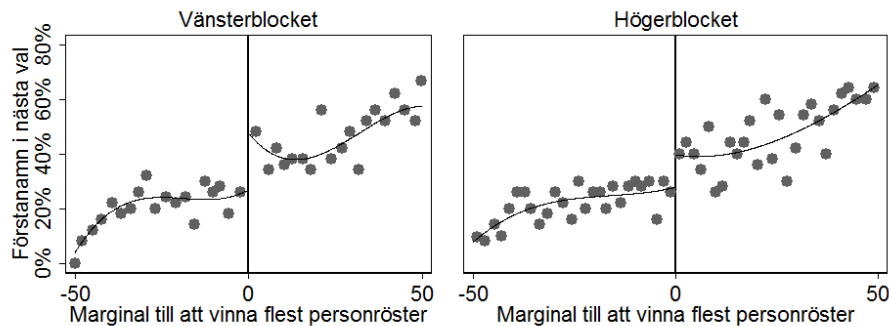
Figur 6.4. Effekten av att vinna flest personröster på sannolikheten att bli förstanamn på valsekeln i nästkommande val

Ingen skillnad mellan höger- och vänsterblocket

De politiska partierna skiljer sig åt när det gäller inställningen till personvalet. Generellt sett är vänsterblockets partier mer positivt inställda till högerblockets. Figur 6.5 visar resultaten av att genomföra vår analys för höger- och vänsterblocket separat. Det är tydligt att resultaten är snarlika för båda blocken.

Figur 6.5. Effekten av att vinna flest personröster på sannolikheten att bli förstanamn på valsekeln i nästkommande val inom vänsterblocket (vänster) och högerblocket (höger).

Vilka politiker får flest kryss?

I detta avsnitt kartlägger vi de statistiska sambanden mellan politikernas socioekonomiska karaktäristika och deras personkryss. Målet är att belysa om det finns särskilda grupper av politiker som får fler kryss och därför gynnas av att partierna använder kryssen när de fördelar politisk makt.

Vi mäter betydelsen av kön, utbildningsbakgrund, geografisk härkomst och ålder. För vissa av männen jämför vi också resultat på militärens mönstringsprov såväl för kognitiv förmåga som för ledarskaps-egenskaper. Dessa data har relativt hög tillförlitlighet för män födda mellan 1951 och 1979, det vill säga fram till det att den militära mönstringen blev frivillig snarare än obligatorisk.

Tabell 6.1 Genomsnittliga andelar personkryss bland politiker med olika sociala attribut (procent)

	Ja	Nej	Differens
Kvinna	2,95	4,08	-1,13
Högskoleutbildad	4,13	3,23	+0,90
Född utanför Norden	2,93	3,62	-0,69
18-29 år	2,68	3,65	-0,97
65 år eller äldre	2,72	3,69	-0,97
Mönstringens ledarskapstest, resultat över medianen*	4,95	4,08	+0,87
Mönstringens kognitiva test, resultat över medianen*	4,75	4,06	+0,69

Kommentar: Genomsnittliga värden är framräknade för alla valda kommunpolitiker sedan 1998. Samtliga skillnader är statistiskt säkerställda på minst fem procents signifikansnivå.

* baserat på data för valda män födda mellan 1951 och 1979.

Vi börjar med att jämföra andelen personkryss för valda kommunpolitiker med olika egenskaper i Tabell 6.1. Jämförelsen visar att manliga kommunpolitiker i genomsnitt får fler kryss än kvinnliga, att högskoleutbildade får fler kryss än icke högskoleutbildade och att politiker födda utanför Norden får fler kryss än de som är födda i Norden. Både unga och äldre politiker får färre kryss än de som är medelålders. Resultaten från den militära mönstringen visar att män med högre provresultat har en högre genomsnittlig andel kryss än de med lägre resultat.

Betyder resultaten i Tabell 6.1 att väljarna föredrar svenskfödda medelålders män med högskoleutbildning? Svaret kräver ytterligare analys. En viktig faktor när vi analyserar sambanden mellan kryss och olika sociala attribut är det samband som framgick i Figur 6.1, nämligen

gen att kandidater längst upp på valsedeln får många fler kryss än andra. Studier i andra länder har visat att personen allra längst upp på valsedeln har en "automatisk" fördel när väljare personröstar. Det gäller även om ordningen på listan beror enbart beror på efternamnens bokstavsordning, med andra ord på slumpen (se exempelvis Montabes och Ortega 2002, Esteve-Volart och Bagues 2012).

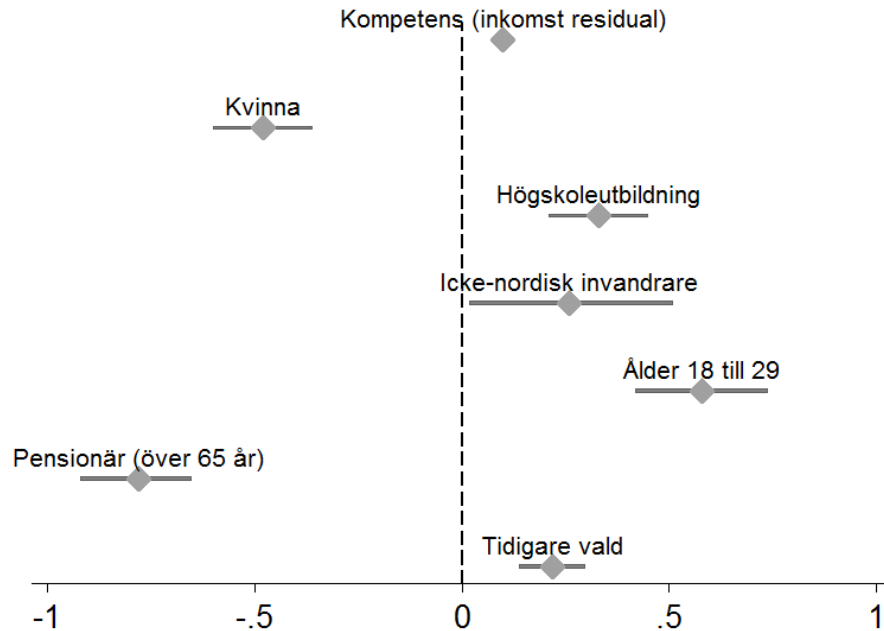
Blom-Hansen m.fl. (2014) beskriver forskningslitteraturen kring listplacering och personröstandelar i detalj och redovisar också slående resultat från ett "naturligt experiment" i Danmark. I kommunalvalen 2013 tryckte partierna upp valsedlar med två kolumner för politiker-nas namn, i akt och mening att spara plats och klämma in alla partier på samma lista (inte separata listor som i Sverige). Kolumnbrytningen innebar att varje parti fick sitt förstanamn högst upp i partiets del av vänsterkolumnen. Men kolumnbrytningen gav också partiet ännu ett namn överst i den högra kolumnen. En jämförelse av andelen kryss visar att personen överst i den högra kolumnen i genomsnitt fick 3.7 procentenheter fler kryss än den genomsnittliga andelen (11 procent).

Mot bakgrund av resultaten om väljarbeteende och listplacering är det intressant att jämföra hur andelen personröster skiljer sig på basis av sociala attribut för politiker med samma listplacering. Med andra ord vill vi inte bara jämföra mellan olika partiers valsedlar utan också mellan samma partis valsedlar över flera val. Jämförelsen utförs genom att skatta regressioner där andelen kryss är den beroende variabeln och de sociala attributen oberoende (förklarande) variabler. Till denna regression lägger vi också indikatorer (dummyvariabler) för varje listplacering.

Svenskfödda medelålders män med högre utbildning är starkt över-representerade på valsedlarnas toppositioner. När vi kontrollerar för listplacering räknar vi bort denna variation. Figur 6.6 visar våra resultat. De röda punkterna kan jämföras med kolumn 3 för "differensen" i Tabell 1 och de horisontella blå linjerna som utgår från varje punkt visar ett konfidensintervall om 95 procent. Om denna linje inte korsar den vertikala linjen från noll innebär det alltså att differensen är statistiskt säkerställd på 5 procents signifikansnivå. Resultaten visar att skillnaden i personkryss mellan kvinnor och män minskar i förhållande till Tabell 6.1 men att en viss skillnad kvarstår. Detsamma gäller det positiva sambandet med högre utbildning och det negativa sambandet med högre ålder. För personer födda utanför Norden och för unga politiker blir slutsatsen istället den omvända. När vi jämför poli-

tiker med samma listplacering har unga och utrikesfödda en fördel, snarare än en nackdel, när det gäller antalet personröster.

Figur 6.6 Samband mellan andelen personröster och sociala attribut efter kontroll för listplacering. Data från alla kommunalval 1998-2010.

Har politiker med några särskilda sociala attribut blivit gynnade av att partierna tar hänsyn till personrösterna i sina utnämningar? Våra resultat tyder på detta kan gälla högutbildade män, medan det motsatta gäller äldre personer. Hur stora dessa effekter har varit beror dock på huruvida partierna sett listplacering som en automatisk röstfördel eller inte. I fallen utomnordiskt födda och unga personer är denna korrigerings särskilt betydelsefull. Om partierna beaktat listplaceringen blir det uppenbart att unga och utrikesfödda har ett större personröststöd än andra. Om de däremot endast utgått från råa röstetal har sannolikt båda dessa grupper missgynnats. En vidare analys av denna fråga är ett möjligt och intressant område för framtida forskning. Det är inte minst viktigt eftersom det direkt berör frågan om personval kan ha en positiv effekt på representationen av traditionellt missgynnade grupper. I ljuset av en ökande andel personröstande bland särskilt unga

kvinnor, och högre bland utrikes födda (se kapitel 4) är det extra viktigt att se vilket eventuellt genomslag det kan komma att få på olika gruppers framtida möjligheter till politisk karriär.

Sammanfattande diskussion

När personvalet infördes skrev statsvetaren Mikael Gilljam (1998) i *Forskning och Framsteg* att "[P]ersonröstningen kommer sannolikt också att på lång sikt få indirekta effekter genom att kandidaternas personröster kommer att mätas och vägas av partiernas nomineringsansvariga inför efterkommande val. Kandidater med många personröster kommer här att kunna använda sin personliga popularitet för att göra anspråk på en plats högt upp på partiets valsedel."

Vår forskning ger Gilljam rätt i analysen av personvalets framtid. Den visar att partierna använt personkryssen för att fördela inte bara platser högt på valsedeln, utan också politiskt betydelsefulla förtroendeuppdrag som KSO. Resultaten ger oss ny information om hur personvalet påverkat svensk politik. Det faktum att partierna använder personkryssen i sina utnämningar gör att vi inte bör betrakta väljarnas kryss på politiker med säkra mandat som bortkastade. Personvalet har gett väljarna inflytande över partiernas utnämningar till toppositioner. Det innebär att svenska väljare genom personvalet har fått större möjligheter att utkräva ansvar från enskilda politiker, även om detta sker indirekt via partiernas egna nomineringar. Sådant ansvarsutkrävande kan vara "bakåtblickande" i den mån som väljarna undviker att kryssa på ett förstanamn som de tycker att personen skött sig illa. Det kan också vara "framåtblickande" i den mån som väljarna kryssar på den person som de tycker borde vara den mest tongivande i det politiska arbetet under nästa valperiod. Att uttyda väljarnas intentioner ligger utanför ramen av vår analys, men vi kan konstatera att personvalet har stärkt väljarinflytandet och ansvarsutkrävandet i den svenska demokratin.

Resultaten i denna rapport kan också ha betydelse för hur partier och politiker beter sig, i ett bredare perspektiv. Exempelvis skulle våra resultat kunna ha en motsvarighet på det nationella planet om nomineringar till inflytelserika poster, påverkas av kandidaternas stöd i personvalet. Argument om just personkryss har tydligt förekommit som argument i senare tids partiledarval, exempelvis i Centerpartiet och Kristdemokraterna.

Våra resultat kan också ha betydelse för beteende hos ledande politiker som har incitament att skapa en bas av personröster. Den internationella forskningslitteraturen har uppmärksammat avvikelser från partilinjen som en särskilt vanlig strategi att öka antalet personröster (Katz 1980, Bräuninger m.fl. 2012, Crisp m.fl. 2013). En försvagad partidisciplin kan ha begränsa partiernas förmåga att formulera och gå till val med sammanhållna politiska program. Å andra sidan kan personvalskampanjer bland partiernas toppnamn skapa just den ökade kontakt mellan väljare och valda som var en av personvalsreformens målsättningar.

En annan möjlig konsekvens är en förändring av politikernas egen syn på sitt politiska uppdrag. I linje med resonemanget i Davidsson (2006) kan politiker som fått många kryss uppleva att de fått sitt mandat från väljarna, i högre grad än från partiet. I förlängningen skulle detta kunna ändra partiernas kontakter med väljarna eller den roll de egna politiska preferensernas spelar i det politiska arbetet.

Några slutord om det låga deltagandet i personvalet – bara en tredjedel av väljarna kryssar för någon på valsedeln. Som framgår i tidigare kapitel i den här rapporten är dock skillnaden i röstningsbenägenhet mellan olika socioekonomiska grupper låg (se även SOU 2007:68). Kryssens indirekta effekt på partiernas utnämningar har därför knappast gett disproportionellt större inflytande för vissa specifika väljargrupper. Men det faktum att personkryssande väljare utmärker sig genom ett större intresse för och en större kunskap om politik innebär att personvalsreformen kan ha gett ökat inflytande åt de välinformerade väljarna. Huruvida detta är en fördel eller nackdel är ingen enkel fråga.

Kapitel 7

Personröstning i Sverige 1994-2014

Vi har haft uppdrag att studera utvecklingen av personvalsreformen i ljuset av två mindre förändringar i vallagen som trädde i kraft i samband med det så kallade supervalåret 2014 (2005:837). Förändringarna handlade om en förändrad text på valsedlarna med upplysningar om personvalets innebörd och om en sänkning av spärren för personvalet i riksdagsvalet från åtta till fem procent. Men år 2014 var det även 20 år sedan de första försöken med möjlighet att kryssa för enskilda kandidater infördes på prov i ett par svenska kommuner. Året efter, i samband med det första svenska Europaparlamentsvalet 1995, kunde väljare i hela landet personkryssa en enskild kandidat. Det har därför också ingått i uppdraget att belysa utvecklingen över tid för hela tjugooårsperioden.

I rapporten har vi undersökt hur väljare, kandidater och partier har förhållit sig till personvalet i samband med 2014 års val till riksdag, kommun- och landstingsfullmäktige samt Europaparlamentet, men även gjort jämförelser tillbaka i tid för att belysa trender och skillnader.

Rapporten är uppdelad i sju kapitel. Detta avslutande sjunde kapitel innehåller inledningsvis en kort sammanfattning av de huvudsakliga aspekterna från respektive kapitel. Därefter avslutar vi rapporten med en mer övergripande diskussion om vilka lärdomar som går att dra utifrån dels den senaste reformen av personvalssystemet, dels i ljuset av den utveckling som har ägt rum under de senaste tjugo åren.

I inledningskapitlet *Personval på svenska* presenterar vi en kort bakgrund till personvalsreformens historia i Sverige. Frågan har varit aktuell och omdebatterad under lång tid innan de första försöken inleddes 1994. Efter Europaparlamentsvalet 1995 dröjde det till de allmänna valen 1998 innan personröstande hade införts som system i samtliga svenska val. Systemet i Sverige kan klassificeras som ett så kallat svagt personval i listsystem (Karvonen 2004). Det innebär en avvägning mellan att bevara partiernas inflytande över listor och no-

mineringar, men samtidigt göra det möjligt för väljarna att kunna välja mellan olika kandidater inom samma parti.

Kapitel 1 tar även sin utgångspunkt i den internationella litteraturen om personval och konstaterar att det finns en hel del motstridiga resultat och förväntningar, men att system som i likhet med det svenska kombinerar listor med personkryss ofta uppvisar ett flertal positiva effekter för demokratin i allmänhet och möjlighet till ökat inflytande och representation för vissa grupper som exempelvis kvinnor och etniska minoriteter (Togeby 2008; McElroy & Marsh 2010; André, Wauters & Pilet 2012). Det finns dessutom ett antal teoretiska förväntningar om vilja väljare som främst antas använda sig av möjligheten till personval: *resursmodellen*, *närhetsmodellen* och den *instrumentella modellen*. Resursmodellen betonar vikten av personliga politiska resurser (till exempel graden av politiskt intresse och socioekonomiska faktorer). Närhetsmodellen handlar om kandidat-känedom, antingen personligen eller via media, medan den instrumentella modellen istället hur rationellt det är att personkryssa givet detaljer i personvalssystemets utformning (André, Wauters & Pilet 2012).

Kapitel 1: Personval på svenska

- Svagt personval i listsystem
- Teoretiska förväntningar om positiva effekter för demokratin och ökad mobilisering av underrepresenterade grupper (t.ex. kön, härkomst)
- Tre modeller (för varför personkryssa):
 - Resursmodellen
 - Närhetsmodellen
 - Instrumentella modellen

Det andra kapitlet, *Sverige personröstar*, belyser tjugo år av personval utifrån offentlig statistik. Här återfinns bland annat den totala andelen personkryss per val tillfälle, nivå och parti, över tid – liksom hur många kandidater som annars inte hade kommit in som har blivit invalda tack vare personkryss. Resultaten visar att det svenska personvalet ännu inte nått upp till de nivåer av personkryssande (30-50 procent) som de tidiga utredningarna uppskattade (SOU1993:21). Tvärtom har det varit en något sjunkande trend över tid. Den relativt höga

andelen personröster vid reformens introduktion tycks ha varit ett resultat av nyhetens behag.

På senare år ser vi istället relativt stabila nivåer för andelen personröstare. I Europaparlamentsval ligger det mellan 50-60 procent. I riksdagsvalen är det omkring en av fyra väljare som utnyttjar möjligheten att personrösta, och ungefär 30 procent kryssar i kommunvalen. De officiella valresultaten visar att det finns en relativt stor spridning i andelen personröster både mellan partier och i olika valkretsar. Det indikerar att väljarnas val att personrösta eller inte till stor del beror på lokala förutsättningar som exempelvis att det existerar konkurrerande kandidater och att sådan inompartikonkurrens blir uppmärksam av medier och väljare. Ett illustrativt exempel på att valkontext och utbudet av kandidater spelar roll för väljarnas intresse att personrösta är det betydligt mer omfattande personröstandet i Europaparlamentsval jämfört med de allmänna valen. Dessa resultat stämmer ganska väl in på förväntningarna från närhetsmodellen och den instrumentella modellen (André, Wauters & Pilet 2012).

Men allting handlar inte om andelen kryss. Exempelvis är det en hög andel kryssande på nationella listor till Feministiskt initiativ och Sverigedemokraterna, men samtidigt är det väldigt få av dessa partiers ledamöter som äger ett personvalsmandat. Det beror på att de flesta av deras väljare kryssade för partiledaren, något som stämmer med de teoretiska förväntningarna när det gäller betydelsen av kombinationen av nationella valsedlar och hög medieexponering. Som dessa exempel visar betyder inte många kryss nödvändigtvis att det existerar en stor mängd personliga band mellan individuella väljare och kandidater från den egna valkretsen. Men det är dessa band som är tänkta att fylla en tydlig funktion för att underlätta mandatgivande och ansvarsutkrävande, eller bidra att stärka en regional representativitet i demokratin. Personvalssystemets legitimitet kräver därför även en bred förankring och en mångfald i kryssandet på lokala kandidater. För att bedöma hälsotillståndet i personvalssystemet behöver vi också ta hänsyn till huruvida det råder en mångfald i lokalt kryssande eller om det är så att alla röster samlas på några få rikskända toppkandidater.

Nittioåtta kandidater klarade den nya femprocentsspärren i personvalet i samband med riksdagsvalet 2014. Det är visserligen ett nytt rekord i antal ledamöter som klarat (den nya sänkta) spärrgränsen, men det är samtidigt ingen stor ökning jämfört med tidigare. Trots sänkt spärr är det också bara 12 kandidater 2014 som har personvals-

systemet och kryssande partiväljare att tacka för sin riksdagsplats; övriga kandidater som klarade spärren och fick många personkryss hade kommit in i Riksdagen ändå genom sina höga listplaceringar. I Europaparlamentet var det bara en ledamot som kom in enbart tack vare personkryss.

Kapitel 2: Sverige personröstas

- Personkryssandet är något lägre än förväntat – även efter sänkt spär
- Efter nyhetens behag: relativt stabila nivåer (EP:50-60%, Riksdag och region/landsting ca 1 av 4, kommun ca 30%)
- Stor spridning av andel kryss mellan partier och valkretsar, lokala faktorer och nationella listor påverkar
- Många kryss på partiernas toppkandidater (som ändå hade kommit in)
- Bara 12 (riksdag) respektive 1 (EP) ledamöter kom in enbart med hjälp av personkryss 2014.

Det tredje kapitlet heter *Väljarna utvärderar personvalet*. Analyserna handlar framförallt om väljarnas kunskaper och åsikter om olika aspekter av personvalssystemet i Sverige. Vi konstaterar att de svenska väljarna inte har någon stor entusiasm för personvalet och att det inte heller nu, efter tjugo års erfarenhet, finns några tecken på att entusiasmen skulle vara på tillväxt. Den vanligaste inställningen är fortfarande att det är lagom som det är med inslaget av personval. De konkreta förslag om att slopa spärren eller att öka inslaget av personval som vi undersökt har få väljare skapat sig några bestämda uppfattningar om. Stödet för ökade inslag är något större bland politiskt intresserade och bland högeridentifierade väljare, men inte heller här finns några intensiva åsikter i frågorna, och stödet har även mattats av över tid. Kunskapsnivån om detaljer i personvalets utformning är också relativt låg bland väljarna.

Kandidatkännedomen är fortfarande den stora knäckfrågan för personvalssystemets framtid. Sett över tid har andelen väljare som känner till någon riksdagskandidat från den egna valkretsen nämligen minskat och inte ökat. Partiernas kandidater blir mindre kända i takt

med en ökad individualisering, urbanisering och politikeromsättning. Att stärka de personliga banden mellan väljare och valda i en sådan situation är förstås en stor utmaning. Tanken att det skulle kunna äga rum en stor ökning av andelen personröstande väljare i framtida svenska val eller att personröstningssystemet skulle ge kandidatvalet en större tyngd och betydelse framstår som orealistisk med nuvarande valsysteem.

I Europaparlamentsvalen är uppgiften att personrösta enklare eftersom Sverige är en valkrets och partiernas toppkandidater får en större uppmärksamhet. I det här sammanhanget är följaktligen kandidat-kännenheten större, fler personröstar och personvalet har ett potentiellt större genomslag på partiernas valresultat och vilka kandidater som blir valda till Europaparlamentet. Som vi nämnt tidigare ligger detta helt i linje med de teoretiska förväntningar som finns utifrån närhetsmodellen och den instrumentella modellen (André, Wauters & Pilet 2012). Det är lätt att inse att det är utomordentligt svårt att åstadkomma samma fokus på kandidatvalen i samband med våra gemensamma lokala, regionala och nationella val när antalet partikandidater räknas i tiotusentals.

Kapitel 3: Väljarna utvärderar personvalet

- Ingen stor väljarentusiasm för personvals-systemet
- Vanligaste åsikten: inslaget av personval är lagom
- Kandidatkännenhet är en knäckfråga och den har minskat över tid
- Lättare att kryssa i Europaparlamentsval eftersom det är färre och mer synliga kandidater på grund av att hela Sverige är en valkrets.

I det fjärde kapitlet, *Väljarna personröstar*, fokuserar vi istället på personröstning som beteende. Vilka grupper av väljare personröstar på vilka sätt och varför? Vi jämför mellan olika socioekonomiska grupper, men vi jämför också val till olika politiska nivåer och analyserar förändringar från ett val till ett annat.

Svenska väljare personröstar fortfarande i ungefär lika stor utsträckning oavsett demografisk grupptillhörighet. Skillnader mellan stad och land, män och kvinnor och mellan olika yrkesgrupper är kon-

sekvent små. Nyheten från supervalåret 2014 är att vi ser tendenser till ökade ålderskillnader i kryssandet. Yngre väljare personkryssar i större utsträckning än äldre, särskilt yngre kvinnor, och det finns en högre kryssbenägenhet bland utrikes födda och personer som vuxit upp utanför Sverige. Det handlar om grupper som ofta räknas in bland de mer svårmobiliserade i analyser av politiskt deltagande. De svårmobiliserade tenderar alltså att personkryssa i stor utsträckning, något som också stämmer med teoretiska förväntningar (Togeby 2008; McElroy & Marsh 2010; André, Wauters & Pilet 2012). Väljarna till de två partier som nådde störst framgångar i samband med 2014 års riksdagsval – Sverigedemokraterna och Feministiskt initiativ – tillhörde också de flitigast kryssande partiväljarna. Den här gången gick en allmän väljarmobilisering hand i hand med en kryssmobilisering.

Våra fördjupade analyser av personkryssande i flera olika val visar att bara 19 procent av väljarna personkryssade i både Europaparlamentsvalet och riksdagsvalet 2014, medan 41 procent var omvänt konsekventa genom att inte kryssa för en person i något av valen. En god del väljare är alltså inte konsekventa i sitt beteende när det gäller att kryssa eller inte kryssa. Fyra av tio valde att bara kryssa för en särskild kandidat i ett av dessa val, och vanligast bland dem var kombinationen att kryssa i Europaparlamentsvalet men inte i riksdagsvalet (32 procent av partiväljarna i båda valen).

En närmare analys av benägenhet att personrösta i de samtidiga valen till riksdag, regioner/landsting och kommuner visade att de konsekventa icke-kryssarna vid samma valtillfälle var 64 procent. Tjugotvå procent valde att kryssa i något av valen men inte i alla, medan 14 procent personröstade i samtliga tre valen. Men det är värt att notera att 36 procent av väljarna kryssade för en person i något av valen, vilket alltså är högre än om vi bara ser till andelen personröstare i varje val för sig.

Vi har även kunna se att kandidat-kännedom spelar roll för beslutet att personkryssa, sex av tio som saknar kunskap kryssar inte heller, medan nio procent av väljarna har både kännedom och väljer att kryssa. Bland övriga var det nästan lika många som har kännedom men inte kryssar (14 procent), som de som saknar kännedom men kryssar ändå (17 procent). Det finns en liten tendens att kryssande utan kännedom var vanligare bland yngre, kvinnor och personer som är födda utomlands – det vill säga grupper som i tidigare forskning antas kunna gynnas av personvals-system för att minska sned represen-

tation, och där personkryssandet kan antas påverkas av information som vanligen går att uttyda på själva valsekeln (kön, ålder, härkomst). Framtida studier behöver svara på hur väljare använder sig av informationen på valsekeln när de beslutar sig för om de ska kryssa en kandidat och i så fall på vem.

Kapitel 4: Väljarna personröstar

- Överlag små socioekonomiska skillnader (ej stöd för resursmodellen)
- Men nyhet 2014: fler yngre (särskilt unga kvinnor) personkryssar, plus utrikes födda
- Personkryssande är inte konsekvent över olika val
 - Bara 19% kryssar både i val till EP och riksdagen, 41% kryssar inte i något av dem, bland de som kryssar bara ena är EP vanligast (32%)
 - Bara 14% kryssar i alla tre inhemska val, 64% kryssar inte något – men 36% kryssar i något, vilket är högre än när vi bara ser ett val i taget
- Kandidatkännedom spelar roll: 6 av 10 utan kännedom kryssar inte, men samtidigt bara 9% som har kunskap och kryssar.
- Kryssande utan kandidatkännedom är något vanligare bland yngre, kvinnor och utrikes födda (representativitet utifrån information på valsekeln?)
- Väljarnas egna motiveringar till personvalet har ändrats över tid: idag mer hänvisningar till personliga egenskaper och politiska åsikter än tidigare, vilket indikerar att personvalet mognat

Väljarna har även själva i öppna svar fått redogöra för sina skäl till personval, och där kan vi se en minskning av svar som handlar om specifika gruppstillhörigheter jämfört med år 2002. Hänvisningar till kandidaters egenskaper och politiska åsikter har blivit vanligare år 2014, vilket kan ses som en indikation på att det svenska personvalet mognat.

Kapitel fem heter *Kandidaterna och personvalet*. Här skiftas fokus från väljarnas till kandidaternas erfarenheter av och relationer till personröstningssystemet. Patrik Öhberg konstaterar att personvalet kanske inte har blivit den vitamininjektion som många av dess förespråkare hoppades på när det gäller valdeltagande och synliggörande av i övrigt relativt anonyma politiker. Kandidaterna är, liksom väljarna,

ljummet inställda till personvalssystemet, och de tillmäter det inte heller någon större betydelse för att vinna politiskt inflytande. Antalet kandidater som uppger att de bedriver en personvalskampanj har dock ökat över tid, från 37 procent 1998 till omkring hälften 2014 – en siffra som varit relativt stabil de senaste åren.

Resultaten i detta kapitel – liksom i det efterföljande kapitel 6 – visar att personvalet ändå har haft en kraftfull påverkan på dynamiken inom partierna. Kandidater som driver personvalskampanjer uppger att de jobbar hårdare under själva valrörelsen, med fler aktiviteter. De är också mer missnöjda med nomineringsprocessen inom sitt parti, och med hur partierna stöder dem under valrörelsen. Personer som driver personvalskampanjer gör det inte bara för skojs skull eller för att skaffa sig nya erfarenheter. De har också i högre grad en ambition att göra politisk karriär. Personvalet kan därför betraktas som en reform som inte har haft så stor direkt påverkan på relationen mellan väljare och valda, men däremot en större påverkan på relationen mellan kandidaterna och deras partier.

Kapitel 5: Kandidaterna och personvalet

- Majoriteten av kandidaterna tycker att systemet är bra som det är, men tillmäter det ingen större betydelse för att få inflytande
- Andelen ledamöter som bedriver en personvalskampanj har ökat över tid från 37% 1998 till ca hälften 2014.
- De som bedriver personvalskampanjer:
 - uppger mer aktivitet (fler valrörelseaktiviteter, fler timmar per vecka)
 - är mer missnöjda med sitt partis stöd och nomineringsprocess
 - har i högre grad ambition att göra politisk karriär
- Personvalets effekt, snarare på relationen mellan kandidater och partier än mellan väljare och valda

Det sjätte kapitlet *Personröster och politiska karriärer* riktar uppmärksamheten mot partierna. Författarna Olle Folke, Torsten Persson, and Johanna Rickne undersöker personkryssens betydelse för hur partierna internt fördelar politisk makt. Med hjälp av ett omfattande material på kommunal nivå visar de bland annat att partierna internt har valt att placera kandidater som i ett tidigare val fått många per-

sonkryss högt på valsedeln till nästa val. Det är också vanligt att framgångsrika kandidater som fått många kryss har belönats med politiskt betydelsefulla förtroendeuppdrag, som exempelvis kommunstyrelsens ordförande (KSO).

Författarna menar att denna fördröjda effekt av personkryssandet bör betraktas som en sorts indirekt ansvarsutkrävande, det vill säga att väljarnas inflytande via kandidatkryssen tar vägen via partiernas tillsättningar av olika uppdrag. En annan viktig aspekt är att effekterna sker över tid, det vill säga att rösterna idag påverkar partibeteendet i framtiden. Tidigare studier av personvalet har i huvudsak studerat de omedelbara effekterna av personrösterna, vilket gjort att man förbiset de viktiga dynamiska effekterna. Väljarnas makt över framtida nomineringar bör inte underskattas när man utvärderar personvalssystemets effekter på mandatgivande och ansvarsutkrävande.

Kapitel 6: Personröster och politiska karriärer

- Personkryss får betydelse för partiernas interna arbete:
 - Påverkar hög placering på valsedel till nästa val
 - Belönas med betydelsefulla förtroendeuppdrag som t.ex. KSO
- Kan ses som ett indirekt ansvarsutkrävande, via partiernas tillsättning av uppdrag (och chans till omval)
- Mer långsiktiga effekter än tidigare studier uppmärksammat

Sammantaget kan vi konstatera att vi tjugo år efter de inledande försöken med personval kan iakttä en relativt ljummen inställning till personvalsreformen hos såväl väljare som kandidater. Det vanligaste är en nöjdhet med systemet som det är, något som ytterligare har förstärkts efter de senaste reformerna med sänkt spärrgräns och mer information på valsedlarna. Samtidigt är det uppenbart att det kan göras mer vad gäller information, avseende såväl detaljer i själva personvalets utformning och dess konsekvenser, som om enskilda kandidater. En möjlighet, gällande de missförstånd som ibland finns om att ett kryss på en listas toppkandidat innebär ett stöd för partiets lista, skulle kunna vara att som i belgiska val ha en första ruta överst som innebär att väljaren stöder partiets lista i sin helhet, och därefter erbjuda kryss på en särskild kandidat.

En annan aspekt handlar om personvalets konsekvenser. Vi har kunnat se att flera av de förväntningar som finns i internationell forskning om vilka väljare som röstar och varför i huvudsak får stöd, men att det främst är de modeller som uppmärksammar kandidat känedom (närhetsmodellen), samt kontext och skillnader i konkret utformning av valsedlar och valkretsar (den instrumentella modellen) som får stöd. Variationen mellan väljare gällande olika socioekonomiska faktorerna (resursmodellen) fortsätter att överlag vara små, och på så vis bidra till att personkryssandet fortfarande kan ses som ett våra mest jämlika former av politiskt deltagande.

Däremot har vi kunnat se vissa tecken på ett trendbrott, att yngre väljare personkryssar i högre utsträckning jämfört med tidigare, och det gäller särskilt unga kvinnor och utrikes födda väljare. Det kan peka på en annan uppmärksammas aspekt i internationell forskning, nämligen möjligheten att personval skulle kunna öka mobilisering och representation av underrepresenterade grupper. I det svenska fallet är dock effekten av personröstningsmöjligheter på generellt valdeltagande svår fångad eftersom valdeltagandet redan är så högt. Fortfarande är det för få kandidater som kryssas in på enbart personkryss för att vi tydliga effekter ska kunna spåras. En annan förändring pekar istället på ett mer moget personvalssystem, fler väljare anger själva skäl som har att göra med enskilda kandidaters egenskaper och kompetens, eller politiska ställningstalande, när de motiverar varför de har valt att kryssa för en viss kandidat.

Slutligen är det viktigt att även komma ihåg de indirekta och mer långsiktiga aspekterna. Kandidater väljer idag i högre utsträckning än tidigare att kampanja, vilket givetvis bidrar till en mer aktiv valrörelse och ett mer välinformerat kryssbeslut hos de väljare som personröstar. Intensivare personröstningskampanjer ger också möjligheter att påverka på andra sätt för personer som är missnöjda med sitt eget partis stöd och interna nominering. Och i det ännu längre perspektivet får personrösterna även betydelse för kommande placeringar på valsedlar och utnämningar till betydelsefulla poster.

Förslag på fortsatta studier

I den här rapporten har vi sammanfattat kunskapsläget när det gäller väljarnas attityder till personvalet och deras kryssbenägenhet, kandidaternas personvalskampanjer och partiernas sätt att hantera de mer nyanserade signaler från väljarna som personkryssandet innebär. Det

står samtidigt klart att det finns många fler stenar att vända på när det gäller att undersöka personvalets roll i den representativa valdemokratin.

Väljare och kandidaters relation till personvalssystemet är som framgår relativt väl belyst i forskningen. Fortfarande saknar vi studier som bättre kan belysa i vilken utsträckning och i vilka grupper det svenska personvalssystemet bidrar till saker som att öka valdeltagandet eller att förbättra den sociala representationen i folkvalda församlingar. Vi saknar också mer närgångna studier av vilken typ av information väljarna främst tar hjälp av – såsom till exempel kandidat-test eller informationen på valsedlarna – när de beslutar sig för vilken kandidat de ska rösta på.

Men det finns även andra centrala aktörer i valdemokratin där det saknas analyser med bäring på utvärdering av personvalssystemet. Partiernas nomineringsprocesser hör till de områden där det i stor utsträckning saknas systematisk forskning. Trots att det står mycket på spel för partier och kandidater i samband med nomineringar, och att det fördelas mycket makt i valdemokratin i samband med nomineringar, så har vi grunda kunskaper i dessa processer. Partierna har här ”fått vara ifred” från såväl journalistisk granskning som vetenskaplig forskning. Rapportens analyser ger en tydlig fingervisning om att personkryssen i samband med val har potentiellt stor betydelse för partiernas utnämningar av förtroendeuppdrag och nomineringar av kandidater när det drar ihop sig till nästa val. Vi väntar fortfarande på ett bra svar på hur starkt personvalet påverkar och strukturerar partiernas ideologiska och organisatoriska utveckling.

Även medierna har hittills varit systematiskt styvmoderligt behandlade i analyser av det svenska personvalssystemet. Glimtvis har vi i den här rapporten kunnat ge exempel på vad mediernas bevakning av kandidater lokalt och regionalt betyder för väljarnas intresse, motivation och kunskap om partiernas kandidater. Men det saknas ännu en konsekvent genomförd analys över tid av hur medier och journalister väljer att hantera och bevaka partiernas nomineringsprocesser inför val och enskilda kandidaters kampanjande under valkampanjerna.

Referenser

- Ahlbäck Öberg, Shirin, Jörgen Hermansson & Lena Wängnerud (2007) *Exit riksdagen*. Malmö, Liber.
- Andeweg, Rudy (2005). "The Netherlands: The Sanctity of Proportionality", i Gallagher, Michael and Paul Mitchell (eds.), *The Politics of Electoral Systems*, Oxford: Oxford University Press, 491–511.
- André, Audrey, Bram Wauters, et al. (2012) "It's Not Only About Lists: Explaining Preference Voting in Belgium." *Journal of Elections, Public Opinion & Parties* 22(3): 293-313.
- Anckar, Dag, Lauri Karvonen & Guy-Erik Isaksson (2001). *Vägar förbi och igenom partier*. Stockholm, SNS Förlag.
- Ansolabehere, Stephen, Shigeo Hirano & James Snyder (2007). "What Did the Direct Primaries Do to Party Loyalty in Congress, Party and Policy Making?", i Brady, David and Matthew McCubbins (eds.) *Further New Perspectives on the History of Congress*, Stanford: Stanford University Press.
- Bäck, Hanna & Richard Öhrvall (2004). *Det nya seklets förtroendevalda: Om politikerantal och representativitet i kommuner och landsting 2003*. Stockholm, Justitiedepartementet & Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet.
- Bengtsson, Åsa, Kasper M. Hansen, et al. (2014) *The Nordic voter: myths of exceptionalism*. Colchester, ECPR Press.
- Besley, Timothy, Torsten Persson, & Daniel Sturm (2010). "Political Competition, Policy and Economic Growth: Theory and Evidence from the U.S. States". *Review of Economic Studies* 77, 1329-1352.
- Bird, Karen, Thomas Saalfeld, et al. (2010) *The Political Representation of Immigrants and Minorities. Voters, parties and parliaments in liberal democracies*. Oxon, Routledge.
- Blom-Hansen, Jens, Elklit, Jørgen, Serritzlew, Søren & Louise Riis Villadsen (2014). *Ballot Position and Election Results: Evidence from a Natural Experiment*. Mimeo <http://dpsa.dk/papers/Blom-Hansen%20et%20al%20%28DSS%29%2020141610.pdf>.

- Blumenau, Jack, Andrew Eggers, Dominik Hangartner & Simon Hix, S. 2014. *Open/Closed List and Party Choice: Experimental Evidence from the UK*. Mimeo.
- Bräuninger, Thomas, Martin Brunner & Thomas Däubler. (2012). Personal Vote-Seeking in Flexible List Systems: How Electoral Incentives Shape Belgian MPs' Bill Initiation Behaviour. *European Journal of Political Research* 51, 607-645
- Brothén, Martin. (1999) "Personliga valkampanjer", i Holmberg, S. & Möller, T. *Premiär för personval*, SOU 1999:92, Stockholm: Rådet för utvärdering av 1998 års val (Justitiedepartementet).
- Brothén, Martin. (1999) "Väljare, kandidater och riksdagsledamöter tycker olika om personvalet", i Holmberg, S. & Möller, T. *Premiär för personval*, SOU 1999:92, Stockholm: Rådet för utvärdering av 1998 års val (Justitiedepartementet).
- Canon, D. T. (1993). Sacrificial lambs or strategic politicians? Political amateurs in US House elections. *American Journal of Political Science*, 1119-1141.
- Carey, John M. & John Polga-Hecimovich, (2006). Primary Elections and Candidate Strength in Latin America. *Journal of Politics* 68, 530-43
- Chang, Eric C.C., Hill, Seth J. och Miriam Golden (2010). Legislative Malfeasance and Political Accountability. *World Politics* 62(2), 177-220.
- Chang, Eric och Miriam Golden (2007). Electoral Systems, District Magnitude and Corruption, *Journal of Political Science* 37, 115-137.
- Crisp, Brian, F., Santiago Olivella, Michael Malecki & Mindy Sher (2013). Vote-Earning Strategies in Flexible List Systems: Seats at the Price of Unity, *Electoral Studies* 32, 658-669.
- Davidsson Lars (2006) *I linje med partiet? – Maktspel och lojalitet i den svenska riksdagen*, Stockholm: SNS förlag.
- De Winter, Lieven (2005). Belgium: Empowering Voters or Party Elites?, i Gallagher, Michael and Paul Mitchell (eds.), *The Politics of Electoral Systems*, Oxford: Oxford University Press.
- Esaiasson, Peter (2000) "How Members of Parliament Define Their Task". Beyond Westminster and Congress: *The Nordic experience*. P. Esaiasson and K. Heidar. Cleveland, Ohio State University Press.

- Esteve-Volart, Berta & Bagues Manuel. (2012). "Are Women Pawns in the Political Game? Evidence from Elections to the Spanish Senate?" *Journal of Public Economics* 96 (3-4), 387–99.
- Farrell, David M. & Ian McAllister (2006) "Voter satisfaction and electoral systems: Does preferential voting in candidate-centred systems make a difference?" *European Journal of Political Research* 45: 723-749.
- Folke, Olle och Johanna Rickne, (2012). Personröster och politiska karriärer. *SNS Analys* nr 4.
- Folke, Olle, Torsten Persson & Johanna Rickne (2014). "Personröster och politisk makt". *Ekonomisk Debatt* 1, 2014.
- Folke, Olle, Torsten Persson & Johanna Rickne (2015). *The Primary Effect: Preference Votes and Political Promotions*. Mimeo.
- Galasso, Vincenzo & Tommaso Nannicini 2011. Competing on Good Politicians, *American Political Science Review* 105(1), 79-99.
- Gilljam, Mikael (1998). "Personvalet – röstning med fallgropar". *Forskning och Framsteg*, nr 6.
- Golden, Miriam A. (2003) "Electoral connections: the effects of the personal vote on political patronage, bureaucracy and legislation in postwar Italy." *British Journal of Political Science* 33,189-212.
- Grönlund, Kimmo & Henry Milner (2006). "The Determinants of Political Knowledge in Comparative Perspective." *Scandinavian Political Studies* 29(4): 386-406.
- Holmberg, Sören & Henrik Oscarsson (2004). *Väljare: svenskt väljarbeteende under 50 år*. Stockholm, Norstedts juridik.
- Holmberg, Sören & Henrik Oscarsson (2010) *Väljarbeteende i Europa*. Göteborg, Valforskningsprogrammet.
- Holmberg, Sören & Tommy Möller, Red. (1999). *Premiär för personval*. Forskningsrapporter utgivna av Rådet för utvärdering av 1998 års val. SOU 1999:92. Stockholm, Justitiedepartementet.
- Holmberg, Sören (2009). "Candidate Recognition in Different Electoral Systems". I Klingemann, Hans-Dieter, Red. (2009). *The Comparative Study of Electoral System*. Oxford, Oxford university press.
- Hortala-Vallve, Rafael & Hannes Mueller (2012). *Primaries the Unifying Force*. Mimeo.

- Imbens, Guido & Karthik Kalyanaraman (2012). Optimal Bandwidth Choice for the Regression Discontinuity Estimator, *Review of Economic Studies* 79, 933-959.
- Imbens, Guido & Thomas Lemieux (2008). Regression Discontinuity Designs: A Guide to Practice. *Journal of Econometrics* 142, 615-35.
- Isberg, M. (1999). *Riksdagsledamoten i sin partigrupp: 52 riksdagsveteraners erfarenheter av partigruppernas arbetsätt och inflytande*. Gidlund.
- Karvonen, Lauri (2004) "Preferential Voting: Incidence and Effects." *International Political Science Review* 25(2): 203-226.
- Karvonen, Lauri (2010) *The Personalization of Politics: A study of parliamentary democracies*. Colchester, ECPR Press.
- Katz, Richard (1980) *A Theory of Parties and Electoral Systems*. Baltimore, The Johns Hopkins University Press.
- Katz, Richard S. & Luciano Bardi (1980). "Preference Voting and Turnover in Italian Parliamentary Elections", *American Journal of Political Science* 24, 97-114.
- Kemahlioglu, Ozge, Rebecca Weitz-Shapiro & Shigeo Hirano (2009). Why Primaries in Latin American Presidential Elections? *Journal of Politics* 71, 339-352.
- Key, V.O. (1949). *Southern Politics in State and Nation*. New York: A.A. Knopf.
- Lawless, Jennifer & Richard L. Fox (2005) *Why women don't run for office*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Lijphart, Arend (1994) *Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945-1990*. Oxford, Oxford University Press.
- Lijphart, Arend (1984). *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty One Countries*, Yale University Press.
- Manin, Bernard. (1997). *The Principles of Representative Government*. New York: Cambridge University Press.
- Marsh, Michael (1985) "The Voters decide? Preferential Voting in European List Systems." *European journal of Political Research* 13: 365-378.
- McAllister, Ian (2007) "The Personalization of Politics". *The Oxford Handbook of Political Behavior*. J. R. Dalton and H.-D. Klingemann. Oxford, Oxford University Press.

- McElroy, Gail & Michael Marsh (2010) "Candidate Gender and Voter Choice: Analysis from a Multimember Preferential Voting System." *Political Research Quarterly* 63(4): 822-833.
- Montabes, Pereira & Carmen Ortega (2002). Position Effects and Party Nomination Strategies under the Limited Vote: The 2000 Spanish Senate Elections, *Representation* 38, 304-316.
- Nielsen, Peder (2007). *Ett decennium med personval: Erfarenheter och utfall*. Stockholm, Justitiedepartementet.
- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg (2013). *Nya svenska väljare*. Stockholm, Norstedts Juridik.
- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg, Red. (2010). *Väljarbeteende i Europaval*. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Oscarsson, Henrik (1999). *Demokratiopinioner*. Demokratiutredningens skriftserie nr 26. Stockholm, Justitiedepartementet.
- Oscarsson, Henrik (2007a). Medborgarna och riksdagsledamöterna tycker om demokratins spelregler. Stockholm, *Grundlagsutredningen*.
- Oscarsson, Henrik (2007b). PM om personröstningen i 2006 års riksdagsval. . Grundlagsutredningen, Stockholm.
- Oscarsson, Henrik (2008). "Partiledarkännedom". I Holmberg, Sören & Lennart Weibull, Red. (2008). *Skilda världar*. SOM-rapport 44. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Oscarsson, Henrik (2013). "Internetröstning och sju andra demokrati-förslag". I Weibull, Lennart, Henrik Oscarsson & Annika Bergström, Red. (2013). *Vägskäl*. SOM-rapport 55. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Oscarsson, Henrik, Red. (2001). *Skilda valdagar och vårval*. Forskningsrapporter utgivna av 1999 års Författningsutredning. SOU 2001:65. Stockholm, Justitiedepartementet.
- Powell, Bingham (1984). *Contemporary Democracies: Participation, Stability and Violence*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Serra, Giles (2006). *Primary Elections or Smoke-Filled Rooms: A Theory of Party Democratization in Latin America*. Ph.D. Thesis.
- Shugart M. S., Valdini, M. E. & Souminen, K. (2005). Looking for Locals: Voter Information, Demands, and Personal Vote Earning Attributes of Legislators under Proportional Representation. *American Journal of Political Science* 49(2), 437-449.

- Shugart, Mathew S. (2013). Why Ballot Structures Matter. I Htun, Mala och G. Bingham Powell, Jr. (eds) *Between Science and Engineering: Reflections on the APSA Presidential Task Force on Political Science, Electoral Rules, and Democratic Governance. Perspectives on Politics* 11, 818-820.
- SOU 1996:66. *Utvärderat personval. Betänkande av nomineringsrätts- och valkretskommittén*. Stockholm, Justitiedepartementet.
- SOU 2007:68. *Ett decennium med personval – Erfarenheter och utfall. Stockholm*
- SOU 2008:125. *En reformerad grundlag*.
- Stigler, George. J. (1972). Economic Competition and Political Competition. *Public Choice* 13: 91–106.
- Taagepera, Rein & Matthew Shugart (1989) *Seats and Votes: The Effects and Determinants of Electoral Systems*, New Haven: Yale University Press
- Tavits, M. (2010). The Makings of Mavericks, Local Loyalists, and Party Defection. *Comparative Political Studies* 42(6), 793-815.
- Von Sydow, Björn (1989). *Vägen till enkammarriksdagen: demokratisk författningsspolitik i Sverige 1944-1968*. Stockholm, Tiden.
- Ware, Alan. 2002. *The American Direct Primary*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Westerståhl, Jörgen, Red. (1993). *Person och parti. Studier i anslutning till personvalskommitténs betänkande Ökat personval*. SOU 1993:63. Stockholm, Justitiedepartementet.

Om författarna

Linda Berg, fil dr, universitetslektor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet och föreståndare för Centrum för Europaforskning (CERGU). Hon forskar om europeisk integration, politiska skiljelinjer och EU- och välfärdsattityder. Tillsammans med Henrik Oscarsson är hon ansvarig för Europaparlamentsvalsundersökningen 2014.

Henrik Ekengren Oscarsson är professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet. Han leder det svenska Valforskningsprogrammet och är föreståndare för SOM-Institutet (Samhälle Opinion Massmedia). Hans forskning handlar främst om medborgarattityder och väljarbeteende, inklusive val till Europaparlamentet.

Olle Folke är forskare vid School of International and Public Affairs vid Columbia University. Han är också knuten till Institutet för Näringslivsforskning i Stockholm. Olle forskar om politisk ekonomi och är särskilt intresserad av frågor som rör politisk representation, valsystem och offentlig ekonomi.

Per Oleskog Tryggvason är biträdande undersökningsledare vid Valforskningsprogrammet vid Göteborgs Universitet. Han har under 2013-2015 varit med och planerat, genomfört och bearbetat valundersökningen till riksdagsvalet och Europaparlamentsundersökningen. Hans forskning handlar bland annat om väljarbeteende och medieeffekter av opinionsundersökningar.

Torsten Persson är professor i nationalekonomi vid IIES, Stockholms universitet och Centennial Professor vid London School of Economics and Political Science. Hans forskning kretsar kring frågor i gränslandet mellan ekonomi och statsvetenskap, med tillämpningar på områden som utveckling, makroekonomi, politiska institutioner och offentlig förvaltning.

Johanna Rickne är nationalekonom och jobbar som forskare vid Institutet för Näringslivsforskning. Hon är också knuten till Uppsala Center for Labor Studies vid Uppsala Universitet och Stockholm China Research Institute vid Handelshögskolan i Stockholm. Hennes forskning handlar bland annat om politiker och förvaltning, arbetsmarknad och familjeekonomi.

Patrik Öhberg är statsvetare vid Göteborgs universitet och ansvarar för Politikerpanelen, den svenska delen av Comparative Candidates Survey samt European Election Candidate Survey. Öhbergs forskning kretsar kring politisk representation, jämställdhet och förvaltningspolitik.

Appendix

2 Appendix

Tabell A.1 Andel personröster i olika befolkningsgrupper i samband med Europaparlamentsvalet och riksdagsvalet 2014 (procent).

	Europaparlamentsvalet 2014	Riksdagsvalet 2014
Samtliga	56.8	35.3
Kvinna	56.8	35.9
Man	57.4	34.7
18-29 år	66.0	41.8
30-49 år	61.9	38.7
50-64 år	52.9	31.1
65 + år	47.5	26.6
Kvinnor: 16-29 år	66.5	41.1
Kvinnor: 30-49 år	59.7	38.6
Kvinnor: 50-64 år	51.3	32.3
Kvinnor: 65+ år	50.1	29.1
Män: 16-29 år	65.5	42.1
Män: 30-49 år	64.2	38.8
Män: 50-64 år	53.9	30.0
Män: 65+ år	46.0	24.7
Tjänsteman	55.1	32.9
Tjänsteman med arbetsledande funktion	55.7	31.7
Tjänsteman med företags-/verksamhetsledande	62.2	32.6
Arbetare	57.5	37.2
Arbetare med arbetsledande funktion	58.7	42.0
Jordbrukare	40.5	46.0
Företagare: ingen anställd	55.1	36.0
Företagare: minst en anställd	55.6	35.1
Aldrig yrkesarbetat	63.7	43.2
Förvärvsarbetande	58.5	35.2
I arbetsmarknadspolitiska åtgärder	61.9	46.8
Arbetslös	59.7	39.1
Ålderspensionär/Avtalspensionär	46.7	26.4
Har sjuk- eller aktivitetsersättning	56.2	44.3
Hemarbetande	70.4	38.7
Studerande	66.9	41.8

Kommentar: Resultaten är hämtade från Sveriges televisions vallokalsundersökningar (SVT/Valu) i samband med Europaparlamentsvalet 25 maj och riksdagsvalet den 14 september 2014. Antalet svarande var i EP-Valu 8200 personer och i Riksdag-Valu 12294 personer. Det finns en systematisk över-skattning i rapporteringen av personkryssande hos de som svarat på de båda undersökningarna. Andelen som utnyttjade att personkryssa i riksdagsvalet var 2014 24,58 procent. Andelen som personröstade i Europaparlamentsvalet var 50,03 procent.

Tabell A.2 Andelen personröster i riksdagsvalet 2014 efter parti och valkrets (procent och antal).

Valkrets	M	C	FP	KD	S	V	MP	SD	FI	Övr	Total	antal
Blekinge län	23,7	24,7	20,9	19,6	25,1	22,9	19,3	33,3	38,8	29,2	25,9	26 421
Dalarnas län	23,4	28,2	21,3	29,3	23,3	23,4	21,5	32,4	40,9	31,2	25,7	47 572
Gotlands län	28,1	34,6	22,6	21,5	27,6	23,7	22,5	31,6	49,1	36,3	29,0	11 502
Gävleborgs län	17,4	24,2	16,7	24,2	17,5	23,9	19,0	29,8	41,4	31,2	21,2	38 938
Göteborgs kommun	18,9	28,7	21,4	31,7	25,8	23,4	20,2	27,6	51,3	42,1	25,5	85 238
Hallands län	20,5	24,1	20,0	23,6	24,2	18,9	19,4	29,8	43,1	26,9	23,5	48 540
Jämtlands län	31,5	49,4	25,7	28,7	34,1	24,1	26,1	35,7	44,4	36,8	34,3	28 745
Jönköpings län	28,3	35,6	22,8	36,5	28,0	23,3	24,4	36,2	40,8	31,3	30,4	68 229
Kalmar län	17,3	28,2	22,4	25,5	29,4	23,3	23,4	33,7	38,8	31,7	26,7	42 371
Kronobergs län	22,6	30,2	18,7	31,0	26,3	29,9	20,7	31,5	41,5	34,1	26,8	32 387
Malmö kommun	15,1	19,0	16,6	19,1	27,6	29,0	20,1	24,5	49,0	31,1	23,9	42 806
Norrbottens län	21,6	27,3	20,6	22,9	25,8	20,7	23,5	29,0	43,7	35,8	25,4	42 164
Skåne läns norra och östra	16,8	27,9	16,3	28,0	17,9	16,8	30,9	28,9	36,8	30,0	22,1	43 514
Skåne läns södra	14,4	22,7	14,2	19,1	16,1	17,4	19,4	26,0	41,8	33,5	18,8	45 012
Skåne läns västra	14,6	19,2	20,4	20,6	25,3	23,1	16,5	27,4	39,6	31,0	22,1	40 192
Stockholms kommun	30,8	29,3	34,0	25,3	28,7	33,3	22,3	25,6	47,8	37,2	30,4	175 748
Stockholms län	27,9	15,9	26,8	28,2	19,7	31,5	27,4	26,8	42,3	36,8	25,7	196 612
Södermanlands län	16,8	22,6	18,4	17,5	20,1	22,2	21,8	29,3	41,7	33,5	21,5	38 365
Uppsala län	17,5	24,9	24,7	29,4	18,9	24,7	22,9	31,3	45,8	37,0	23,2	52 866
Värmlands län	18,3	30,2	26,3	22,0	22,5	19,4	22,2	33,4	42,6	36,5	24,1	43 804
Västerbottens län	21,0	28,9	25,3	26,1	18,8	37,5	31,1	29,1	47,3	39,2	25,2	44 087
Västernorrlands län	15,8	29,0	19,7	28,5	19,3	19,1	19,3	27,1	39,8	38,0	21,2	34 363
Västmanlands län	16,9	24,8	24,9	17,9	20,4	27,0	19,6	29,0	41,6	35,8	22,2	36 974
Västra Götalands läns norra	17,0	24,3	22,0	23,9	18,5	25,6	22,1	28,5	41,7	34,8	21,9	39 117
Västra Götalands läns södra	19,0	23,7	22,0	21,6	19,4	27,5	19,3	27,9	42,6	33,5	22,2	27 660
Västra Götalands läns västra	14,8	23,8	19,8	30,1	18,2	18,9	17,9	28,3	39,9	36,0	20,5	48 169
Västra Götalands läns östra	26,9	32,4	23,1	27,6	26,1	23,6	24,4	33,5	44,6	37,4	28,0	48 864
Örebro län	17,3	23,8	23,4	34,0	19,5	20,5	20,7	29,6	42,7	35,1	22,5	42 498
Östergötlands län	14,1	25,8	18,2	22,2	19,0	20,8	17,9	26,4	42,7	35,5	20,2	58 824
Sverige	21,5	26,4	23,4	26,8	22,4	25,8	22,3	29,2	44,9	33,3	24,6	1 531 582

Kommentar: Tabellen visar andelen som har personröstat efter parti och valkrets i riksdagsvalet 2014. En av anledningarna till att Feministiskt initiativ (FI) och Sverigedemokraterna (SD) är de två partier som har högst andel personröster är att de haft en rikstäckande lista istället för konventionen att ha en unik lista per valkrets. Resultaten är hämtade från Valmyndigheten (www.val.se).

4 Appendix

Tabell A.3 Andelen personröster i riksdagsvalet 2010 efter parti och valkrets (procent och antal).

Valkrets	M	C	FP	KD	S	V	MP	SD	Övr	Total	antal
Blekinge län	27,6	29,8	20,2	21,0	28,0	23,7	21,4	34,2	42,3	27,5	27504
Dalarnas län	22,1	28,8	20,7	35,1	26,3	23,8	16,3	28,2	40,2	25,1	45007
Gotlands län	33,0	52,3	27,6	30,2	34,5	28,8	24,2	29,3	51,2	35,2	13590
Gävleborgs län	20,5	26,9	19,1	26,6	20,0	24,5	17,5	30,4	37,9	22,0	38945
Göteborgs kommun	19,0	20,9	22,1	38,9	30,1	26,8	19,8	31,1	49,1	25,2	80582
Hallands län	20,6	27,0	21,7	20,5	25,4	22,2	18,4	28,8	35,5	23,1	45196
Jämtlands län	30,4	54,4	22,8	25,9	27,4	25,4	26,7	28,9	39,1	31,3	25650
Jönköpings län	28,1	41,7	26,8	38,1	33,1	28,4	19,9	36,7	43,9	32,1	69563
Kalmar län	18,1	27,4	20,5	26,1	27,1	23,6	24,5	30,9	45,7	24,4	37731
Kronobergs län	23,2	34,9	16,6	26,6	26,4	28,4	19,7	29,3	42,4	25,7	29987
Malmö kommun	16,7	18,8	14,9	13,1	31,9	25,4	21,2	25,6	33,8	23,0	38909
Norrbottnens län	23,5	28,4	20,4	29,6	40,5	26,1	27,3	24,4	43,6	33,3	54580
Skåne läns norra och östra	20,8	29,7	19,0	30,0	21,7	19,9	27,2	28,5	34,0	23,3	44314
Skåne läns södra	15,6	17,7	15,4	16,7	17,8	19,1	17,1	25,9	33,2	17,7	40332
Skåne läns västra	17,9	22,3	23,2	19,5	29,3	21,9	21,7	28,9	31,6	23,6	40858
Stockholms kommun	29,6	26,0	27,1	21,6	33,0	35,3	33,0	25,2	45,9	30,4	162710
Stockholms län	27,4	14,7	21,4	22,6	28,3	35,3	21,0	26,3	44,6	26,1	186841
Södermanlands län	18,3	22,7	18,8	19,6	21,2	22,8	18,7	29,7	43,6	20,9	35815
Uppsala län	19,6	23,4	22,8	28,3	22,8	22,7	21,8	27,6	45,6	22,7	48812
Värmlands län	21,8	29,5	26,7	21,7	23,5	25,9	21,2	32,1	40,1	24,2	42898
Västerbottens län	24,9	37,7	28,5	34,4	27,1	42,8	30,2	28,5	46,8	30,1	51309
Västernorrlands län	20,3	28,8	23,3	31,5	20,7	19,4	23,0	28,0	38,2	22,5	35960
Västmanlands län	17,6	25,0	24,1	22,6	23,8	27,6	18,8	28,5	36,6	22,5	36068
Västra Götalands läns norra	17,9	24,0	21,4	29,4	20,8	25,8	21,4	28,1	45,6	21,9	37765
Västra Götalands läns	18,3	24,4	23,5	29,0	21,0	29,1	19,4	31,4	37,6	22,4	27132
Västra Götalands läns	17,2	26,5	19,9	31,2	23,2	19,0	15,7	26,6	43,3	21,4	48134
Västra Götalands läns östra	28,9	31,5	27,0	38,4	29,1	26,1	20,9	33,1	46,2	29,5	49723
Örebro län	18,8	26,9	24,3	32,3	23,0	25,0	18,7	29,7	41,5	23,3	42443
Östergötlands län	16,9	25,1	17,5	21,9	21,7	21,2	19,1	20,7	37,2	20,2	56566
Sverige	22,3	27,2	22,0	27,5	26,4	27,6	22,6	28,5	40,7	25,1	149492

Kommentar: Tabellen visar andelen som har personröstat efter parti och valkrets i riksdagsvalet 2010. Resultaten är hämtade från Valmyndigheten (www.val.se).

Tabell A.4 Skillnad i personröstning i riksdagsvalet 2010 och 2014 efter parti och valkrets (procentenheter).

Valkrets	M	C	FP	KD	S	V	MP	SD	Övr (ink FI)	Total
Blekinge län	-3,9	-5,1	0,7	-1,4	-2,9	-0,8	-2,1	-0,9	-7,0	-1,6
Dalarnas län	1,3	-0,6	0,6	-5,8	-3,0	-0,4	5,3	4,2	-2,8	0,6
Gotlands län	-4,9	-17,7	-5,0	-8,7	-6,9	-5,1	-1,7	2,3	-4,6	-6,2
Gävleborgs län	-3,1	-2,7	-2,4	-2,4	-2,5	-0,6	1,6	-0,6	0,1	-0,8
Göteborgs kommun	-0,1	7,8	-0,7	-7,2	-4,3	-3,4	0,4	-3,5	0,2	0,3
Hallands län	-0,1	-2,9	-1,7	3,1	-1,2	-3,3	1,0	1,0	1,1	0,4
Jämtlands län	1,1	-5,0	2,9	2,8	6,7	-1,3	-0,6	6,8	3,1	3,0
Jönköpings län	0,2	-6,1	-4,0	-1,6	-5,1	-5,1	4,5	-0,5	-6,6	-1,7
Kalmar län	-0,8	0,8	1,9	-0,6	2,3	-0,3	-1,1	2,8	-9,7	2,3
Kronobergs län	-0,6	-4,7	2,1	4,4	-0,1	1,5	1,0	2,2	-3,6	1,1
Malmö kommun	-1,6	0,2	1,7	6,1	-4,3	3,6	-1,1	-1,1	11,3	0,9
Norrbottnens län	-1,9	-1,1	0,2	-6,7	-14,7	-5,4	-3,8	4,6	-2,2	-7,9
Skåne läns norra och östra	-4,0	-1,8	-2,7	-2,0	-3,8	-3,1	3,7	0,4	0,1	-1,2
Skåne läns södra	-1,2	5,0	-1,2	2,4	-1,7	-1,7	2,3	0,1	6,2	1,2
Skåne läns västra	-3,3	-3,1	-2,8	1,1	-4,0	1,2	-5,2	-1,5	4,6	-1,5
Stockholms kommun	1,2	3,3	6,9	3,7	-4,3	-2,0	-10,7	0,4	0,3	0,0
Stockholms län	0,5	1,2	5,4	5,6	-8,6	-3,8	6,5	0,5	-4,6	-0,4
Södermanlands län	-1,5	-0,1	-0,4	-2,1	-1,1	-0,6	3,1	-0,4	-4,6	0,6
Uppsala län	-2,1	1,5	1,9	1,1	-3,9	2,0	1,1	3,7	-2,1	0,5
Värmlands län	-3,5	0,7	-0,4	0,3	-1,0	-6,5	1,0	1,4	0,1	-0,1
Västerbottens län	-3,9	-8,8	-3,2	-8,3	-8,3	-5,3	0,9	0,7	-1,3	-4,9
Västernorrlands län	-4,5	0,2	-3,6	-3,0	-1,4	-0,3	-3,7	-0,9	0,7	-1,3
Västmanlands län	-0,7	-0,2	0,8	-4,7	-3,4	-0,6	0,8	0,5	2,6	-0,3
Västra Götalands läns norra	-0,9	0,3	0,6	-5,5	-2,3	-0,2	0,7	0,4	-6,3	0,0
Västra Götalands läns södra	0,7	-0,7	-1,5	-7,4	-1,6	-1,6	-0,1	-3,5	1,9	-0,2
Västra Götalands läns västra	-2,4	-2,7	-0,1	-1,1	-5,0	-0,1	2,2	1,7	-4,9	-0,9
Västra Götalands läns östra	-2,0	0,9	-3,9	-10,8	-3,0	-2,5	3,5	0,4	-4,6	-1,5
Örebro län	-1,5	-3,1	-0,9	1,7	-3,5	-4,5	2,0	-0,1	-1,2	-0,8
Östergötlands län	-2,8	0,7	0,7	0,3	-2,7	-0,4	-1,2	5,7	2,9	0,0
Sverige	-0,8	-0,8	1,4	-0,7	-4,0	-1,8	-0,3	0,7	1,5	-0,5

Kommentar: Tabellen är beräknad så att andelen personröstare 2014 har subtraherats med andelen personröstare 2010 för respektive län cell. Negativa tal visar att personröstandet har gått ner 2014 jämfört med 2010. Resultaten är hämtade från Valmyndigheten (www.val.se).

6 Appendix

Tabell A.5 Andel personröster i SOM 2014 bland olika befolkningsgrupper i riksdagsvalet 2014 (procent).

	Andel personröstare	Antal svarande
<i>Totalt</i>	16	5438
<i>Kön</i>		
Kvinna	18	2867
Man	15	2564
<i>Ålder (7 delad)</i>		
18-22 år	26	252
23-30 år	19	498
31-40 år	20	717
41-50 år	18	903
51-60 år	16	983
61-70 år	14	1208
70 + år	12	875
<i>Ålder (3 delad)</i>		
18-29 år	22	750
30-60 år	18	2603
61+ år	13	2083
<i>Kön och ålder</i>		
Kvinnor 16-29 år	24	387
Kvinnor 30-49 år	22	850
Kvinnor 50-64 år	16	799
Kvinnor 65-85 år	14	829
Män 16-29 år	19	290
Män 30-49 år	17	736
Män 50-64 år	14	718
Män 65-85 år	12	820
<i>Utbildning (fyradelad)</i>		
Låg	12	824
Medellåg	14	1541
Medelhög	18	1304
Hög	19	1718
<i>Boendeområde</i>		
Landsbygd	17	790
Tätort	13	998
Stad	17	2656
Storstad	19	915

Tabell 5 forts..

	Andel personröstare	Antal svarande
<i>Civilstånd</i>		
Ensamstående	16	1188
Sambo	19	1223
Gift/partnerskap	16	2776
Änka/änkling	10	197
<i>Kyrkogång</i>		
Ingen gång	14	911
Någon gång om året	22	189
11-2 gånger om året	23	111
En gång i månaden eller oftare	20	94
<i>Förvärvsgrupp</i>		
Förvärvsarbetande (äv sjukskriven, föräldraledig)	17	2988
Arbete i arbetsmarknadspolitisk	19	68
Arbetslös	26	128
Ålderspensionär/avtalspensionär	13	1591
Har sjuk-/aktivitetsersättning	11	132
Studerande	24	291
<i>Yrkesgrupp</i>		
Tjänstemän	16	2494
Arbetare	16	1967
Företagare	18	447
<i>Anställningssektor</i>		
Statlig	19	552
Kommunal	17	1119
Landstings-/regional	16	399
Privat	15	2881
Ideell organisation/stiftelse	23	138
<i>Ideologisk placering</i>		
Klart till vänster	22	683
Något till vänster	14	1354
Varken till vänster eller till höger	15	1246
Något till höger	15	142
Klart till höger	22	671

8 Appendix

Tabell 5 forts..

	Andel personröstare	Antal svarande
<i>Partival i riksdagsvalet 2014</i>		
Vänsterpartiet	17	333
Socialdemokraterna	13	1634
Centerpartiet	21	387
Folkpartiet	17	360
Moderaterna	15	124
Kristdemokraterna	22	259
Miljöpartiet	18	417
Sverigedemokraterna	19	504
Feministiskt initiativ	35	188
Piratpartiet	21	19
Annat parti	13	23
<i>Anhängare av parti</i>		
Ja, mycket övertygad	25	1107
Ja, något övertygad	16	2416
Nej	12	1727
<i>Politiskt intresse</i>		
Mycket intresserad	26	987
Ganska intresserad	16	2663
Inte särskilt intresserad	11	1544
Inte alls intresserad	13	204
<i>Förtroende för politiker</i>		
Mycket stort förtroende	27	22
Ganska stort förtroende	19	573
Ganska litet förtroende	15	591
Mycket litet förtroende	15	124
<i>Tar del av Aktuellt/Rapport i SVT?</i>		
Dagligen	14	2101
5-6 dag/v	17	695
3-4 dag/v	17	791
1-2 dag/v	19	749
Mer sällan	20	636
Aldrig	18	239

Kommentar: Tabellen visar andelen som personröstade i den nationella SOM-undersökningen 2014. På grund av olycklig formulärlayout är resultaten i tabellen avsevärt lägre jämfört med den faktiska andelen som personröstade i riksdagsvalet. Anledningen till detta är i korthet att respondenterna ombads att direkt efter frågan huruvida man personröstade i riksdagsvalet ombads att uppge vilken kandidat man röstade på. Detta har i praktiken inneburit att en del väljare valt att ange att de inte personröstade. Även om skattningarna är underskattade så har vi ingen anledning att tro att gruppskillnaderna är missvisande. Mönstren ser i mång och mycket ut som de som vi hittat i andra undersökningar där träffsäkerheten varit betydligt bättre (se Valundersökningen och Värmlands-SOM 2014). I basen för vilka som personkryssat ingår de som uppger att de röstade på något parti i riksdagsvalet, är 18 år eller äldre och har svenskt medborgarskap.